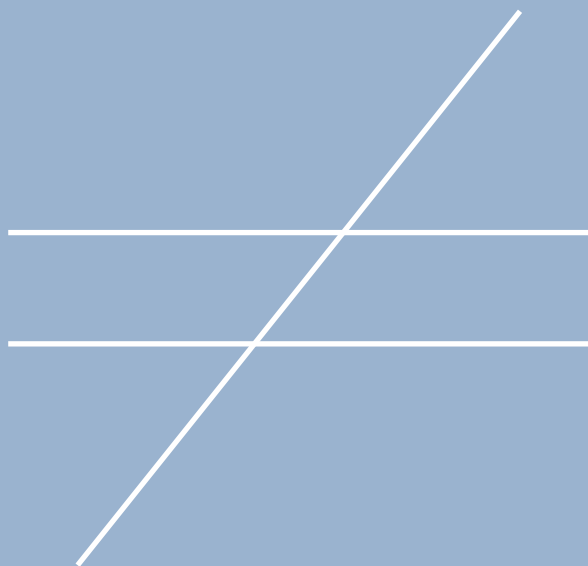

Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024

Toimittanut **Anna Rajavuori**

Kalevi Sorsa -säätiö

ERiarvoisuuden TILA
Suomessa 2024

Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024

Toimittanut **Anna Rajavuori**

Kalevi Sorsa -säätiö

Julkaisuun on saatu rahoitusta Palkansaajasäätiöltä
ja Kuluttajaosuustoiminnan säätiöltä.

© Tekijät ja Kalevi Sorsa -säätiö 2024

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa
sorsafoundation.fi/eriarvoisuuden-tila-suomessa-2024
tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

into

Into Kustannus Oy
www.intokustannus.fi

Kansi: Noora Laine

ISBN 978-952-393-465-8 (nid.)

ISBN 978-952-393-618-8 (pdf)

Paino: Tallinna Raamatutrükikoda, Viro 2024

Sisällys

1. Monikriisi ja eriarvoisuus ANNA RAJAVUORI	11
2. Suomalaisten koettu hyvinvointi kriisien aikana MIKKO NIEMELÄ JA MARKUS LAANINEN	19
3. Pohjoismaisen perhepolitiikan ja lapsiperheiden toimeentulon muutokset 2000-luvulla MIA HAKOVIRTA, MIKAEL NYGÅRD, MIKKO NIEMELÄ JA MARJA LINDBERG	47
4. Sukupuolisakset äänestyslipulla: sukupuolen ja iän yhteys äänestäjien poliittisiin valintoihin HANNA WASS JA TIMO M. KAUPPINEN	73
5. Osallisuuden ja kuuluvuuden ulottuvuuksia maahanmuuttotaustaisten nuorten elämässä ELINA KILPI-JAKONEN, JENNI ALISAARI JA ANULEENA KIMANEN	105
6. Lieventääkö tuloliikkuvuus tuloerojen kasvua? MARJA RIIHELÄ JA MATTI TUOMALA	129
7. Huipputulaisuuden alueellinen periytyminen ESA KARONEN JA JANI EROLA	153
Kirjoittajat	180

Kuviot ja taulukot

Kuviot

Kuvio 2.1. Onnellisuuden kokeminen vuosina 2016, 2020 ja 2022 (%)	22
Kuvio 2.2. Elämäntyytyväisyys vuosina 2016, 2017 ja 2022, keskiarvot ja vastausten hajonta asteikolla 0–10	24
Kuvio 2.3. Arviot elämästä suhteessa aikaan ennen pandemiaa koetun taloudellisen toimeentulon ja iän mukaan (%)	28
Kuvio 3.1. Lapsiköyhyysriski Pohjoismaissa lasten iän mukaan vuosina 2003/4–2022 (%)	57
Kuvio 3.2. Alle 18-vuotiaiden lasten suhteellinen tuloköyhyysvaje Pohjoismaissa vuosina 2003/4–2022 (%)	59
Kuvio 4.1. Vasemmisto–oikeisto-sijoittuminen sukupuolen ja iän mukaan (0 = eniten vasemmalla, 10 = eniten oikealla) (n = 2 027). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi	79
Kuvio 4.2. Liberaali–konservatiivi-sijoittuminen sukupuolen ja iän mukaan (0 = eniten liberaali, 10 = eniten konservatiivi) (n = 2 027). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi	80
Kuvio 4.3. Näkemykset valtion (julkisen sektorin roolista) eri tehtävien hoitamisessa (1 = ei lainkaan tärkeä, 5 = erittäin tärkeä) (n = 2 207). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi	82

Kuvio 4.4. Julkisen talouden ratkaisujen kannatus tilanteessa, jossa valtiolla ei olisi varaa ylläpitää nykyisiä tehtäviään (1 = en kannata lainkaan, 5 = kannatan erittäin paljon) (n = 2 207). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi	84
Kuvio 4.5. Todennäköisyys kannattaa keskusta–oikeisto-blokkia sukupuolen ja iän mukaan (n = 1 712, 95 prosentin luottamusväli)	85
Kuvio 4.6. Todennäköisyys kannattaa punavihreää blokkia sukupuolen ja iän mukaan (n = 1 712, 95 prosentin luottamusväli)	86
Kuvio 4.7. Sukupuoli-ikäryhmien osuuksien yhteydet blokkien ääniosuuksiin äänestysalueilla vuoden 2023 eduskuntavaaleissa: ennustettu ero blokin kannatuksessa, kun yhden prosenttiyksikön verran suurempi osuus 18 vuotta täyttäneistä kuuluu kyseiseen sukupuoli-ikäryhmään 18–34-vuotiaiden miesten sijaan	88
Kuvio 4.8. Sukupuoli-ikäryhmien osuuksien yhteydet blokkien ääniosuuksiin äänestysalueilla, kun kuntien väliset erot on otettu huomioon: ennustettu ero blokin kannatuksessa, kun yhden prosenttiyksikön verran suurempi osuus 18 vuotta täyttäneistä kuuluu kyseiseen sukupuoli-ikäryhmään 18–34-vuotiaiden miesten sijaan	89
Kuvio 5.1. Korkein suoritettu tutkinto ja opiskelu 25-vuotiaana (%)	110
Kuvio 5.2. Työelämään siirtyminen 25-vuotiaana (%)	111
Kuvio 5.3. Asumistilanne 25-vuotiaana (%)	115
Kuvio 5.4. Samassa kunnassa tai samalla asuinalueella asuminen 15- ja 25-vuotiaana (%)	116
Kuvio 6.1. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa vuoden T=2017 tuloluokassa (vähintään) kahtena satunnaisena vuonna (T+1, T ja T+ 2, ... , T ja T+5)	134
Kuvio 6.2. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa vuoden 2017 tuloluokassa kumulatiivisesti vuonna 2018, 2019, 2020, 2021 ja 2022	135
Kuvio 6.3. Keskimääräiset käytettävissä olevat tulot, kun tuloryhmässä pysytään seuraavat 5 vuotta (liukuvana sarjana)	138

Kuvio 6.4. Henkilöiden pysyminen samassa, siirtyminen alempiin tai ylempiin käytettävissä olevien tulojen tuloluokkiin 14 vuoden aikana, vuodesta 1995 vuoteen 2008 ja vuodesta 2009 vuoteen 2022 (%)	139
Kuvio 6.5a. Vuosittaiset tulo-osuudet ja pysyvyys samassa käytettävissä olevien tulojen tuloluokassa 5 vuotta, tuloluokat P99-99.9 ja P99.9-100	142
Kuvio 6.5b. Kuuden vuoden keskimääräisten tulojen tulo-osuudet ja pysyvyys samassa käytettävissä olevien tulojen tuloluokassa 6 vuotta, tuloluokat P99-99.9 ja P99.9-100	143
Liitekuvio 6.1. Pysyvyys ja siirtymät eri bruttotulojen käsitteillä	148
Kuvio 7.1. Ylimpään tulokymmenykseen kuuluvien henkilöiden osuus alueittain vuonna 2020 (Stat.fi px2 tietokanta)	159
Kuvio 7.2. Miesten ennustettu todennäköisyys saavuttaa tai ylittää ylimmässä tulokymmenyksessä olevan isänsä tulotaso	162
Kuvio 7.3. Miesten ja naisten osuus opiskelijoista koulutusaloittain, prosenttiosuudet (Tilastokeskus, koulutustilastot)	164
Kuvio 7.4. Naisten ennustettu todennäköisyys saavuttaa tai ylittää ylimmässä tulokymmenyksessä olevan äitinsä tulotaso	165
Kuvio 7.5. Miesten ja heidän isiensä välinen vuositulojen erotus euroina ikävuosina 40–45	167
Kuvio 7.6. Naisten ja heidän äitiensä välinen vuositulojen erotus euroina ikävuosina 40–45	170

Taulukot

Taulukko 2.1. Onnellisuus ja elämäntyytyväisyys väestöryhmittäin vuosina 2016, 2020 ja 2022	25
Taulukko 2.2. Koetut toimeentulovaikeudet vuosina 2016, 2017, 2020 ja 2022 sekä arviot pandemian ja Ukrainan sodan myötä syntyneen energiakriisin yhteyksistä taloudelliselle hyvinvoinnille vuonna 2022 (%)	30
Taulukko 2.3. Elämän kuormittavuus vuosina 2017, 2020 ja 2022 sekä arviot kriisien vaikutuksista elämän suunniteltavuuteen ja hyvinvointiin (%)	35
Liitetaulukko 2.1. Arviot elämästä suhteessa aikaan ennen pandemiaa (%)	42
Taulukko 3.1. Subjektiiivinen lapsiköyhyys ja lapsiin kohdistuva aineellinen puute Pohjoismaissa (%)	60
Taulukko 3.2. Suhteellinen tuloköyhyysriski perhetyypeittäin Pohjoismaissa vuosina 2003/4–2022 (%)	62
Taulukko 5.1. Postinumeroalueella asuvien valtaväestöön kuuluvien osuus (%) 15- ja 25-vuotiaana, kokonaisuudessaan ja 25-vuotiaana riippuen siitä, asuuko samalla vai eri alueella	117
Taulukko 6.1. Siirtymämatriisi 1995–2008	141
Taulukko 6.2. Siirtymämatriisi 2009–2022	141
Liitetaulukko 6.1. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa tuloluokassa (vähintään) kahtena satunnaisena vuonna (T ja T+1, T ja T+ 2, ... , T ja T+5)	146
Liitetaulukko 6.2. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa tuloluokassa yhtäjaksoisesti vuoden, kahden vuoden, kolmen vuoden, neljän vuoden ja viiden vuoden kuluttua	147

Monikriisi ja eriarvoisuus

ANNA RAJAVUORI

VUONNA 2024 vastassamme on monenlaisia haasteita ja murroksia: ilmastonmuutos ja luontokato, valtiontalouden velkaantuminen ja kestävyysvaje, Ukrainan sota ja kasvavat geopoliittiset jännitteet, hyvinvointialueiden riittämättömät resurssit sekä mielenterveyskriisi. Luettelo on pitkä, ja maailmanlaajuista tilannetta on alettu yhä useammin kuvata monikriisiksi (*polycrisis*). Monikriisi ei kuitenkaan tarkoita vain erilaisten ongelmien luettelointia vaan tilannetta, jossa useat kriisit osuvat samaan hetkeen ja kytkeytyvät yhteen vahvistaen toisiaan. Monikriisin keskeinen piirre on, että useat yhtäaikaiset systeemiset kriisit kohtaavat toisensa. Kriisien systeemisyyttä tarkoittaa sitä, että ne vaikuttavat laajojen sosioekologisten ja taloudellisten järjestelmien toimintaan. Monikriisissä voivat kohdata ruoka- ja energiajärjestelmien, terveydenhuollon, globaalin kaupan ja kansainvälisten suhteiden laajat ongelmat, kuten viime vuosina.¹

Ympäri maailmaa 1980-luvulta lähtien jatkunut sosioekonomisten erojen kasvu on esimerkiksi taloustieteilijä Thomas Pikettyn mukaan yksi aikamme huolestuttavimpia yhteiskunnallisia rakennemuutoksia. Muiden suurien haasteiden, kuten ilmasto- ja ympäristökriisin sekä kasvaneen muuttoliikkeen, ratkaiseminen on vaikeaa, mikäli samalla ei pystytä vähentämään eriarvoisuutta ja rakentamaan mahdollisimman laajasti jaettua käsitystä oikeudenmukaisuudesta.²

Useat samanaikaiset kriisit lisäävät eriarvoisuutta vaikuttamalla eri tavoin eri väestöryhmiin ja korostamalla jo olemassa olevia rakenteellisia eroja yhteiskunnassa. Epävarmuus työmarkkinoilla ja elinkustannusten nousu lisäävät taloudellista eriarvoisuutta. Sosiaaliturvan heikennykset lisäävät köyhyyttä ja heikentävät pienituloisten kykyä selviytyä kriisistä. Taloudellisen eriarvoisuuden lisäksi kriisit voivat lisätä myös sosiaalista eriarvoisuutta ja vähemmistöjen syrjintää sekä korostaa olemassa olevia terveyst- ja koulutuseroja. Ilmastonmuutos ja luontokato sekä toisaalta myös niiden estämiseksi tehtävät toimet kohdistuvat ihmisiin ja väestöryhmiin eri tavoin. Kuten koronapandemian aikana havaittiin, pandemian torjuntatoimet kohdistuvat ihmisiin hyvin epätasa-arvoisesti riippuen heidän sosioekonomisesta asemastaan.

Hyvinvointivaltion rakennuskauden yhtenä poliittisena ajovoimana oli idea hyvinvointia ruokkivasta hyvästä kehästä, jonka ytimessä oli käsitys talouskasvun ja sosiaalipolitiikan välisestä suhteesta. Sotien välisenä aikana ja toisen maailmansodan jälkeen ajatus toisiaan vahvistavista yhteisvaikutuksista talous- ja sosiaalipolitiikan välillä vakiintui uskomukseksi hyvinvointivaltion hyvästä kehästä.³

Tällä hetkellä vaarana on kuitenkin itseään vahvistavan noidankehän muodostuminen, jossa kriisit vahvistavat toinen toistaan ja siten lisäävät ihmisten eriarvoisuutta. Noidankehän rikkominen ja eriarvoisuuksien lieventäminen vaatii monialaista ja pitkäjänteistä politiikkaa sekä erityistä huomiota haavoittuvimpien väestöryhmien tarpeisiin. Toisaalta tarvitaan visio uudesta ”hyvän kehästä”, joka perustuu ekologisesti kestävään yhteiskuntaan ja talouteen.⁴

Sitra on nimennyt hyvinvoinnin haasteiden lisääntymisen yhdeksi yhteiskunnalliseksi megatrendiksi eli laajaksi kehityskuluksi. Hyvinvoinnin haasteisiin lukeutuvat monet ilmiöt, kuten syntyvyyden lasku, väestön ikääntyminen ja huoltosuhteen heikkeneminen. Lisäksi hyvinvointipalvelujen saatavuuden heikentyminen ja hyvinvointialueiden resurssipula sekä esimerkiksi mielenterveysongelmien lisääntyminen kuuluvat hyvinvoinnin kasvaviin haasteisiin. Monet muutkin megatrendit vaikuttavat suoraan ihmisten hyvinvointiin. Esimerkiksi etenevä luontokato aiheuttaa

terveysriskejä ja uhkaa ruokahuoltoa, digitalisaatio ja teknologian kehittyminen puolestaan voivat heikentää fyysistä kuntoa ja keskittymiskykyä tai toisaalta sysätä joukon ihmisiä tietoyhteiskunnan laidalle.⁵

Tämä järjestyksessään kolmas *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2024* -kirja tarkastelee eriarvoisuutta 2020-luvun monikriisin aikakaudella. Kirjan toisessa artikkelissa Mikko Niemelä ja Markus Laaninen tarkastelevat sitä, miten monikriisi on vaikuttanut suomalaisten hyvinvointiin, onnellisuuteen ja elämäntyytyväisyyteen. Suomalaisten koetun hyvinvoinnin pitkän aikajänteen muutokset ovat olleet maltillisia. Uusimmat tilastot osoittavat kuitenkin, että etenkin vuosien 2020 ja 2022 välillä onnellisuus ja elämäntyytyväisyys ovat heikentyneet merkittävästi kaikissa väestöryhmissä, mutta kaikkein suurin muutos on tapahtunut nuorten kohdalla. Nuorten kokemus hyvinvoinnin ja tulevaisuususkon heikentymisestä on aina huono signaali koko yhteiskunnan tulevaisuuden näkökulmasta. Sen vuoksi on huolestuttavaa, että sosiaali- ja terveysministeriön tekemien vaikutusarviointien mukaan vuonna 2023 aloittaneen Petteri Orpon hallituksen toimet kasvattavat suhteellista pienituloisuutta eniten nuorten aikuisten, yksinhuoltajien sekä vanhempien työikäisten yksin asuvien keskuudessa. Ikäryhmittäisessä tarkastelussa suurimmat vaikutukset kohdistuvat 18–24-vuotiaisiin. Myös ikäryhmissä 25–34 vuotta ja 55–64 vuotta vaikutukset ovat muita ryhmiä suurempia.⁶

Hyvinvointivaltiossa sekä sosiaaliturvaetuksien että palvelujen on käsitetty muodostavan sosiaalipolitiikan perustan. Kolmannessa luvussa Mia Hakovirta, Marja Lindberg, Mikko Niemelä ja Mikael Nygård tarkastelevat, millaista perhepolitiikkaa Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on tehty 2000-luvulla ja miten perhepolitiikan painotukset ovat vaikuttaneet lapsiperheiden toimeentuloon ja eriarvoisuuteen. Valittu perhepolitiikka heijastuu muun muassa lapsiperheköyhyyteen. Onko Suomi onnistunut perhepolitiikallaan torjumaan lapsiperheköyhyyttä ja miltä perhepolitiikka näyttää 2020-luvulla suhteessa muihin Pohjoismaihin?

Yhteiskunnan kahtiajakautuminen eli polarisaatio sekä yhteiskuntaluokkien kokemusmaailmojen eriytyminen ovat seurauksia eriarvoisuudesta.⁷ Kahtiajakautumista voi tapahtua niin taloudellisesti, sosiaalisesti

kuin poliittisestikin. Arvomaailmojen polarisaation on havaittu kasvanneen useissa maissa. Paitsi sukupolvien myös sukupuolten väliseen polarisaatiokehitykseen on kiinnitetty huomiota. Hanna Wass ja Timo M. Kauppinen tarkastelevat neljännessä luvussa sukupuolen ja iän yhteyttä äänestäjien poliittisiin valintoihin. Kansainvälinen trendi on havaittavissa myös Suomessa. Miehet äänestävät useammin oikeistopuolueita ja naiset vasemmistopuolueita, mutta ero ei ulotu ainoastaan nuorempiin sukupolviin vaan on havaittavissa myös vanhempien ikäpolvien kohdalla. Sukupuolten välinen arvomaailmojen erkaantuminen liittyy yleiseen poliittiseen polarisaatioon ja näkyy suoraan puolueiden kannatuksessa ja siten politiikassa, joka Suomessakin saattaa saada yhä enemmän piirteitä blokkiutumisesta.

Viidennessä luvussa Elina Kilpi-Jakonen, Jenni Alisaari ja Anuleena Kimanen tarkastelevat maahanmuuttotaustaisten nuorten kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan. Tilastollisen tarkastelun perusteella toisen sukupolven eli Suomessa syntyneiden osallisuus on korkeammalla tasolla kuin ensimmäisen, maahan muuttaneen sukupolven, kun tarkastellaan koulutusta, työelämätilannetta ja kansalaisuutta. Se ei kuitenkaan ole samalla tasolla valtaväestön kanssa. Maahanmuuttotaustaiset nuoret ovatkin suuremmissa syrjäytymisvaarassa kuin valtaväestöön kuuluvat, minkä vuoksi maahanmuuttajien ylisukupolviseen huono-osaisuuteen ja asuinalueiden sosioekonomiseen segregatioon on syytä kiinnittää huomiota.

Tulo- ja varallisuuseroja sekä taloudellista polarisaatiota lähestytään kahdessa viimeisessä luvussa tarkastelemalla ylimpiä tuloluokkia ja tuloluokkien välistä liikkuvuutta. Jo 1990-luvulta lähtien taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut siten, että tuloerokehityksessä on ilmennyt vahvistuvaa polarisoitumista molempiin suuntiin mediaanitulosta. Samalla, kun ylimmät tuloryhmät ovat kasvattaneet osuuttaan kokonaistuloista, alimmat ja keskituloiset ryhmät ovat menettäneet osuuttaan.

Marja Riihelä ja Matti Tuomala tutkivat kuudennessa luvussa tulo-liikkuvuutta tulojakauman yläpäässä ja kysyvät, miten mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu 2020-luvun Suomessa, kun sitä tarkastellaan ihmisten elämänaikaisen tulo-liikkuvuuden näkökulmasta. Riihelän ja Tuomalan

mukaan pysyvyys sekä ylimmissä että alimmissa tuloryhmissä on vahvistunut eli polarisoituminen ulottuu myös tuloliikkuvuuteen. Varallisuus on keskittynyt Suomessa 1990-luvulta lähtien vahvasti tulonjakauman ylimpiin prosentteihin, mutta samalla talouseliittiin ja varakkaimpaan yhden prosentin ryhmään on yhä vaikeampaa päästä.

Seitsemännessä luvussa Jani Erola ja Esa Karonen tarkentavat kuvaa tutkimalla huipputulaisuuden periytyvyyttä alueellisesti ja sukupuolen mukaan. Heidän tuloksensa viittaavat siihen, että mahdollisuuksien tasa-arvo ei toteudu Suomessa alueellisesti tai tuloliikkuvuuden näkökulmasta, vaan ihmisten asemoituminen tulonjakauman yläpäässä on jäykistynyt viime vuosikymmeninä. Heidän analyysissään näkyy selkeästi kahtiajako vauraan Etelä-Suomen ja matalatuloisemman Itä- ja Pohjois-Suomen välillä. Etenkin kasvukeskusten sijoittuminen Etelä- ja Länsi-Suomeen ajaa korkeatuloiset pois kunnista, joissa taloudelliset mahdollisuudet ovat pienet, minkä vuoksi huipputulaiset tulevat entistä vahvemmin keskittymään kasvukeskuksiin. Taloudellisten mahdollisuuksien, koulutusinstituutioiden sekä monien yhteiskunnan tarjoamien palveluiden keskittyminen kasvattaa eroa entisestään.

Miten monikriisiin voidaan vastata?

Kuten Mikko Niemelä ja Markus Laaninen toteavat kirjan toisessa luvussa, suomalaisten hyvinvoinnin palauttaminen pandemiaa edeltävälle tasolle tuskin tulee tapahtumaan tämän tai seuraavankaan hallituskauden aikana. Heidän havaitsemansa koetun hyvinvoinnin heikentyminen on niin rajua ja laajamittaista, että siihen vaikuttaminen vaatii parlamentaarista ja sektorirajat ylittävää yhteistyötä. Ongelma ei ole heidän mukaansa myöskään korjattavissa pelkästään tulonsiirroilla, sillä esimerkiksi elämän kuormittavuuden kasvu viittaa huomattavasti moni-
sisempien ratkaisukeinojen tarpeeseen.

Monikriisin käsite on hyödyllinen, sillä 2020-luvun kriisejä ei voi ratkaista yksi kerrallaan tai millään yksittäisillä toimilla. Systeemisten

ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa kestävään elämäntapaan, toimeentuloon, työhön ja turvallisuuteen. Poliitiikan keskiöön tulisikin nostaa talouden sijaan ihmisten ja ympäristön hyvinvointi. Hyvinvointivaltion uudelleen määrittelyllä alkaa kuitenkin olla kiire. Mitä ja minkälaista hyvinvointia tarvitsemme, ja miten muodostetaan ”uusi hyvä kehä” monikriisien aikana, ilman fossiilitalouteen perustuvaa kasvua?

Systeemisten kriisien ohella yhteiskunnalla tulee olla valmiuksia torjua myös yksittäisiä ja akuutteja kriisejä. Tällöin erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien huomioon ottaminen on avainasemassa. Kolmosluvun kirjoittajien mukaan Sanna Marinin hallituksen tekemät lisäykset lapsiperheiden ostovoimaan, erityisesti pienituloisille perheille, olivat hyvä esimerkki onnistuneesta reagoimisesta koronapandemiaan. Ilman näitä lisäyksiä lapsiköyhyys olisi nyt korkeampaa. Orpon hallitus on kuitenkin päätenyt toisenlaiseen politiikkaan, jonka on arvioitu kääntävän lapsiperheiden köyhyyden taas kasvuun. Lopulliset vaikutukset lapsiperheiden toimeentuloon nähdään vasta tulevina vuosina.

Polarisaatio on osaltaan seurausta kriisien kärjistämästä eriarvoisuudesta. Hanna Wassin ja Timo M. Kauppisen mukaan sukupuolenumkaisen eriytymisen estämiseksi on ajettava tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta laajasti edistävää politiikkaa. Siinä eri ryhmien edut eivät näydy toisilleen vastakkaisina vaan koko yhteiskuntaa hyödyttävinä. Vastavaa näkökulmaa on peräänkuuluttanut muun muassa Tuuli Hirvilampi ajatuksella uudenlaisesta hyvän kehän ekohyvinvointivaltiosta, jossa hyvinvointia edistetään aiempaa kokonaisvaltaisemmin tunnistamalla ihmisten erilaiset tarpeet ja tukemalla ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä.⁸ Systeemisen monikriisin aikana tarvitaan siis systeemiä ratkaisuja: universaalia sosiaalipolitiikkaa, osallisuutta ja kuuluvuutta edistäviä palveluita sekä maapallon rajoihin mahtuvaa elämäntapaa ja taloutta. Se tarkoittaa myös rajallisten resurssien uudelleen jakoa, johon kuuluvat myös tulo- ja varallisuuserojen tasaaminen niin verotuksen kuin sosiaalipolitiikan keinoin.

Viitteet

- 1 Lähde 2023.
- 2 Piketty 2024, 28.
- 3 Kettunen 2012, Hirvilammi 2020.
- 4 Ks. esim. Hirvilammi 2020.
- 5 Lähdemäki, Poussa ja Rekola 2024.
- 6 STM 2023.
- 7 Therborn 2014.
- 8 Hirvilammi 2020.

Kirjallisuus

Hirvilampi, Tuuli (2020). *Hyvä kehä kestävän hyvinvoinnin vauhdittajana*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.

Kettunen, Pauli (2012). Hyvän kehän kerrokset ja rajat. Teoksessa Alaja, Antti (toim.) *Kriisikierteestä hyvän kehään*. Kalevi Sorsa -säätiön julkaisuja 4/2012. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö, 13–36.

Lähde, Ville (2023). Mitä on monikriisi? <https://bios.fi/mita-on-monikriisi/> Luettu 9.4.2024.

Lähdemäki-Pekkinen, Jenna, Poussa, Lilli ja Rekola, Sanna (2024). Hyvinvoinnin haasteet kasvavat, mutta mitä jää katveeseen? <https://www.sitra.fi/artikkelit/hyvinvoinnin-haasteet-kasvavat-mutta-mita-jaa-katveeseen/> Luettu 9.4.2024.

Piketty, Thomas (2024). *Pääoma ja ideologia*. Helsinki: Into.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2023). Vuoden 2024 sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointi. <https://stm.fi/-/sosiaaliturvamuutosten-yhteisvaikutusten-arviointi-on-valmistunut> Luettu 20.5.2024.

Therborn, Göran (2014). *Eriarvoisuus tappaa*. Helsinki: Vastapaino.

Suomalaisten koettu hyvinvointi kriisien aikana

MIKKO NIEMELÄ JA MARKUS LAANINEN

STANFORDIN YLIOPISTON historioitsija Walter Scheidelin¹ mukaan sodat, vallankumoukset, imperiumien ja valtakuntien romahdukset sekä pandemiat ovat neljä Ilmestyskirjan ratsastajaa, jotka ovat ihmiskunnan historiassa toimineet eriarvoisuuden ”suurina tasoittajina”. Sellaisiksi ne ovat usein osoittautuneet vähentäen yhteiskunnan ylempien kerrostumien valtaa, varallisuutta ja tuloja.

Pureudumme seuraavassa 2020-luvun kriisien aikaan ja tarkastelemme, millä tavoin suomalaisten koettu hyvinvointi on muuttunut vuosien 2016 ja 2022 välillä. Ajanjaksolle mahtuu niin koronaviruspandemian tuomat muutokset ihmisten elämässä kuin Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, joka heijastui suomalaisten elämään elinkustannusten ja korkojen kasvuna. Tutkimme missä määrin suomalaisten koettu hyvinvointi on muuttunut tutkimusjakson aikana. Toiseksi tarkastelemme koetun hyvinvoinnin väestöryhmittäisiä eroja ja niiden muutoksia. Tämän avulla tavoitteenamme on vastata siihen, ovatko kriisit toimineet tälläkin kertaa suurina tasoittajina, kuten Scheidelin analyysien perusteella voisi olettaa.

Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022 -raportissa Eskelinen ja kumppanit² havaitsivat, että suomalaisten koetun hyvinvoinnin pitkän aikajänteen muutokset ovat olleet maltillisia. Suomalaisten elämäntyytyväisyys ja onnellisuus ovat korkealla tasolla. Samoin suomalaisten kokema

taloudellinen hyvinvointi pikemminkin lisääntyi entisestään ennen pandemiaa. Eriarvoisuuden näkökulmasta koetussa hyvinvoinnissa havaittiin kuitenkin selkeitä väestöryhmittäisiä eroja, jotka ovat yhteydessä niin perherakenteeseen kuin työmarkkina-asemaan. Riittävän toimeentulon havaittiin olevan yhteydessä myös laaja-alaisempaan koettuun hyvinvointiin, kuten onnellisuuteen, elämäntyytyväisyyteen tai koettuun turvattuuteen.

Koronaviruspandemialla oli moninaisia seurauksia koettuun hyvinvointiin³. Suomessa pandemian seuraukset näkyvät esimerkiksi siinä, että vuoden 2020 huhti- ja marraskuun välisenä aikana suomalaisten onnellisuus ja tyytyväisyys elämään laskivat, kun taas kokemus taloudellisesta tilanteesta ja tulevaisuuden näkymistä kohentuivat. Muutosten suunnassa ja voimakkuudessa oli kuitenkin eroja eri väestöryhmien välillä. Erityisesti opiskelijoiden koettu hyvinvointi heikentyi pandemian aikana.⁴ Kokonaisuudessaan näyttää siitä, että pandemia olisi toiminut erojen tasoittajana, ei aiempi tutkimus tarjoa, vaikka koetussa hyvinvoinnissa on tapahtunut yhtäältä toisiinsa nähden vastakkaisia muutoksia ja toisaalta muutosten suunta vaihtelee jossain määrin eri väestöryhmien välillä. On lisäksi muistettava, että pandemian jälkeinen yhteiskunnan avautuminen ei myöskään merkinnyt pandemian seurausten loppua. Kuten Scheidelkin teoksessaan osoittaa, yhteiskunnallisten kriisien sosiaaliset seuraukset tapahtuvat usein viiveellä ja toipuminen kriisiä edeltävään aikaan on hidasta.

Pandemian pitkän aikavälin seurausten arviointia kuitenkin vaikeuttaa se, että uusi kriisi oli jo ovella. Venäjän hyökkäys Ukrainaan vuoden 2022 helmikuun lopulla heijastui jo saman vuoden aikana suomalaisten elämään muun muassa elinkustannusten, kuten ruoan ja energian hintojen, nousuna. Tutkimustulokset osoittavatkin, että suomalaisten koettu hyvinvointi heikentyi pandemian jälkeen. Esimerkiksi itsensä yksinäiseksi kokevien osuus kasvoi huomattavasti vuosien 2020 ja 2022 välillä⁵. Myös taloudellisen hyvinvoinnin heikentymisestä on viitteitä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen syksyllä 2022 ja keväällä 2023 toteuttaman Terve Suomi -väestötutkimuksen⁶ tulosten mukaan joka viides aikuinen

oli kuluneen vuoden aikana joutunut tinkimään ruoasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä rahanpuutteen vuoksi. Toimeentulovaikeuksien kokeminen oli lisääntynyt vuodesta 2020 kaikissa ikäryhmissä, erityisesti nuoret raportoivat toimeentulovaikeuksista.

Tarkastelemme seuraavassa koettua hyvinvointia kolmesta näkökulmasta: onnellisuus ja elämäntyytyväisyys, taloudellinen toimeentulo sekä resilienssi ja tulevaisuudenusko. Aineistona hyödynnämme vuosina 2016, 2017, 2020 ja 2022 kerättyjä *Hyvinvointi ja eriarvoisuus* -kyselytutkimusaineistoja. Ne mahdollistavat koetun hyvinvoinnin analysoinnin ennen pandemiaa, pandemian aikana syys-joulukuussa 2020 sekä vuodenvaihteessa 2022–2023, jolloin yhteiskunta oli jo pandemian jälkeen avautunut, mutta Ukrainan sota oli alkanut heijastua suomalaisten elämään elinkustannusten nousuna.

Analyysissa keskitymme koetun hyvinvoinnin ajallisiin muutoksiin vuosien 2016–2022 välillä sekä väestöryhmittäisiin eroihin. Onnellisuutta ja elämäntyytyväisyyttä mitataan samoilla mittareilla kuin *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022* -raportissa. Näin ollen analyysimme päivittävät Eskelisen ja kumppanien⁷ tulokset pandemian jälkeisen ajan osalta. Taloudellista toimeentuloa tarkastellaan koettujen toimeentulovaikeuksien muutoksia analysoimalla. Lisäksi vuodenvaihteessa 2022–2023 kerättyssä kyselyssä kysyimme tarkemmin pandemian ja Ukrainan sodan myötä syntyneen kustannuskriisin vaikutuksista vastaajien toimeentuloon. Resilienssiin ja tulevaisuudenuskoon liittyvien analyysien raportointi noudattaa samaa kaavaa: aluksi tutkimme elämän kuormittavuuden kokemusten muutoksia ja tämän jälkeen vastaajien näkemyksiä kriisien vaikutuksista heidän elämäänsä.

Onnellisuus ja elämäntyytyväisyys

Onnellisuus ja elämäntyytyväisyys voidaan ymmärtää yksilön kokeman hyvinvoinnin summana. Näin ollen niiden tarkasteleminen antaa laaja-alaisen lähestymistavan koetun hyvinvoinnin muutoksiin. Aiempien

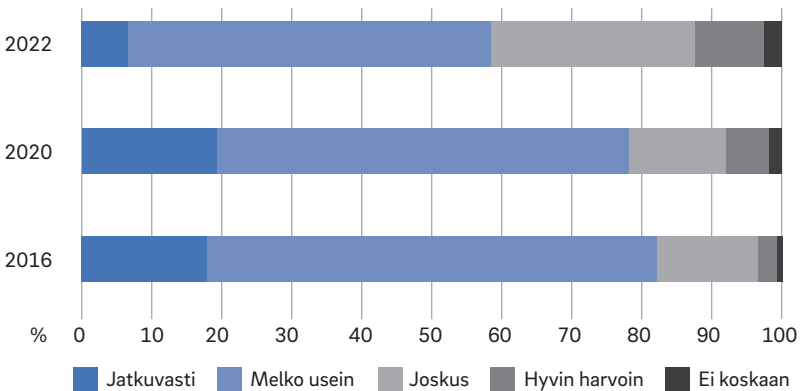
tutkimusten pohjalta tiedämme, että eri mittarit saattavat tuottaa hieman toisistaan poikkeavia tuloksia, ja siten onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden tarkasteleminen rinnakkain on perusteltua. Kokonaisuudessaan onnellisuus ja elämäntyytyväisyys olivat ennen 2020-luvun alun kriisejä korkealla tasolla ja niiden muutokset melko maltillisia.⁸ Sen sijaan on näyttöä, että vuoden 2020 aikana onnellisuus ja elämäntyytyväisyys laskivat jonkin verran. Koetun hyvinvoinnin heikentyminen oli voimakasta opiskelijoilla ja 25–34-vuotiailla.⁹

Kuviossa 2.1 tarkastellaan suomalaisten onnellisuuden muutoksia vuosina 2016, 2020 ja vuodenvaihteessa 2022–2023. Onnellisuutta mitattiin kysymyksellä ”Kuinka usein olet tuntenut itsesi viimeisen 12 kuukauden aikana onnelliseksi?”. Vastausvaihtoehdot vaihtelivat viisiportaisella asteikolla välillä ”en koskaan” ja ”jatkuvasti”. Ennen pandemiaa, vuonna 2016, 82 prosenttia vastaajista koki onnellisuuden tunnetta melko usein tai jatkuvasti. Vuosien 2016 ja 2020 välisiä muutoksia tarkasteltaessa huomataan, että melko usein tai jatkuvasti onnellisuutta kokeneiden osuus

Kuvio 2.1. Onnellisuuden kokeminen vuosina 2016, 2020 ja 2022 (%)

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyt vuosilta 2016, 2020 ja 2022–23.

Kysymys: Kuinka usein olet tuntenut itsesi viimeisen 12 kuukauden aikana onnelliseksi?

oli hieman pudonnut. Kiinnostavinta on kuitenkin jakauman ääripäissä tapahtuneet muutokset: vuonna 2020 jatkuvasti onnelliseksi kokeneiden ja toisaalta hyvin harvoin tai ei koskaan onnelliseksi kokeneiden osuudet olivat vuoteen 2016 verrattuna kasvaneet. Tulos viittaa onnellisuuden polarisaation kasvuun.

Selkein muutos suomalaisten onnellisuudessa on kuitenkin tapahtunut pandemian jälkeen. Vuosien 2020 ja 2022 tuloksia vertailtaessa havaitaan, että onnellisuus on selvästi romahtanut. Vuodenvaihteessa 2022–2023 enää 57 prosenttia vastaajista koki itsensä onnelliseksi melko usein tai jatkuvasti. Jatkuvasti onnellisuuden tunnetta kokeneiden osuus putosi 19 prosentista vajaan 7 prosenttiin. Sen sijaan harvemmin onnellisuutta kokeneiden osuudet kasvoivat selvästi: hyvin harvoin tai ei koskaan onnelliseksi kokeneiden osuus kasvoi vajaan 8 prosentista 12,5 prosenttiin.

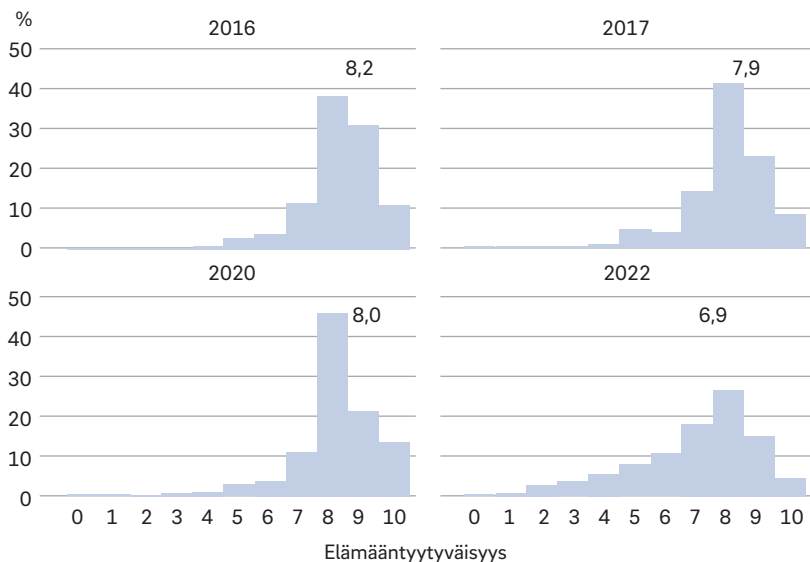
Hyvin samansuuntainen trendi nähdään myös elämäntyytyväisyyttä tarkasteltaessa (kuvio 2.2). Elämäntyytyväisyyttä mitattiin subjektiivista yleistä tyytyväisyyden kokemusta mittaavalla kysymyksellä: ”Elämässä tapahtuu sekä hyviä että huonoja asioita. Kun ajattelet elämäsi nykyään, kuinka tyytyväinen tai tyytymätön elämäsi olet?” Vastaajia pyydettiin arvioimaan elämäntyytyväisyyttään asteikolla, joka vaihteli arvojen 0 (tyytymätön) ja 10 (tyytyväinen) välillä. Ennen vuotta 2016 suomalaisten keskimääräinen elämäntyytyväisyys oli kohonnut hienokseltaan¹⁰. Kaiken kaikkiaan keskimääräinen elämäntyytyväisyyden mittari on kuitenkin luonteeltaan melko vakaa, jossa harvoin tapahtuu suurehkoja äkkinäisiä muutoksia. Koetun onnellisuuden tunteen tapaan elämäntyytyväisyys ei näytä laskeneen pandemian aikana (kuvio 2.2). Sen sijaan keskimääräinen elämäntyytyväisyys putosi selvästi vasta vuosien 2020 ja 2022 välillä. Ylipäänsä elämäntyytyväisyyttä kuvaavan jakauman muoto poikkeaa vuonna 2022 edeltävien ajankohtien jakaumista. Samoin jakauman hajonta on kasvanut. Huomattavaa on myös se, että vaikka jokaisena ajankohtana jakauman yleisin vastaus on 8, toiseksi yleisin vastausvaihtoehto muuttui vuonna 2022: aiempina ajankohtina toiseksi yleisin vaihtoehto oli 9, vuonna 2022 se oli 7.

Kuvio 2.2. Elämäntyytyväisyys vuosina 2016, 2017, 2020 ja 2022, keskiarvot ja vastausten hajonta asteikolla 0–10

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kyselyt vuosilta 2016, 2017-18, 2020 ja 2022-23.

Kysymys: Elämässä tapahtuu sekä hyviä että huonoja asioita. Kun ajattelet elämääsi nykyään, kuinka tyytyväinen tai tyytymätön elämääsi olet?

Onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden heikentyminen on tapahtunut kaikissa väestöryhmissä (Taulukko 2.1). Vuosien 2016 ja 2020 välistä muutosta tarkasteltaessa onnellisuuden heikentyminen näkyy erityisesti nuoremmissa ikäryhmissä. Tämä on havaittavissa myös työmarkkina-asemaa analysoitaessa. Opiskelijoiden onnellisuus heikentyi selvästi, mutta esimerkiksi työttömien onnellisuudessa ei tapahtunut muutosta. Lisäksi toimeentulovaikeuksia kokeneiden onnellisuus pysyi melko samana, mutta paremmin toimeentulevien onnellisuus heikentyi. Elämäntyytyväisyydessä ilmenevät muutokset ovat sen sijaan maltillisempia. Vuosien 2017 ja 2020 välisiä muutoksia tarkasteltaessa huomataan, että yksinhuoltajien elämäntyytyväisyys heikentyi, kun taas muissa perhetyypeissä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia.

Taulukko 2.1. Onnellisuus ja elämäntyytyväisyys väestöryhmittäin vuosina 2016, 2020 ja 2022

	Kokee itsensä onnelliseksi, %			Elämäntyytyväisyys, keskiarvo			
	2016	2020	2022	2016	2017	2020	2022
Sukupuoli							
Mies	79,5	75,8	56,3	8,0	7,8	7,9	6,8
Nainen	85,3	80,6	60,1	8,3	8,0	8,1	7,0
Ikä							
18–29	88,7	82,7	59,5	8,1	7,9	7,8	6,3
30–39	85,3	77,3	55,6	8,2	8,0	7,9	6,4
40–49	82,6	79,0	55,5	8,1	7,9	8,0	6,6
50–59	78,7	75,9	59,0	8,1	7,8	8,0	6,9
yli 60	78,6	76,7	60,1	8,2	8,0	8,2	7,7
Kotitaloustyyppi							
Yksin asuva	75,6	69,9	46,4	7,9	7,6	7,7	6,5
Yksinhuoltaja	79,0	73,6	46,9	7,8	7,9	7,1	6,4
Parisuhteessa, ei lapsia	86,5	82,3	64,4	8,3	8,0	8,2	7,3
Parisuhteessa, lapsia	86,1	83,3	68,1	8,4	8,2	8,3	7,1
Työmarkkinatilanne							
Opiskelija	86,5	82,1	56,7	8,1	7,8	7,8	6,3
Eläkeläinen	77,6	74,4	56,4	8,2	7,8	8,0	7,5
Työtön	67,5	67,9	38,9	7,4	7,0	6,9	5,5
Työssä	85,8	81,2	62,3	8,2	8,1	8,1	7,0
Saa menot katetuksi							
Suurin vaikeuksin	49,0	48,1	23,0	6,2	6,2	5,6	4,8
Vaikeuksin	73,0	71,9	43,0	7,6	7,4	7,4	6,1
Helposti	84,9	80,2	68,5	8,3	8,0	8,0	7,5
Hyvin helposti	88,7	82,1	75,1	8,6	8,4	8,6	8,0
Kaikki	82,4	78,2	58,2	8,2	7,9	8,0	6,9

Onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden huomattava heikentyminen vuosien 2020 ja 2022 välillä näkyy niin ikään kaikissa väestöryhmissä. Heikentyminen kuitenkin painottuu perinteisesti korkeamman huono-osaisuusriskin omaaviin väestöryhmiin, kuten niihin, joilla on taloudellisia vaikeuksia, esimerkiksi työttömät, opiskelijat ja sellaiset perhetyyppit, joissa on vain yksi tulonsaaja. Lisäksi ikäryhmien väliset erot ovat selvät: niin onnellisuus kuin elämäntyytyväisyyskin heikentyivät enemmän nuorissa kuin vanhemmissa ikäryhmissä.

Kahden eri tutkimuskauden vertailu viittaa siihen, että kriisien luonteella on oma merkityksensä koettuun hyvinvointiin. Pandemia koski kaikkia väestöryhmiä tasaisesti ja muutoksissa ilmenevät erot ovat siten myös pieniä. Sen sijaan pandemian jälkeinen avautuminen ja talouden epävarmuus näyttävät näkyvän vuosien 2020 ja 2022 muutoksien taustalla, jolloin koetun hyvinvoinnin heikentyminen paikantuu erityisesti taloudellisesti heikko-osaisiin väestöryhmiin.

Muutoksista huolimatta onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden väestöryhmittäiset erot ovat pysyneet melko samankaltaisina. Vuodesta riippumatta naiset kokevat itsensä onnelliseksi useammin kuin miehet. Samoin heidän elämäntyytyväisyytensä keskiarvo on vuodesta riippumatta miehiä korkeampi. Lisäksi parisuhteessa olevien onnellisuus ja elämäntyytyväisyys ovat korkeammalla tasolla kuin yksin asuvien tai yksinhuoltajien. Kotitaloustyyppien väliset erot ovat jopa voimistuneet tarkastelukauden aikana. Myös subjektiivisen taloudellisen toimeentulon yhteys onnellisuuteen ja elämäntyytyväisyyteen on pysynyt ennallaan, ja erot ääripäiden välillä ovat jopa kasvaneet: onnellisuus ja elämäntyytyväisyys ovat sitä korkeampia mitä helpommin vastaaja arvioi tulevansa taloudellisesti toimeen. Tämä näkyy myös siinä, että työttömien onnellisuus ja elämäntyytyväisyys on vuodesta riippumatta heikompaa kuin muissa työmarkkina-asemissa olevien.

Selkeimmät muutokset onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden väestöryhmittäisessä kuvassa on havaittavissa eri ikäryhmiä tarkasteltaessa. Ennen pandemiaa ja pandemian aikana nuoret ikäryhmät kokivat muita useammin onnellisuuden tunnetta. Lisäksi elämäntyytyväisyyden

ikäryhmien väliset erot olivat ennen pandemiaa erittäin pieniä. Pandemian jälkeen ikäryhmien väliset erot onnellisuudessa ovat tasoittuneet ja erot elämääntyytyväisyydessä puolestaan kasvaneet siten, että vanhemmat ikäryhmät ovat tyytyväisempiä elämäänsä kuin nuoremmat ikäryhmät. Nuorten heikentynyt koettu hyvinvointi näkyy myös työmarkkina-asemaa tarkasteltaessa: opiskelijat eivät enää erotu onnellisimpana väestöryhmänä. Vuonna 2022 tyytyväisimpiä elämäänsä ovat eläkeläiset ja työssä olevat.

Ennen oli paremmin

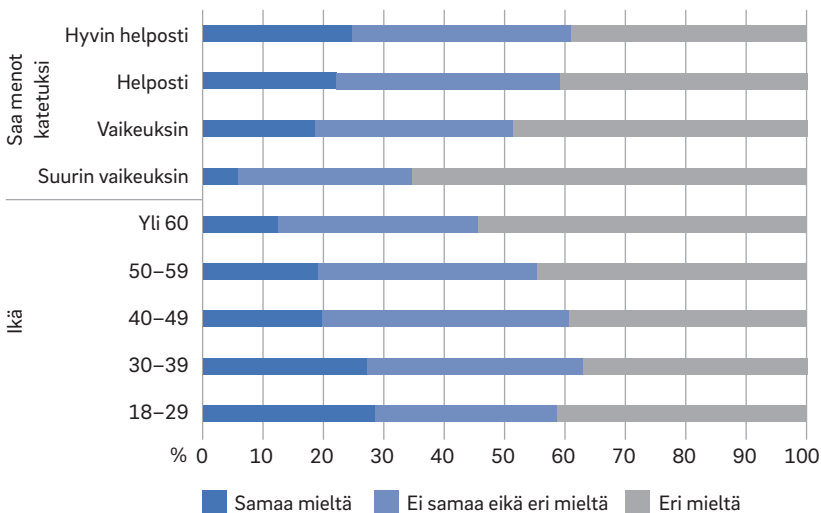
Vuodenvaihteessa 2022–2023 toteutetussa kyselyssä esitettiin väittämä ”Elämäni on nyt kokonaisuudessaan parempaa kuin ennen koronaviruspandemiaa”. Vastausvaihtoehdot vaihtelivat viisiportaisella asteikolla ”täysin samaa mieltä” ja ”täysin eri mieltä” vaihtoehtojen välillä. Tulosten mukaan 2020-luvun kriisit ja epävarmuudet näkyvät vastaajien arvioissa (kuvio 2.3; liitetaulukko 2.1). Kaiken kaikkiaan vain 20 prosenttia vastaajista on täysin tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Sen sijaan 45 prosenttia vastaajista on väittämän kanssa eri mieltä.

Keskeisimmät väestöryhmittäiset erot liittyvät jo edellä havaittuun laajemman subjektiivisen hyvinvoinnin ja taloudellisen toimeentulon sekä työttömyyden yhteyteen. Vain 6 prosenttia suurin vaikeuksin toimeentulevista ja 11 prosenttia työttömistä kokee, että elämä on nyt parempaa kuin ennen pandemiaa. Sen sijaan 65 prosenttia suurin vaikeuksin toimeentulevista ja 47 prosenttia työttömistä on väittämän kanssa eri mieltä. Yhteys koettuun taloudelliseen toimeentuloon on samansuuntainen kuin edellä onnellisuutta ja elämääntyytyväisyyttä tarkasteltaessa: väittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus kasvaa ja eri mieltä olevien osuus laskee koetun taloudellisen toimeentulon parantuessa.

Kuvio 2.3. Arviot elämästä suhteessa aikaan ennen pandemiaa koetun taloudellisen toimeentulon ja iän mukaan (%)

Lähde: Hyvinvointi ja eriarvoisuus Suomessa -kysely 2022–23.

Väittämä: Elämäni on nyt kokonaisuudessaan parempaa kuin ennen koronaviruspandemiaa.

Eri ikäryhmien subjektiiviset arviot elämänlaadun ja -mielekkyyden muutoksesta poikkeaa kuitenkin edellä tarkastelluista onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden muutoksista. Siinä missä onnellisuus ja elämäntyytyväisyys ovat heikentyneet nuorissa ikäryhmissä muita ikäryhmiä enemmän, nuoret ikäryhmät arvioivat muita ikäryhmiä useammin elämänsä olevan nyt parempaa kuin ennen pandemiaa. Vastaavasti kriittisimpiä väittämään ovat vanhemmat ikäryhmät. Sama yhteys on havaittavissa työmarkkina-asemaa tutkittaessa, jonka mukaan opiskelijoista 28 prosenttia ja eläkeläisistä 13 prosenttia kokee, että elämä on nyt parempaa kuin ennen koronaviruspandemiaa.

Muutoin väestöryhmittäiset erot ovat varsin pieniä. Esimerkiksi sukupuolten tai kotitaloustyyppien välillä ei ole merkittäviä eroja. Kaiken kaikkiaan subjektiiviset arviot muutoksesta suhteessa aikaan ennen

pandemiaa ovat linjassa onnellisuuden kokemuksen ja elämäntyytyväisyyden heikentymisen kanssa. Laaja-alainen koettu hyvinvointi näyttää heikentyneen 2020-luvun kriisien myötä, jossain määrin jo pandemian aikana mutta erityisesti sen jälkeen.

Taloudellinen toimeentulo

Aiempien tutkimustulosten mukaan suomalaisten koettu taloudellinen toimeentulo, mitattiinpa sitä oikeastaan millä subjektiivisella mittarilla tahansa, on pidemmällä aikajänteellä kehittynyt myönteiseen suuntaan.¹¹ Kuten edellä havaittiin, kotitalouden taloudellinen tilanne on osoittautunut keskeiseksi tekijäksi onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden kokemuksissa.¹²

Taloudellista toimeentuloa tarkastellaan seuraavaksi kolmesta näkökulmasta (taulukko 2.2). Aluksi tutkitaan toimeentulovaikeuksien kokemusten muutoksia vuodesta 2016 vuoteen 2022. Toimeentulovaikeuksia mitattiin perinteisellä subjektiivisen toimeentulon kysymyksellä ”Kun taloutenne kaikki tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuksi?” vastausvaihtoehtojen vaihdellussa neliportaisella asteikolla välillä ”suurin vaikeuksin” ja ”hyvin helposti”. Toisena näkökulmana ovat näkemykset koronaviruspandemian vaikutuksesta taloudelliseen hyvinvointiin. Vuodenvaihteessa 2022–2023 toteutetussa kyselyssä esitettiin väittämä ”Pandemian aikana oma ja perheeni taloudellinen hyvinvointi heikentyi”. Vastausvaihtoehdot vaihtelivat viisiportaisella asteikolla ”täysin samaa mieltä” ja ”täysin eri mieltä” vaihtoehtojen välillä. Kolmanneksi tarkastellaan vastaajien näkemyksiä Ukrainan sodan myötä syntyneen kustannusten nousun vaikutuksesta taloudelliseen hyvinvointiin. Tätä mitataan väittämällä ”Ukrainan sodan myötä syntynyt energiakriisi on uhka omalle taloudelliselle hyvinvoinnilleni”, vastausvaihtojen ollessa samat kuin edellä.

Kriisien yhteydet koettuun taloudelliseen toimeentuloon ovat tulosten valossa selkeät. Pandemian yhteys taloudelliseen toimeentuloon on

Taulukko 2.2. Koetut toimeentulovaikeudet vuosina 2016, 2017, 2020 ja 2022 sekä arviot pandemian ja Ukrainan sodan myötä syntyneen energiakriisin yhteyksistä taloudelliselle hyvinvoinnille vuonna 2022 (%)

	Toimeentulovaikeudet, suurin vaikeuksien tai vaikeuksien %-osuus				Taloudellisen hyvinvoinnin heikentyminen pandemian aikana, täysin tai osittain samaa mieltä olevien %-osuus	Ukrainan sodan myötä syntynyt energiakriisi on uhka omalle taloudelliselle hyvinvoinnille, täysin tai osittain samaa mieltä olevien %-osuus
	2016	2017	2020	2022		
Ikä						
18–29	25,25	24,70	30,19	46,50	40,3	62,83
30–39	23,74	21,30	20,07	42,52	33,5	63,95
40–49	25,03	22,16	23,70	42,00	28,8	64,59
50–59	23,80	19,87	19,85	40,40	25,3	62,16
yli 60	15,69	16,75	20,43	29,65	19,6	53,97
Kotitaloustyyppi						
Yksin asuva	26,50	30,62	33,76	47,38	26,7	54,21
Yksinhuotaja	41,26	30,49	53,00	71,39	44,9	75,29
Parisuhteessa, ei lapsia	17,45	12,09	18,73	28,41	26,6	59,16
Parisuhteessa, lapsia	18,95	19,03	11,16	36,92	30,9	68,7
Työmarkkina-tilanne						
Opiskelija	35,50	29,54	59,23	51,10	35,4	58,95
Eläkeläinen	17,27	18,35	23,00	36,00	20,5	55,44
Työtön	44,36	33,90	52,11	73,44	40,9	60,48
Työssä	18,91	16,71	13,32	31,78	28,4	62,88
Kaikki	21,67	20,33	22,80	39,00	28,4	60,6

selvästi maltillisempi kuin sen jälkeinen aika, jota leimasi muun muassa Ukrainan sodan myötä syntynyt kustannusten nousu. Erityisesti vuodenvaihteessa 2022–2023 kerätyn kyselyn aikoihin pinnalla oli energia-kustannusten ja korkojen nousu, joka näkyy tuloksissa selvästi.

Pandemialla vähäinen yhteys toimeentulovaikeuksiin

Toimeentulovaikeuksien trendejä tarkasteltaessa havaitaan, että vuosien 2016 ja 2020 väliset muutokset ovat varsin pieniä. Kokonaisuudessaan hie-man yli 20 prosenttia vastaajista koki toimeentulovaikeuksia. Eri väestöryhmien välillä muutokset ovat kuitenkin jossain määrin erisuuntaisia: Kahden huoltajan lapsiperheiden, työssä olevien sekä yli 30-vuotiaiden työikäisten toimeentulovaikeuksissa olevien osuus laski. Vastaavasti yli 60-vuotiaiden ja eläkeläisten, työttömien, yksin asuvien ja yksinhuoltajien sekä alle 30-vuotiaiden ja opiskelijoiden toimeentulovaikeuksissa olevien osuus kasvoi. Kasvu tapahtui joko koko ajanjakson ajan (yli 60-vuotiaat ja eläkeläiset) tai erityisesti vuosien 2017 ja 2020 välisenä ajanjaksona (eniten opiskelijoilla, yksinhuoltajilla ja työttömillä).

Toimeentulovaikeudet selittyvät kokonaisuudessaan työmarkkina-asemaan ja perherakenteeseen liittyvillä tekijöillä. Tämä näkyy myös vastauksissa, jotka koskivat arvioita pandemian vaikutuksesta taloudelliseen hyvinvointiin. 28 prosenttia kaikista vastaajista oli täysin tai osittain samaa mieltä väittämän kanssa. Tätä selvästi useammin samaa mieltä pandemian taloudellista hyvinvointia heikentäneestä vaikutuksesta olivat yksinhuoltajat, työttömät, opiskelijat sekä kahden huoltajan lapsiperheet. Eri ikäryhmien välisiä eroja tarkasteltaessa havaitaan lisäksi, että täysin tai osittain samaa mieltä olevien osuudet kasvavat mitä nuoremasta ikäluokasta on kyse. Voidaan siten sanoa, että taloudellisen toimeentulon ongelmat paikantuivat niihin väestöryhmiin, jotka aiemmissakin köyhyys- ja huono-osaisuustutkimuksissa ovat nousseet esiin.¹³ Näitä ovat nuoret, epävakaassa työmarkkina-asemassa olevat sekä lapsiperheet. Jo vuonna 2020 hälyttäviä toimeentulovaikeuksien lukemia on opiskelijoilla, yksinhuoltajilla ja työttömillä. Näissä väestöryhmissä yli

puolet vastaajista koki selviytyvänsä arkipäiväisistä menoistaan vain vaikeuksin tai suurin vaikeuksin. Valitettavasti pahempaa oli vielä luvassa.

Pandemian jälkeinen aika ja Ukrainan sota isku suomalaisten toimeentulolle

Jos pandemia pikemminkin voimisti jo olevassa olevia taloudellisessa toimeentulossa ilmeneviä väestöryhmittäisiä eroja, niin pandemian jälkeinen aika ja erityisesti Ukrainan sodan myötä syntynyt kustannusten nousu kuritti suomalaisia Scheidelin teesien mukaisesti eli tasa-arvoisemmin ja tasa-arvoistavammin. Yli 60 prosenttia vastaajista koki Ukrainan sodan myötä syntyneen energiakriisin uhaksi omalle taloudelliselle hyvinvoinnille. Tämä näkemys myös jaettiin pitkälti samalla tavoin väestöryhmästä riippumatta. Keskimääräistä enemmän kriisi koettiin uhaksi lapsiperheissä. Vastaavasti keskimääräistä vähemmän yli 60-vuotiaiden, eläkeläisten ja yksin asuvien keskuudessa. Joskin naisäkin väestöryhmissä yli puolet vastaajista koki energiakriisin uhaksi omalle taloudelleen.

Näkemys kustannuskriisin uhkaavasta vaikutuksesta näkyy myös toimeentulovaikeuksia tarkasteltaessa. Toimeentulovaikeuksia kokeneiden osuus nousi kaikkien vastaajien osalta 23 prosentista 39 prosenttiin vuosien 2020 ja 2022 välillä. Lisäksi toimeentulovaikeuksia kokeneiden osuus nousi lähes jokaisessa väestöryhmässä. Ainoa poikkeus on pandemian kurittamat opiskelijat, joiden kohdalla toimeentulovaikeuksien osuus laski. Joskin heistä edelleen yli puolet koki toimeentulovaikeuksia myös vuonna 2022.

Vuosien 2020 ja 2022 välisiä muutoksia tarkasteltaessa havaitaan myös kriisin ”tasa-arvoistava” vaikutus. Ikäryhmien osalta toimeentulovaikeudet kasvoivat keskimääräistä enemmän työikäisillä, 30–59-vuotiailla. Tämä näkyy myös työmarkkina-asemaa tarkasteltaessa, jonka mukaan työssä olevien toimeentulovaikeudet kasvoivat keskimääräistä enemmän. Perherakenteen osalta kahden huoltajan lapsiperheiden koetut toimeentulovaikeuden kasvoivat yli 25 prosenttiyksikköä. Vaikka yhä

edelleen työttömien ja yksinhuoltajien toimeentulovaikeudet kasvoivat selvästi, ja keskimääräistä enemmän, toimeentulovaikeuksien kasvu koski myös aiemmin turvatummassa elämäntilanteessa olevia.

Aiempien köyhyys- ja huono-osaisuustutkimusten tulosten valossa on usein totuttu siihen, että työssä oleminen ja kahden aikuisjäsenen perhetyyppi antaa usein taloudellista suojaa erityyppisiltä kriiseiltä¹⁴. Pandemian jälkeinen aika on kuitenkin nyt kurittanut myös näitä väestöryhmiä – joissakin tapauksissa suhteellisesti jopa enemmän kuin jo valmiiksi heikommassa asemassa olevia. Tästä ”tasa-arvoistumisesta” huolimatta on hyvä huomata, että työttömien ja yksinhuoltajien yli 70 prosentin osuudet toimeentulovaikeuksissa ovat sellaisia, joita ei suomalaisissa köyhyystutkimuksissa ole ennen nähty. Esimerkiksi 1990-luvun syvimmän laman jälkeen vuonna 1995 työttömien köyhyys ja huono-osaisuus ei millään mittarilla ylittänyt 30 prosenttia, eikä yksinhuoltajien 40 prosenttia¹⁵.

Resilienssi ja tulevaisuudenusko koetuksella

Resilienssi tarkoittaa vastoinikäymisiin sopeutumista ja niistä palautumista.¹⁶ Joskin sen määrittäminen ja mittaaminen näyttää vaihtelevan tutkimuksen kohteesta tai tutkimusalasta toiseen.¹⁷ Siinä missä psykologinen käsitys resilienssistä viittaa kykyyn sopeutua positiivisesti kriisin jälkeiseen tilaan, sosioekologinen käsitys korostaa kykyä ylläpitää ja uudistaa yhteisöä. Jälkimmäisessä yksilöiden resilienssi toteutuu aina vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteisön tai yhteiskunnan kanssa, kun taas psykologiassa resilienssi on ymmärretty vahvemmin yksilön ominaisuutena.¹⁸

Tässä yhteydessä kykyä sopeutua positiivisesti tilanteeseen tai kykyä ylläpitää positiivista mieltä lähestytään tarkastelemalla vastaajien näemyksiä tulevaisuudesta (taulukko 2.3). Aluksi tutkitaan elämän kuormittavuudessa tapahtuneita muutoksia vuosina 2017, 2020 ja 2022. Elämän kuormittavuutta mitattiin väittämällä ”Elämäni on nykyisin niin kuormittavaa, etten pysty tekemään pitkän aikavälin suunnitelmia”. Toiseksi,

vuodenvaihteessa 2022–2023 toteutetussa kyselyssä esitettiin väittämä ”Jatkuvien kriisien vuoksi en enää uskalla suunnitella elämäni kovin pitkälle”. Molempien väittämien vastausvaihtoehdot vaihtelivat viisipor- taisella asteikolla välillä ”täysin samaa mieltä” ja ”täysin eri mieltä”.

Taulukossa 2.3 on esitetty niiden osuus, jotka ovat kokeneet elämänsä niin kuormittavana, etteivät koe pystyvänsä tekemään pitkän aikavälin suunnitelmia. Tulokset pandemian ja sen jälkeisen ajan välisistä eroista ovat samansuuntaiset kuin edellä onnellisuutta, elämäntyytyväisyyttä tai taloudellista toimeentuloa tarkasteltaessa. Kaikkien vastaajien osalta elämän kuormittavuus kasvoi vuosien 2017 ja 2020 välillä vain 2,5 prosenttiyksikköä, sen sijaan vuosien 2020 ja 2022 välillä elämän kuormit- tavuutta kokevien osuus nousi vajaasta 17 prosentista vajaaseen 34 prosenttiin.

Pandemiavuotta 2020 tarkasteltaessa huomataan, että elämän kuor- mittavuutta kokevien osuudet nousivat vuodesta 2017 selvästi keskimää- räistä enemmän yksinhuoltajilla, nuoremmissa ikäluokissa, opiskelijoilla ja eläkeläisillä. Sen sijaan elämän kuormittavuutta kokevien osuus oli vuonna 2020 aiempaa pienempi 50–59-vuotiailla ja lapsettomilla paris- kunnilla. Koetun taloudellisen toimeentulon osalta tulokset osoittavat selkeän yhteyden toimeentulovaikeuksien ja elämän kuormittavuuden välillä. Elämän kuormittavuus on selvästi suurempaa niillä, jotka koke- vat toimeentulovaikeuksia kuin niillä, joille taloudellinen toimeentulo on helpompaa. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että vuosien 2017 ja 2020 välistä muutosta tarkasteltaessa elämän kuormittavuus kasvoi keskimää- räistä enemmän skaalan molemmissa ääripäissä eli niin hyvin helposti kuin suurin vaikeuksin toimeentulevilla.

Elämän kuormittavuutta kokevien osuudet nousivat vuosien 2020 ja 2022 välillä kaikissa väestöryhmissä. Selvästi keskimääräistä enemmän kuormittavuutta kokevien osuus kasvoi lapsiperheissä, niin yksinhuolta- jilla kuin kahden aikuisen lapsiperheissä. Lisäksi kuormittavuus kasvoi keskimääräistä enemmän työttömillä, opiskelijoilla ja toimeentulovai- keuksia kokevilla. Elämän kuormittavuus näyttäytyykin siten yleisenä jo aiemmissa analyysissä esiin nousseissa väestöryhmissä: yksinhuoltajien

Taulukko 2.3. Elämän kuormittavuus vuosina 2017, 2020 ja 2022 sekä arviot kriisien vaikutuksista elämän suunniteltavuuteen ja hyvinvointiin (%)

	Elämän kuormittavuus, täysin tai osittain samaa mieltä olevat, %-osuus			Jatkuvien kriisien vuoksi en enää uskalla suunnitella elämäni kovin pitkälle, täysin tai osittain samaa mieltä olevat, %-osuus
	2017	2020	2022	
Sukupuoli				
Mies	13,9	16,0	33,0	33,9
Nainen	14,3	17,2	34,1	42,2
Ikä				
18–29	12,5	17,8	43,3	40,3
30–39	9,2	17,3	41,1	46,6
40–49	13,7	16,3	38,9	39,7
50–59	19,4	16,0	34,5	39,4
yli 60	14,7	15,8	19,4	29,7
Kotitaloustyyppi				
Yksin asuva	17,6	21,5	35,2	37,5
Yksinhuoltaja	16,5	33,0	55,2	46,3
Parisuhteessa, ei lapsia	14,9	14,1	29,0	34,1
Parisuhteessa, lapsia	10,6	13,6	35,1	42,0
Työmarkkinatilanne				
Opiskelija	13,7	18,8	40,4	34,8
Eläkeläinen	15,5	18,5	22,3	33,0
Työtön	23,4	27,6	56,2	45,6
Työssä	11,5	14,2	33,5	39,4
Saa menot katetuksi				
Hyvin helposti	4,9	9,7	12,9	17,4
Helposti	12,4	13,8	21,4	29,3
Vaikeuksin	25,4	28,4	49,7	52,4
Suurin vaikeuksin	37,0	62,0	80,0	64,8
Kaikki	14,1	16,6	33,6	38,0

ja työttömien yli 50 prosentin sekä nuorempien ikäluokkien ja opiskelijoiden yli 40 prosentin osuudet ovat erittäin huolestuttavia. Taloudellinen toimeentulo näyttää selittävän elämän kuormittavuuden kokemusta erittäin voimakkaasti: 80 prosenttia niistä, jotka saavat menonsa kateuksi suurin vaikeuksin ja noin puolet vaikeuksin toimeentulevista kokevat elämänsä kuormittavaksi. Huomattavaa on myös se, että jo yli viidennes helposti toimeentulevista kokee elämänsä kuormittavaksi.

Ikäryhmien välisiä eroja tarkasteltaessa havaitaan, että kuormittavuutta kokevien osuus laskee siirryttäessä nuoremmista ikäluokista vanhempiin. Myös keskimääräinen muutos vuosien 2020 ja 2022 välillä noudattaa samaa kaavaa: kuormittavuutta kokevien osuuden kasvu oli sitä pienempi mitä vanhemmasta ikäryhmästä oli kyse. Vanhempien ikäluokkien vähäisempi elämän kuormittavuus näkyy niin ikäryhmiä kuin eläkeläisiä tarkasteltaessa. Heillä on kaikista väestöryhmistä matalimmat prosenttiosuudet.

Elämän kuormittavuuden kasvu näkyy myös tarkasteltaessa näkemyskykyä omasta tulevaisuudesta. Vastanneista 38 prosenttia koki vuodenvaihteessa 2022–2023, että he eivät uskalla suunnitella elämäänsä kovin pitkälle jatkuvien kriisien vuoksi. Vaikka eri väestöryhmien välillä ilmenee eroja, huomattavaa on se, että kaikissa väestöryhmissä vähintään yli kolmannes ei uskalla suunnitella elämäänsä kovin pitkälle.

Väestöryhmien väliset erot ovat samansuuntaisia kuin edellä: elämän suunniteltavuus on hankalinta työttömillä ja lapsiperheillä. Lapsiperheiden, olipa kyse sitten yksinhuoltajista tai kahden aikuisen lapsiperheistä, heikko tilanne näkyy myös ikäryhmiä tarkasteltaessa: 30-39-vuotiaiden ryhmässä vajaa puolet kokee, että he eivät uskalla suunnitella elämäänsä kovin pitkälle jatkuvien kriisien vuoksi. Koettu taloudellinen toimeentulo on edelleen yhteydessä myös elämän suunniteltavuuden kanssa: toimeentulovaikeuksia kokevista selvästi yli puolet ei uskalla suunnitella elämään kovin pitkälle.

Myös sukupuolten välillä on eroja: naiset kokevat miehiä useammin, että he eivät uskalla suunnitella elämäänsä pidemmälle. Lisäksi

opiskelijoiden tilanne on kiinnostava. Edellä havaittiin, että opiskelijoiden elämän kuormittavuus on korkea. Heidän tulevaisuudenuskonsa on kuitenkin koko väestön keskiarvoa vahvempaa, joskin myös opiskelijoistakin kolmannes ei uskalla tehdä pitkiä tulevaisuudensuunnitelmia.

Yhteenveto

Useat koetun hyvinvoinnin mittarit ovat luonteeltaan melko vakaita. Esimerkiksi elämäntyytyväisyys ja onnellisuus eivät väestötasolla muutu ajassa kovinkaan herkästi. Myös koetun taloudellisen hyvinvoinnin mittarit ovat melko jähmeitä liikkeissään. 1990-luvun alun laman oloissa kuitenkin huomattiin, että tarpeeksi iso kriisi näkyy myös väestön koetussa taloudellisessa hyvinvoinnissa. Esimerkiksi koetut toimeentulovaikeudet ja näkemykset siitä, missä määrin kotitalouden toimeentulo on kuluneen vuoden aikana muuttunut, heilahtelivat voimakkaasti 1990-luvun alkupuolella. Kokonaisuudessaan 1990-luvun puolivälistä lähtien suomalaisten koettu hyvinvointi parantui vähitellen ja pysyi melko vakaana, vaikka väliin mahtuukin esimerkiksi vuoden 2008 finanssikriisi.¹⁹ Kansainvälisissä koetun hyvinvoinnin vertailuissa Suomi onkin totuttu näkemään kärkimaiden joukossa.

Edellä kuvatut tulokset osoittavat, että 2020-luvun alun kriisien aika on jotain mitä suomalainen hyvinvointikirjallisuus ei ole todistanut ainaakaan vuosikymmeniin. Koettua hyvinvointia mitattiin onnellisuuden, elämäntyytyväisyyden, toimeentulovaikeuksien, elämän kuormittavuuden ja kriisien hyvinvointivaikutuksia koskevien arvioiden näkökulmasta. Mittarista riippumatta suomalaiset kokevat hyvinvointinsa heikommaksi kuin ennen vuoden 2020 pandemiaa.

Vuotta 2020 koskevat tulokset kertovat siitä, että ainakin pandemian välittömät seuraukset olivat väestötasolla melko lieviä. Useilla mittareilla tapahtui hyvinvoinnin heikentymistä, mutta se oli melko maltillista ja joissakin väestöryhmissä tapahtui jopa hyvinvoinnin kohentumista.

Koetun hyvinvoinnin romahdus onkin tapahtunut vuosien 2020 ja 2022 välillä. Tämä näkyy mittarista riippumatta, samoin kuin suomalaisten arvioissa elämänlaatunsa tasosta suhteessa aikaan ennen koronaviruspandemiaa. Tulokset tukevat aiempia tutkimustuloksia²⁰, jotka paikantuvat pandemian jälkeiseen aikaan. Samalla ne kuitenkin kertovat aiempaa karummin, kuinka laajalti kriisien ajan hyvinvointiseuraukset ilmenevät.

Walter Scheidelin teesiä kriisien tasa-arvoistavasta vaikutuksesta voi pohtia koetun hyvinvoinnin väestöryhmittäisten erojen kautta. Kokonaisuudessaan tulokset kertovat siitä, että köyhyys- ja huono-osaisuuskirjallisuudesta tutut tekijät ovat yhteydessä koetun hyvinvoinnin puutteisiin. Tuloksista nousee esiin etenkin yksinhuoltajien ja työttömien heikko tilanne, joka on kriisien myötä entisestään heikentynyt. Vuosien 2020 ja 2022 välisiä muutoksia tarkasteltaessa kuitenkin havaittiin, että esimerkiksi kahden huoltajan lapsiperheissä koettu hyvinvointi on heikentynyt useilla eri mittareilla. Samoin työikäisten ja työssä olevien koettu hyvinvointi on heikentynyt. Työssä oleminen ja kahden aikuisen perherakenne ovat tekijöitä, joita aiemmassa kirjallisuudessa on pidetty keskeisimpinä puskureina etenkin taloudellisia haasteita vastaan. Vuonna 2022 alkanut kustannusten kasvu näyttää olevan seikka, johon perinteiset sosiaalisten riskien puskurit eivät pysty täysin vastaamaan.

Päätelmät ja suositukset

Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022 -raportissa Eskelinen ja kumppanit totesivat koetun hyvinvoinnin pidemmän ajan trendejä tarkastellessaan, että ”yhteiskunnallisten toimenpiteiden näkökulmasta pandemian seuraukset edellyttävät sekä välitöntä että pitkän aikavälin seurantaa – pandemian jälkihuolto tulee ottaa vakavasti ja sen tarve tulee kestäväksi vuosia”. Vaikka Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan oli jo tuolloin keväällä 2022 tapahtunut, kirjoittajat olivat kuitenkin onnellisen tietämättömiä siitä, millä tavoin se tulisi heijastumaan jo lähikuukausina myös suomalaisten elämään.

Haastattelututkimusten tulokset suomalaisten koetun hyvinvoinnin romahduksesta kertovat, että enää ei ole syytä vain seurata tilannetta. Sen sijaan tarvitaan sekä välittömiä toimia ja ratkaisuja että pidemmän aikavälin yhteinen näkemys, millä tavoin suomalaisten hyvinvointi saadaan takaisin sille tasolle, josta olemme kansainvälisestäikin tunnettuja.

Tehtävä ei ole helppo. Ensinnäkin syy-seuraussuhteiden hahmottaminen on vaikeaa. Osa vuosien 2020 ja 2022 välisestä hyvinvoinnin romahduksesta selittyy Eskelisen ja kumppanien mainitsemasta pandemian pidemmän aikajänteen seurauksista, ja muun muassa siitä, millaisia hyvinvointiseurauksia pelkästään yhteiskunnan avautumisella oli pandemian jälkeen. Osa puolestaan selittyy vuonna 2022 alkaneella kustannuskriisillä, johon sisältyy inflaation, korkojen, energian ja päivittäistavaroiden hintojen nousu. Tähän selitykseen viittaa etenkin koetun taloudellisen toimeentulon selkeä yhteys muihin koetun hyvinvoinnin osa-alueisiin. Lisäksi on huomattava, että ylipäänsä sota ja julkisuudessa paljon esillä ollut sodan uhka ovat tekijöitä, jotka saattavat olla yhteydessä esimerkiksi elämäntyytyväisyyteen, onnellisuuteen tai siihen, missä määrin ihmiset uskaltavat suunnitella tulevaisuuttaan pidemmälle.

Syy-seuraussuhteiden hahmottamisen vaikeudesta seuraa se, että yksinkertaista reseptiä ei ole tarjolla. Lisäksi on syytä muistaa, että kaikkea ei voida ratkaista kansallisesti. 2020-luvun kriisien aika on luonteeltaan maiden rajat ylittävä. Koronaviruspandemia ja monet sen ratkaisukeinot olivat ja ovat globaaleja. Samoin se, miten ja milloin Ukrainan tilanne lopulta päättyy tai millä tavoin sen sosiaalisiin ja taloudellisiin seurauksiin Euroopassa vastataan, tapahtuu eurooppalaisen ja kansainvälisen päätöksenteon voimin.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Suomessa voisi tai tarvitsisi tehdä mitään. Päinvastoin, kriisien seuraukset suomalaisten hyvinvoinnille olisi syytä ottaa vakavasti ja pikaisesti politiikan asialistoille. Suomalainen hyvinvointivaltio on näyttänyt vahvuutensa useissa kriiseissä jo aiemminkin. Esimerkiksi arviot Suomen pandemia-ajan hyvinvointipoliittista ratkaisusta kertovat, että pandemian seurauksiin osattiin vastata

nopeasti ja kansainvälisesti vertaillen onnistuneesti.²¹ Tästä kertonevat myös tämän tutkimuksen tulokset vuoden 2020 melko maltillisista negatiivisista hyvinvointiseurauksista. Greve ja kumppanit²² toteavat kuitenkin artikkelissaan Suomen osalta, että julkisen talouden suuren alijäämän vuoksi tulevia hyvinvoinnin leikkausuudistuksia saatetaan toteuttaa (korona)kriisin päätyttyä.

Vähintä, mitä yksittäinen hallitus voi tehdä, on se, että se ei ainakaan omilla toimenpiteillään entisestään pahenna tilannetta. Kesäkuussa 2023 aloittanut pääministeri Petteri Orpon hallitus on toteuttanut Greven ja kumppanien ennustetta tuoden asialistoille toimeentuloturvaan kohdistetut leikkaukset, joiden tavoitteena on julkisen talouden vahvistaminen ja työllisyyden lisääminen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen laskelmien mukaan leikkaukset ja niiden yhteisvaikutukset kohdistuvat voimakkaimmin jo valmiiksi pienituloisille väestöryhmille, kuten työttömiin, opiskelijoihin ja muihin heikommassa asemassa oleviin.²³ Nämä ovat juuri niitä väestöryhmiä, jotka myös tämän tutkimuksen analyysien perusteella kokevat hyvinvointinsa kaikkein huonommaksi. Toimeentuloaikausten yhteys muihin koetun hyvinvoinnin puutteisiin viittaa lisäksi siihen, että leikkausten seuraukset näkyvät paitsi toimeentulo-ongelmien kasvuna myös laaja-alaisemmassa koetussa hyvinvoinnissa, kuten onnellisuudessa, elämäntyytyväisyydessä tai ihmisten resilienssissä.

Tärkeätä on myös se, että tilanteen yhteiskunnallinen vakavuus ymmärrettäisiin laaja-alaisesti. Koetun hyvinvoinnin heikentyminen entisestään saattaa johtaa erityyppisten hyvinvointiongelmiin kasautumiseen, joiden ratkaiseminen on entistä vaikeampaa ja kalliimpaa. Nuorten koetun hyvinvoinnin heikentyminen on aina huono signaali myös tulevaisuuden näkökulmasta. Ihmisten resilienssiin liittyvät tulokset puolestaan saattavat entisestään pahentaa esimerkiksi syntyvyyden huolestuttavia trendejä. Vaikka viimeaikaisen syntyvyyden lasku alkoi jo 2010-luvun alussa, uudet epävarmuudet ja kuormitukset pahentavat tilannetta entisestään.

Suomalaisten hyvinvoinnin palauttaminen pandemiaa edeltävälle tasolle tuskin tulee tapahtumaan yhden hallituskauden aikana – ei nykyisen eikä sitä seuraavankaan. Tässä tutkimuksessa havaittu koetun hyvinvoinnin heikentyminen on niin rajua ja laajamittaista, että se kaipaa laaja-alaista parlamentaarista ja sektorirajat ylittävää yhteistyötä. Kyse ei ole pelkästään tulonsiirtojärjestelmästä, sillä esimerkiksi elämän kuormittavuuden kasvu viittaa huomattavasti monisyisempien ratkaisukeinojen tarpeeseen.

Liitetaulukko 2.1. Arviot elämästä suhteessa aikaan ennen pandemiaa (%)

Elämäni on parempaa nyt kuin ennen pandemiaa, %			
	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä
Sukupuoli			
Mies	18,9	36,8	44,2
Nainen	21,9	33,1	45,1
Ikä			
18–29	28,6	30,0	41,4
30–39	27,2	35,6	37,2
40–49	19,7	40,9	39,4
50–59	19,1	36,1	44,9
yli 60	12,3	33,5	54,2
Kotiloustyyppi			
Yksin asuva	16,8	34,6	48,7
Yksinhuoltaja	22,6	31,9	45,5
Parisuhteessa, ei lapsia	22,0	32,9	45,1
Parisuhteessa, lapsia	21,9	40,6	37,5
Työmarkkinatilanne			
Opiskelija	27,6	35,9	36,6
Eläkeläinen	13,1	29,5	57,4
Työtön	10,9	41,7	47,4
Työssä	24,4	36,3	39,3
Saa menot katetuksi			
Suurin vaikeuksin	6,0	28,8	65,1
Vaikeuksin	18,6	32,8	48,7
Helposti	22,2	36,9	40,9
Hyvin helposti	24,7	36,2	39,2
Kaikki	20,4	35,0	44,7

Viitteet

- 1 Scheidel 2017.
- 2 Eskelinen ym. 2022.
- 3 Esim. Kestilä ym. 2021; Möhring ym. 2021; O'Connor 2020; Zacher ja Rudolph 2020.
- 4 Koivula ym. 2021.
- 5 Laaninen ja Niemelä 2023.
- 6 Kestilä ja Karvonen 2023.
- 7 Eskelinen ym. 2022.
- 8 Eskelinen ym. 2022.
- 9 Koivula ym. 2021.
- 10 Eskelinen ym. 2022.
- 11 Eskelinen ym. 2022; Kainu ja Niemelä 2014; Moisio ym. 2010.
- 12 Ks. myös Eskelinen ym. 2022; Kainulainen 2018.
- 13 Esim. Niemelä 2014.
- 14 Esim. Airio 2008.
- 15 Kangas ja Ritakallio 1996.
- 16 Holling 1973; Walker ja Salt 2012.
- 17 Tierney 2014.
- 18 Hyvönen ym. 2019.
- 19 Eskelinen ym. 2022.
- 20 Kestilä ja Karvonen 2023; Laaninen ja Niemelä 2023.
- 21 Greve ym. 2021; ks. myös Béland ym. 2021
- 22 Greve ym. 2021, 301.
- 23 Hiilamo ym. 2023.

Kirjallisuus

Airio, Ilpo (2008). *Change of Norm? In-Work Poverty in a Comparative Perspective*. Helsinki: Kela.

Béland, Daniel, Cantillon, Bea, Hick, Rod ja Moreira, Amílcar (2021). Social Policy in the Face of a Global Pandemic: Policy Responses to the COVID-19 Crisis. *Social Policy ja Administration* 55 (2), 246–260.

Eskelinen, Niko, Kainulainen, Sakari, Kujala, Pietari ja Niemelä, Mikko (2022). Koetun hyvinvoinnin muutokset ja väestöryhmittäiset erot. Teoksessa Rajavuori, Anna (toim.) *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into Kustannus, 151–179.

Greve, Bent, Blomqvist, Paula, Hvinden, Björn ja van Gerven, Minna (2021). Nordic Welfare States – Still Standing or Changed by the COVID-19 Crisis? *Social Policy ja Administration* 55 (2), 295–311.

Hiilamo, Heikki, Kivipelto, Minna, Moisio, Pasi, Mukkila, Susanna, Nykänen, Eeva, Ollonqvist, Jouni, Peltoniemi, Johanna, Saikku, Peppi, Tervola, Jussi, Tuovinen, Anna-Kaisa ja Virrankari, Lotta (2023). *Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Holling, C. S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics* 4, 1–12.

Hyvönen, Ari-Elmeri, Juntunen, Tapio, Mikkola, Harri, Käpylä, Juha, Gustafsberg, Harri, Nyman, Markku, Rättilä, Tiina, Virta, Sirpa ja Liljeroos, Johanna (2019). *Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit ja arviointi*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia

Kainu, Markus ja Niemelä, Mikko (2014). Taloudelliset elinolot ja elämänvaiheet Euroopassa. Teoksessa Niemelä, Mikko (toim.) *Eurooppalaiset elinolot*. Helsinki: Kela, 8–44.

Kainulainen, Sakari (2018). Tulojen ja onnellisuuden välinen yhteys Suomessa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 114 (1), 57–70.

Kangas, Olli ja Ritakallio, Veli-Matti (1996). Eri menetelmät – eri tulokset? Köyhyyden monimuotoisuus. Teoksessa Kangas, Olli ja Ritakallio, Veli-Matti (toim.) *Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Helsinki: Stakes, 11–67.

Kestilä, Laura, Jokela, Merita, Härmä, Vuokko ja Rissanen, Pekka (toim.) (2021). *Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen: Asiantuntija-arvio, kevät 2021*. Raportti 3/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kestilä, Laura ja Karvonen, Sakari (2023). *Toimeentulon vaikeudet – verkkoraportti. Terve Suomi*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: https://repo.thl.fi/sites/tervesuomi/ilmioraportit_2023/toimeentulon_vaikeudet.html

Koivula, Aki, Räsänen, Pekka, Salminen, Niklas, Marttila, Eetu ja Koironen, Ilkka (2021). *Digiajan ensimmäinen pandemia. Havaintoja ja tulkintoja Covid-19-kriisistä väestötason seuranta-aineiston perusteella*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 1. Turku: Turun yliopisto.

Laaninen, Markus ja Niemelä, Mikko (2023). Koettu yksinäisyys Suomessa 2016–2022. *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (3), 237–247.

Moisio, Pasi (2010). Tuloerojen, köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Vaarama, Marja, Moisio, Pasi ja Karvonen, Sakari (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 180–196.

Möhring, Katja, Naumann, Elias, Reifenscheid, Maximiliane, Wenz, Alexander, Rettig, Tobias, Krieger, Ulrich, Friedel, Sabine, Finkel, Marina, Cornesse, Carina ja Blom, Annelies G. (2021). The COVID-19 pandemic and subjective well-being: longitudinal evidence on satisfaction with work and family. *European Societies*, 23 (sup1), S601–S617.

Niemelä, Mikko (toim.) (2014). *Eurooppalaiset elinolot*. Helsinki: Kela.

O'Connor, Rory C., Wetherall, Karen, Cleare, Seonaid, McClelland, Heather, Melsion, Ambrose J., Niedzwiedz, Claire L., O'Carroll, Ronan, O'Connor, Daryl B., Platt, Steve, Scowcroft, Elizabeth, Watson, Billy, Zortea, Tiago, Ferguson Eamonn

ja Robb, Kathryn A. (2020). Mental health and well-being during the COVID-19 pandemic: longitudinal analyses of adults in the UK COVID-19 Mental Health ja Wellbeing study. *The British Journal of Psychiatry*, 1–8.

Scheidel, Walter (2017). *The Great Leveler. Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century*. Princeton: Princeton University.

Tierney, Kathleen (2014). *The Social Roots of Risk: Producing Disasters, Promoting Resilience*. Stanford: Stanford University Press.

Walker, Brian ja Salt, David (2012). *Resilience Practice. Building Capacity to Absorb Disturbance and Maintain Function*. Washington, DC: Island Press.

Zacher, Hannes ja Rudolph, Cort W. (2020). Individual differences and changes in subjective wellbeing during the early stages of the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 76 (1), 50–62.

Pohjoismaisen perhepolitiikan ja lapsiperheiden toimeentulon muutokset 2000-luvulla

MIA HAKOVIRTA, MIKAEL NYGÅRD,
MIKKO NIEMELÄ JA MARJA LINDBERG

KOLMEN VIIME VUOSIKYMMENEN aikana elinkeinorakenteen ja työelämän muutokset, väestön ikääntyminen, matala syntyvyys, perhemuotojen moninaistuminen, muuttoliike sekä talouskriisit ovat aikaansaaneet hyvinvointivaltiolle yhä suurempia paineita¹. Länsimaiset hyvinvointivaltiot ovat vastanneet paineisiin erityyppisin säästöpoliittisin toimin, joiden pyrkimyksenä on ollut sopeuttaa uudet haasteet jo olemassa oleviin sitoumuksiin julkisen talouden raameissa².

Perhepolitiikka koostuu erilaisista välineistä ja tavoitteista. Perheisiin suoraan vaikuttava eksplisiittinen politiikka viittaa tulonsiirtoihin ja perheille suunnattuihin palveluihin. Epäsuorasti vaikuttava implisiittinen politiikka koskee puolestaan esimerkiksi muuta sosiaaliturvaa, työmarkkinapolitiikkaa, koulutusta ja veropolitiikkaa.³ Pohjoismaiselle mallille tyypillistä on pyrkimys yhdistää toimeentuloturvajärjestelmä, jonka avulla vähennetään perheiden köyhyyden riskiä ja kompensoidaan lapsista aiheutuvia kustannuksia, julkisiin palveluihin, jotka ovat puolestaan mahdollistaneet naisten työssäkäynnin ja siten kahden palkansaajan mallin⁴.

Pohjoismaista perhepoliittista mallia kuvataan usein maailman perheystävällisimpänä ja tasa-arvoisimpana mallina. Esimerkiksi UNICEFin vuoden 2019 perheystävällisyysraportissa Ruotsi, Norja ja Islanti todettiin maailman kärkimaiksi, joita Tanska ja Suomi seurasivat tiiviisti perässä⁵. Tuloköyhyys ja taloudellinen eriarvoisuus ovat kuitenkin olleet kasvussa kaikissa Pohjoismaissa, osin pääomatulojen kasvusta, osin tulonsiirtojärjestelmän eriarvoisuuden lisääntymisestä johtuen⁶. Talouden syklit ja koronaviruspandemia puolestaan ovat heijastuneet työllisyyteen, joskin useimmissa maissa työllisyys on jopa hienokseltaan parantunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Epätavalliset työaika-järjestelyt ja pitkät työajat ovat kuitenkin yhteydessä lisääntyneisiin vaikeuksiin yhdistää työ- ja perhe-elämä⁷. Lisäksi erityisesti monilapsisilla perheillä, yksinhuoltajilla ja maahanmuuttajaperheillä on todettu olevan korkeampi työssäkäyvien köyhyysriski⁸. Näissä perhetyypeissä myös lapsiköyhyys on ollut kasvussa⁹.

Keskitymme seuraavassa etenkin lapsiperheiden taloudelliseen toimeentuloon liittyviin perhepoliittisiin tavoitteisiin. Aluksi tarkastelemme perhepolitiikan muutoksia Pohjoismaissa tekemällä katsauksen perhepoliittisten muutosten pääpiirteisiin Islannissa, Norjassa, Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa 2000-luvulla. Katsauksemme osoittaa, että lasten kehitystä, sukupuolten välistä tasa-arvoa ja työllisyyttä edistävä politiikka on korostunut Pohjoismaissa. Sen sijaan tulonsiirtoihin perustuva eksplisiittinen politiikka on menettänyt jalansijaa. Tämä johtaa luvun toiseen tavoitteeseen, joka on se, missä määrin 2000-luvulla tapahtunut asteittainen painopisteen siirtyminen tulonsiirtoihin perustuvasta perhepolitiikasta palveluperusteiseen politiikkaan heijastuu lapsiperheiden toimeentulon trendeihin. Käyttäen vakiintuneita eurooppalaisia indikaattoreita tarkastelemme lasten ja lapsiperheiden toimeentuloa köyhyystutkimuksellisesta näkökulmasta ja sitä, millä tavoin lasten ja lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus on muuttunut 2000-luvulla ja minkälaisia eroja näissä ilmenee Pohjoismaiden välillä. Näiden politiikka- ja köyhyysanalyysien jälkeen pohdimme lopuksi pohjoismaisen

perhepoliittisen mallin toimivuutta tulevaisuudessa. Lisäksi tuomme esiin, mitä voimme oppia pohjoismaisesta vertailusta suomalaisesta perhepolitiikasta keskusteltaessa.

Perhepolitiikan uudistaminen Pohjoismaissa 2000-luvulla

Pohjoismaat ovat tunnettuja tasa-arvoisista vanhempainvapaajärjestelmistä ja tuetuista lastenhoitomalleista. Esimerkiksi investoinnit hoivapalveluihin, yksilölliset sosiaaliset oikeudet ja verojärjestelmät ovat helpottaneet naisten ja äitien osallistumista työmarkkinoille, kun taas isät osallistuvat yhä enemmän lastensa kasvatukseen isyysvapaiden ja erityisesti ”isäkiintiöiden” avulla¹⁰. Yksi 2000-luvun huomattavimmista suuntauksista onkin ollut sukupuolten tasa-arvon lisääminen ja lasten mahdollisuuksien vahvistaminen vanhempainvapaiden ja varhaiskasvatusta ja -hoitoa (ECEC) koskevien uudistusten avulla.

Vanhempainvapaauudistuksilla lisää sukupuolten välistä tasa-arvoa

Pohjoismaiset vanhempainvapaajärjestelmät ovat maailman avokätisimpiä ja joustavimpia mahdollistaen vanhempien jäämisen kotiin hoitamaan pieniä lapsia taloudellisen tuen varassa. Nämä oikeudet mahdollistavat myös jaetun tai osittaisen vapaan, joiden tarkoituksena on helpottaa työn ja perheen yhteensovittamista ja parantaa sukupuolten tasa-arvoa¹¹. Niin Suomessa kuin muissakin Pohjoismaissa kaksinkertaiset vanhempainvapaat ja isyysvapaat otettiin käyttöön asteittain 1970-luvulta alkaen. Norja oli myös ensimmäinen maa, joka sääti korva merkittyjä isäkiintiöitä koskevan lain vuonna 1993, mitä muut Pohjoismaat seurasivat¹².

Joustavuutta ja erityisesti isäkiintiöitä on yleisesti pidetty tehokkaimpana keinona saada isät jäämään kotiin lasten kanssa. Pohjoismaissa

onkin pyritty tavalla tai toisella pidentämään isien vanhempainvapaa-
jaksoja ja kannustamaan isiä käyttämään oikeuttaan jäädä kotiin lasten
kanssa. Suomessa isyysvapaata pidennettiin pari kertaa 2000-luvulla, ja
se venyi 54 arkipäivään vähintään kolmen viikon mittaisella isäkiintiöllä.
Vuonna 2022 voimaan tulleessa uudistuksessa otettiin käyttöön 6,4
kuukauden pituinen vapaakiintiö sekä äidille että isälle yhdessä vaihdet-
tavissa olevan 0–63 päivän jakson kanssa. Samankaltaisia pyrkimyksiä
on ollut myös Islannissa, Norjassa ja Ruotsissa. Islanti laajensi oikeutta
vanhempainvapaaseen kuudesta yhdeksään kuukauteen vuonna 2000,
jolloin äiti ja isä saivat kumpikin kolme kuukautta ja lisäksi jaettavissa
olevat kolme kuukautta.¹³ Norjassa, isyysvapaan ja isäkiintiöiden edellä-
kävijämaassa, oikeus vapaaseen tehtiin äidistä riippumattomaksi vuonna
2005. Tämän jälkeen isäkiintiön pituutta on pidennetty useaan ottee-
seen siten, että nykyisin äitien ja isien kiintiöt ovat 15 viikkoa, ja lisäksi
vanhempainvapaaseen sisältyy kummallekin jaettavissa oleva 16 viikon
vanhempainvapaa¹⁴. Myös Ruotsi on pyrkinyt pidentämään isäkiintiöitä
ja lisäämään vanhempainvapaiden joustavuutta, viimeksi vuonna 2016,
jolloin sekä äidin että isän kiintiöitä pidennettiin kolmeen kuukauteen¹⁵.
Tanska puolestaan on kulkenut eri suuntaan kuin muut Pohjoismaat, sillä
Tanska poisti isäkiintiöt vuonna 2011 vedoten siihen, että kiintiöt estivät
vanhempien valinnanvapautta¹⁶.

Varhaiskasvatus ja kotihoito työn ja perheen yhteensovittamiseen ja työllisyyteen vaikuttavina tekijöinä

2000-luvulla tehtyjen varhaiskasvatusta koskevien uudistusten taustalla
on ollut pyrkimys parantaa lasten elämäntilanteita vahvistamalla heidän
inhimillistä pääomaansa sosiaalisen investointiparadigman mukaisesti¹⁷.
Tavoitteena on ollut sekä helpottaa työn ja perheen yhteensovittamista
että saada enemmän äitejä työmarkkinoille. Vuonna 2004 Tanskassa käyt-
töön otettu lastenhoitotakuu tarjosi yli puolivuotiaille lapsille julkisesti
tuettua lastenhoitoa kouluikään asti. Suomessa tämä oikeus säädettiin jo
1996, ja vuonna 2001 otettiin käyttöön vapaaehtoinen esiopetus. Pitkän

varhaiskasvatuksen ja lasten oikeuksien vahvistamista koskevan keskustelun jälkeen esiopetus 6–7-vuotiaana säädettiin pakolliseksi vuonna 2015. Pian sen jälkeen päivähoitolainsäädäntöä uudistettiin lapsilähtöisemmäksi ja pedagogisemmaksi¹⁸. Myöhemmin samana vuonna oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen rajattiin koskemaan vain sellaisia lapsia, joiden vanhemmat ovat työssäkäyviä, mutta pääministeri Sanna Marinin hallitus palautti sen takaisin.

Myös Islannissa ja Norjassa päivähoitopalvelut ovat laajentuneet 2000-luvulla. Joskin Islannissa kehitys oli hieman Norjaa vaatimattomampaa¹⁹. Vuonna 2009 norjalaiset yli vuoden ikäiset lapset saivat oikeuden julkiseen päivähoitoon, mikä teki Norjan järjestelmästä Pohjoismaiden kattavimman. Ruotsissa 1–5-vuotiaat lapset olivat vuodesta 2003 lähtien oikeutettuja julkiseen päivähoitoon, ja 6-vuotiaat voivat hakea esiopetusta kouluikäen asti (7-vuotiaaksi). Ruotsin päivähoito-oikeus kattoi aluksi vain ansiotyössä olevien vanhempien lapset, mutta myöhemmin se laajennettiin koskemaan kaikkia lapsia. Lisäksi maksukattojärjestelmä alensi useimpien vanhempien lastenhoitokustannuksia, ja lastenhoito tuli kokonaan maksuttomaksi yli 3-vuotiaille lapsille²⁰.

Siinä missä julkinen päivähoito nähdään maasta riippumatta keskeisenä työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen ja vanhempien työssäkäynnin edistäjänä, Pohjoismaiden välillä on huomattavia eroja siinä, millä tavoin niissä suhtaudutaan kotihoidontuen kautta tapahtuvan hoidon järjestämiseen. Kysymys on kiistanalainen ennen muuta siksi, että sen on katsottu vaikuttavan kielteisesti sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja äitien työllisyyteen. Kotihoidontuen osalta Suomi eroaa muista Pohjoismaista kaikkein selkeimmin. Suomessa kotihoidontuki otettiin käyttöön vuonna 1985 keinona keventää kunnallisen lastenhoidon paineita ja tarjota äitiysajan palkkaa²¹. Islantia lukuun ottamatta myös muissa Pohjoismaissa kotihoidontuki otettiin käyttöön 1990-luvulla, mutta sen kannatus ei koskaan ollut yhtä vahvaa kuin Suomessa. Ruotsissa sosiaalidemokraatit ovat aina vastustaneet kotihoidontukijärjestelmää ja poistaneet sen valtaan tultuaan, mikäli konservatiivihallitukset ovat sellaisen säätäneet. Myös Tanska poisti tämän mahdollisuuden vuonna 2002, kun

taas Norja on ehdottanut oikeuden asteittaista poistamista. Islannissa ei ole lasten kotihoitoa koskevaa lainsäädäntöä, mutta silti paikallisviranomaiset voivat maksaa kotihoidontukea vanhemmille, jotka hoitavat lapsiaan kotona²².

Pohjoismaissa on perinteisesti pyritty turvaamaan lapsiperheiden toimeentuloa erilaisilla tulonsiirroilla, joista lapsilisä on tärkein. Ensimmäiset lapsilisäjärjestelmät syntyivät jo pian toisen maailmansodan jälkeen keinona korvata lapsista aiheutuvia kustannuksia. Pohjoismaiset lapsilisäjärjestelmät ovat luonteeltaan universaaleja lukuun ottamatta Islantia, jossa lapsilisä on tarveharkintainen etuus. Lisäksi yksinhuoltajien taloudellista tilannetta pyritään parantamaan yksinhuoltajalain ja lasten lukumäärä otetaan huomioon siten, että etuuden suuruus kasvaa lasten lukumäärän noustessa.²³ Köyhyyden ehkäisemiseen käytetään lisäksi erilaisia selektiivisiä tulonsiirtoja, kuten lasten elatustukea tai viimesijaiseen sosiaaliturvaan sisältyviä yksinhuoltajille suunnattuja lisäosia. Yhdessä nämä etuudet ovat muodostaneet tärkeän taloudellisen perustan perheystävälliselle perhepolitiikalle Pohjoismaissa.

Yleisesti ottaen 2000-luvulla on havaittavissa, että lapsilisien ostovoima on vähitellen heikentynyt, kun taas selektiivisten tulonsiirtojen merkitys on jonkin verran kasvanut. Suomessa lapsilisään ja lasten kotihoidon tukeen tehtiin vuosina 2004 ja 2009 useita osittaisia parannuksia, joilla pyrittiin lisäämään niiden ostovoimaa 1990-luvun talouskriisin aikana tehtyjen leikkausten jälkeen. Koska parannukset olivat kuitenkin varsin vaatimattomia, ne eivät estäneet lapsiköyhyyttä lähes kolminkertaistumasta vuosien 1995 ja 2009 välillä. Vuonna 2014 hallitus leikkasi lapsilisää noin kahdeksan prosenttia. Lisäksi se jäädytti vuonna 2012 indeksointikaavan, ja vuonna 2015 se poisti sen kokonaan. Vuonna 2014 otettiin käyttöön symbolinen verohelpotus yhdessä useiden 2010-luvulla toteutettujen yksinhuoltajatukien asteittaisten parannusten kanssa, mikä viittaa selektiiviseen muutokseen suomalaisessa perhepolitiikassa tällä ajanjaksolla.²⁴ Vuonna 2019 aloittanut Marinin hallitus kuitenkin perui osan aiempien hallitusten tekemistä leikkauksista, mikä viittaa asteittaiseen paluuseen kohti universaalimpaa perhepolitiikkaa.

Myös Tanskassa lapsilisät jäivät lastenhoitoon tehtävien investointien varjoon 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa, vaikka niitä nostettiinkin tämän tästä²⁵. Ruotsissa lapsilisiä leikattiin 1990-luvun alun talouskriisin aikana, mutta alkuperäiset tasot palautettiin pari vuotta myöhemmin. Tukia korotettiin vielä muutamaaan otteeseen 2000-luvun alussa. Samalla palattiin selektiivisiin tulonsiirtoihin, joilla pyrittiin hillitsemään lapsiköyhyyttä²⁶. Tämän jälkeen yleinen suuntaus oli jättää lapsilisät ennalleen lähes vuosikymmenen ajaksi, minkä vuoksi niiden ostovoima laski ajan mittaan. Vuonna 2014 selektiivisiin tulonsiirtoihin, kuten elatustuen takuuosaan, tehtiin joitakin parannuksia²⁷. Lapsilisää korotettiin myös vuonna 2017 (kolmannelta lapsesta) ja uudelleen vuonna 2018²⁸. Samankaltainen suuntaus on havaittavissa myös Norjassa, jossa kuitenkin nostettiin 2010-luvun aikana pienituloisille lapsiperheille suunnattuja etuuksia ja lasten kotihoidon tukia²⁹. Se, että lapsilisiä ei korotettu vuoden 2000 jälkeen, ei aiheuttanut suurta poliittista kiistaa, koska samanaikaisesti tehtiin merkittäviä parannuksia lastenhoitoon ja varhaiskasvatukseen³⁰. Vuonna 2018 Norjan konservatiivinen koalitio kuitenkin ehdotti yleisen lapsilisän tuntuva korottamista, mikä toteutettiin vuonna 2019.

Islannissa tehtiin vuonna 1994 päätös perheille suunnattujen tulonsiirtojen parantamisesta, mikä johti lapsilisien ja myös muiden tulonsiirtojen toistuviin korotuksiin vuosina 1997–2007. Islannin lapsilisät ovat kuitenkin olleet pohjoismaisessa vertailussa yleisesti ottaen vaatimattomia, mutta toisaalta niitä ei ole leikattu samalla tavalla kuin Suomessa. Kun finanssikriisi iski Islantiin vuonna 2008, hallitus joutui leikkaamaan julkisia menoja, myös lapsilisiä, vaikka leikkaukset eivät olleetkaan dramaattisia.³¹ Lisäksi myös muissa maissa on tehty Suomen tavoin muutoksia itse lapsilisäjärjestelmään. Esimerkiksi Norjassa vuonna 2000 toteutetun uudistuksen myötä 17-vuotiaista tuli etuuteen oikeutettuja. Samaan aikaan sisaruslisät poistettiin vuonna 2001. Sen sijaan Tanskassa yleinen oikeus lapsilisiin poistettiin vuonna 2011 perheiltä, joiden vuositulot ylittivät tietyn rajan, samalla kun oikeus laajennettiin koskemaan kaikkia perheen lapsia heidän lukumäärästään riippumatta. Päätaavoitteena oli keskittää lapsilisät kaikkein vähävaraisimmille perheille, millä

pyrittiin hillitsemään lapsiköyhyyttä ja ehkäisemään sosiaalista syrjäytymistä sekä hillitsemään julkisten menojen kasvua.³²

Lapsilisän lisäksi toinen keskeinen, erityisesti yksinhuoltajien pientuloisuuteen ja tuloköyhyysriskiin liittyvä etuus on elatusapu. Sillä tarkoitetaan tyypillisesti säännöllistä rahasuoritusta, jolla lapsen vanhempi osallistuu lapsensa elatuksesta aiheutuviin kuluihin silloin, kun vanhemmat eivät asu samassa kotitaloudessa³³. Pohjoismaiden välillä on jonkin verran eroja siinä, miten niiden elatusapupolitiikka toimii rakenteeltaan ja tuloksiltaan. Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa lasten elatusapupolitiikka on Suomea ja Islantia tasa-arvoisempaa, sillä se nojautuu enemmän kahden ansaitsijan ja kahden hoitajan malliin, jonka mukaan molemmat vanhemmat ovat vastuussa lasten kuluista ja hoidosta eron jälkeisissä perheissä. Suomessa ja Islannissa kahden ansaitsijan ja kahden huoltajan malliin ei ole vielä kiinnitetty huomiota lapsen elatusapupolitiikassa, sillä suurin osa tuesta myönnetään yhdelle vanhemmalle, joka luokitellaan lapsen jokapäiväisestä hoidosta vastaavaksi, kun taas muualla asuva vanhempi, tyypillisesti isä, nähdään edelleen elatusapua maksavana vanhempana³⁴.

Tulonsiirtoihin perustuvasta perhepolitiikasta palveluperusteiseen politiikkaan

Perhepoliittiset uudistukset ovat olleet melko samansuuntaisia eri Pohjoismaissa viimeisten 20 vuoden aikana. Yhtäältä vanhempainvapajärjestelmiä ja varhaiskasvatusta on uudistettu jokaisessa maassa merkittävästi. Palvelujärjestelmää on siten vahvistettu ja sen suhteellinen merkitys ennen kaikkea lasten hoivassa on kasvanut. Tämä selittyy niin panostuksilla varhaiskasvatukseen kuin sillä, että kotihoidontuen merkitys on Pohjoismaissa heikentynyt. Nykyisin vain Suomessa kotihoidontuella on edelleen melko turvattu paikkansa lasten hoivassa – kaikissa muissa maissa se on joko lakkautettu tai siitä ollaan luopumassa. Toisaalta toimeentuloturvajärjestelmässä lapsiperheiden (universaali) taloudellinen turva on asteittain heikentynyt ja toimeentuloturvan luonne

on muuttunut asteittain selektiiviseksi. Suuntaus näyttää olleen se, että lapsilisien ostovoima on jäänyt jälkeen inflaatiosta ja reaali-palkoista, kun taas selektiivisten ja tarveharkintaisten tulonsiirtojen vahvistamisesta on useita esimerkkejä.

Muutos kuvastaa vähittäistä siirtymää tulonsiirtoihin perustuvasta perhepolitiikasta palveluperusteiseen strategiaan. Muutos on linjassa myös muun sosiaaliturvapolitiikan muutosten kanssa. Niin suomalaista kuin pohjoismaista sosiaaliturvaa on pyritty uudistamaan siten, että muutokset tukisivat työllisyyden kasvua. Vanhempainvapaiden uudistaminen, kotihoidontuen heikko asema muissa maissa paitsi Suomessa sekä investoinnit varhaiskasvatukseen viittaavat pyrkimykseen parantaa lapsiperheiden työllisyyttä. Työllisyyden uskotaan samalla olevan myös parasta toimeentuloturva lapsiperheille. Näin köyhyys- ja huono-osaisuustutkimuksen näkökulmasta usein onkin (ks. Niemelän ja Laanisen artikkeli tässä teoksessa). Toimeentuloturvapolitiikan näkökulmasta etuuksien heikentyminen ja niiden selektiivisyyden kasvu puolestaan aiheuttaa vaaran, että ne, jotka eivät kannusteista tai palvelujärjestelmään tehdystä investoinneista huolimatta työllisty, ovat aiempaa heikommassa taloudellisessa asemassa. Seuraavaksi siitä, miten nämä muutokset heijastuvat lapsiperheiden toimeentuloon.

Lapsiperheiden toimeentulon muutokset 2000-luvulla

Lasten köyhyys ja lapsiperheiden toimeentulo on moniulotteinen ilmiö, jota voidaan määritellä ja mitata monin eri tavoin. Seuraavassa lapsiperheiden toimeentuloa tarkastellaan yhtäältä lapsiköyhyyden näkökulmasta ja toisaalta tarkastelemalla suhteellisen tuloköyhyysriskin vaihtelua eri perhetyypeissä. Analyysit perustuvat Euroopan unionin tilastoviranomaisen Eurostatin tilastoihin, jotka pohjautuvat vuosien 2003/4–2022 EU:n tulo- ja elinolotutkimus EU-SILC-aineistoon (*The European Union Statistics on Income and Living Conditions*).

Lasten ja lapsiperheiden toimeentuloa mitataan neljällä mittarilla. Ensimmäinen perustuu lasten teoreettisiin tuloihin vanhempien tai kotitalouden käytettävien tulojen pohjalta. Tässä lapsiköyhyysriskin mittarissa tuloköyhyysriskin rajana on kunkin maan suhteellinen tuloköyhyysriski. Kyseessä on puhtaasti suhteellinen mittari, sillä se lasketaan tiettyinä prosenttiosuutena väestön keskimääräisestä tulosta. Euroopan unionin määritelmän mukaisesti tuloköyhyysriskissä elävät ne kotitaloudet, joiden kotitalouden käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat pienemmät kuin 60 prosenttia maan vastaavasta mediaanitulosta. Toinen mittari on lasten suhteellinen tuloköyhyysvaje. Eurostatin käyttämä tuloköyhyysvaje lasketaan pienituloisten mediaanitulojen suhteellisena etäisyytenä 60 prosentin tuloköyhyysrajasta. Kyseessä on siis mittari, joka kuvaa pieni- ja keskituloisten suhteellisia etäisyyksiä tulojakaumalla. Köyhyysvajeen pieneneminen tarkoittaa näin ollen sitä, että tuloajan alapuolella olevien pienituloisten tulokehitys paranee suhteessa muun väestön tulokehitykseen. Vastaavasti vajeen kasvaessa pienituloisten tulot jäävät entisestään jälkeen keskimääräisestä tulokehityksestä.

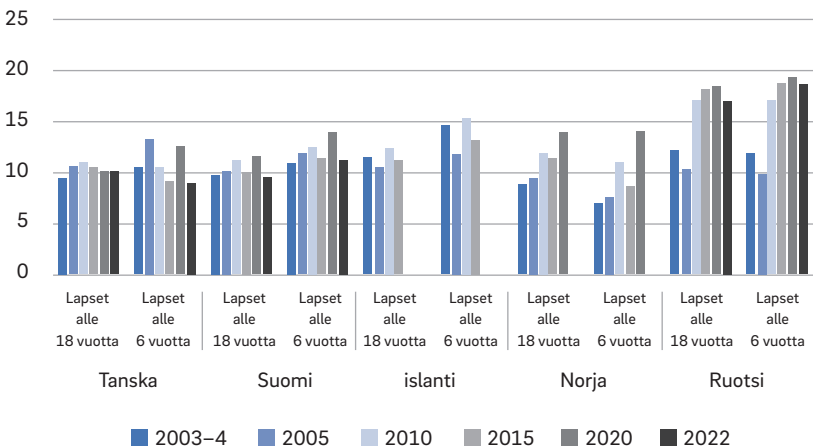
Siinä missä tuloihin perustuvat mittarit mittaavat lasten ja lapsiperheiden toimeentuloa ja elintasoja epäsuorasti, tämän luvun kolmas ja neljäs mittari ovat suoria elintason mittareita. Näistä subjektiivinen lapsiköyhyys mittaa toimeentulovaikeuksien kokemista: ne, jotka saavat tavanomaiset menot katetuksi vaikeuksin tai suurin vaikeuksin määrittyvät mittarin mukaan subjektiivisesti köyhiksi (ks. myös Niemelän ja Laanisen artikkeli tässä teoksessa). Neljäs mittari kuvaa puolestaan lapsiin kohdistuvaa aineellista puutetta. Eurostatin lapsiin kohdistuvan aineellisen puutteen mittarin (*Child Deprivation Index*) mukaan lapsi kärsii aineellisesta puutteesta, kun hänellä on vastentahtoista puutetta vähintään kolmesta deprivatioindeksiin sisältyvästä seitsemästätoista seikasta³⁵.

Lapsiköyhyysriskin ja lasten tuloköyhyysvajeen muutokset

Kuviossa 3.1 esitetään lapsiköyhyysriskin muutokset vuosien 2003/4–2022 välisenä aikana lasten iän mukaan. Pohjoismaiden välillä on jonkin verran eroja sekä lapsiköyhyysriskin tasossa että trendeissä. Alle 18-vuotiaita lapsia tarkasteltaessa lapsiköyhyysriskin muutokset ovat erittäin maltillisia Tanskassa, Suomessa ja Islannissa. Tanskassa ja Suomessa lapsiköyhyys on ollut koko tarkastelujakson noin 10–11 prosenttia, Islannissa noin prosenttiyksikön korkeampaa. Sen sijaan Norjassa ja Ruotsissa lapsiköyhyysriski on kasvanut viimeisten parinkymmenen vuoden aikana. Norjassa lapsiköyhyysaste on noussut melko tasaisesti noin 9 prosentista 14 prosenttiin. Sen sijaan Ruotsissa lapsiköyhyysasteen kasvu ajoittuu vuosien 2005 ja 2010 väliselle ajanjaksolle, jonka jälkeen lapsiköyhyysriski on pysynyt pohjoismaisittain korkeana, noin 17–18 prosentissa.

Maiden väliset erot pysyvät melko samoina alle 6-vuotiaiden lapsiköyhyysasteita tarkasteltaessa. Norjan ja Ruotsin lapsiköyhyysriskin kasvu on edelleen havaittavissa. Alle 6-vuotiaiden lapsiköyhyysaste on kuitenkin kasvanut myös Suomessa. Se kasvoi 11 prosentista 14,1 prosenttiin vuosien 2004 ja 2020 välillä. Se on kuitenkin laskenut vuosien 2020

Kuvio 3.1. Lapsiköyhyysriski Pohjoismaissa lasten iän mukaan vuosina 2003/4–2022 (%)

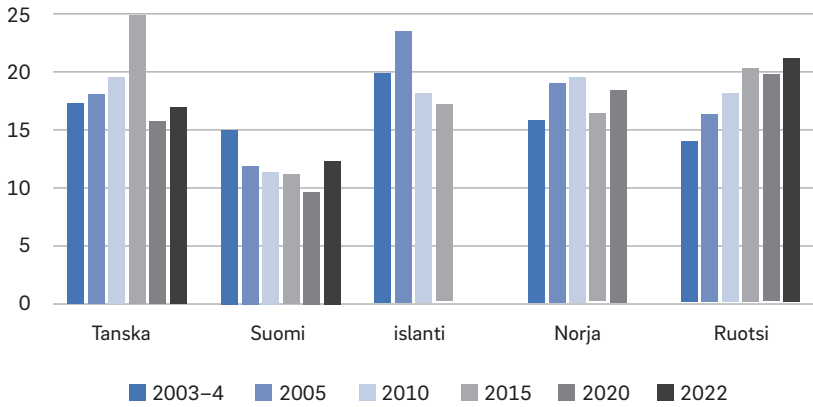

ja 2022 välillä 11,3 prosenttiin. Tanskassa on puolestaan havaittavissa laskeva trendi, joskin eri vuosien välillä on jonkin verran eroja. Jokaisessa maassa on lisäksi havaittavissa, että alle 6-vuotiaiden lapsiköyhyysaste oli korkeimmillaan pandemiavuonna 2020. Alle 18-vuotiaiden ja alle 6-vuotiaiden lapsiköyhyysasteita vertailtaessa huomataan lisäksi, että Suomessa ja Islannissa alle 6-vuotiaiden köyhyysaste on alle 18-vuotiaiden köyhyysastetta korkeampaa. Sen sijaan Norjassa ja jossain määrin myös Tanskassa alle 6-vuotiaiden lapsiköyhyysaste on yleistä lapsiköyhyysriskiä matalampaa.

Suhteellinen tuloköyhyysriskiin perustuva lapsiköyhyyden tarkastelu on yksinkertainen ja hyvä mittari silloin, kun halutaan tietää, kuinka monta lasta jää milloinkin määritellyn tulorajan alapuolelle. Tämä ei kuitenkaan kerro mitään siitä, kuinka paljon tulorajan alle sen alapuolella olevien tulot jäävät. Tämä kuitenkin tulisi ottaa huomioon muun muassa järjestelmämuutoksien tai etuustasojen muutosten vaikutusten arvioinnissa. Esimerkiksi lapsiperheille suunnattujen etuuksien parannukset eivät välttämättä näy juuri lainkaan tuloköyhyysriskien muutoksina. Muutokset kuitenkin saattavat merkittävästikin nostaa etuuksien varassa elävien keskimääräisiä tuloja lähelle tulorajaa. Tämänkaltaisiin kysymyksiin voidaan hakea vastauksia tarkastelemalla suhteellista tuloköyhyysvajetta eli tuloköyhyysrajan ja rajan alapuolella olevien lasten kotitalouden mediaanitulojen suhteellista etäisyyttä.

Kuviossa 3.2 tarkastellaan alle 18-vuotiaiden lasten suhteellisen tuloköyhyysvajeen muutoksia. Myös tuloköyhyysvajeen tasot ja muutokset poikkeavat eri maiden välillä toisistaan. Suomessa lasten suhteellinen tuloköyhyysvaje on Pohjoismaiden matalin. Yleisesti eurooppalaisissa vertailuissa on havaittu, että mitä suurempi on suhteellinen tuloköyhyysriski, sitä suurempi on myös köyhyysvaje. Suomi on kuitenkin näissä vertailuissa ollut poikkeus, sillä Suomessa köyhyysvaje on eurooppalaisittain matala myös koko väestön tasolla.³⁶ Sama näyttää toistuvan myös alle 18-vuotiaita lapsia tarkasteltaessa. Suomessa lasten suhteellinen tuloköyhyysvaje on lisäksi laskenut tarkastelujaksolla, joskin se on noussut vuosien 2020 ja 2022 välillä 9,5 prosentista 12,3 prosenttiin.

Kuvio 3.2. Alle 18-vuotiaiden lasten suhteellinen tuloköyhyysvaje Pohjoismaissa vuosina 2003/4–2022 (%)

Samankaltainen nousu pandemiavuoden jälkeen on havaittavissa myös muissa maissa.

Myös Islannissa lasten tuloköyhyysvaje on laskenut tarkastelujakson aikana. Vastaavasti Ruotsissa lasten tuloköyhyysvaje on kasvanut. Näin ollen Ruotsissa on tapahtunut suhteellisen lapsiköyhyysriskin ja lasten tuloköyhyysvajeen yhtäaikainen kasvu. Norjassa ei sen sijaan ole havaittavissa selkeää trendiä, sillä lasten tuloköyhyysvaje on vaihdellut eri vuosina noin 15,9 ja 19,6 prosentin välillä. Tanskassa lasten tuloköyhyysvaje kasvoi vuoteen 2015 asti, jonka jälkeen se on ollut selvästi aiempaa matalammalla tasolla.

Subjekttiivisen lapsiköyhyyden ja lapsiin kohdistuvan aineellisen puutteen muutokset

Toimeentulovaikeuksien kokemisessa eli subjektiivisessa lapsiköyhyydessä ei ole havaittavissa yhtä selkeitä trendejä minkään maan kohdalla kuin edellä suhteellisen tuloköyhyysriskin osalta (taulukko 3.1). Subjekttiivinen köyhyys oli vuosina 2010 ja 2015 selvästi korkeinta Islannissa. Korkeita lukuja selittänee finanssikriisin iskeminen pahiten juuri Islantiin.

Taulukko 3.1. Subjektiiivinen lapsiköyhyys ja lapsiin kohdistuva aineellinen puute Pohjoismaissa (%)

	Subjektiiivinen lapsiköyhyys				Lapsiin kohdistuva aineellinen puute vuonna 2021	
	2010	2015	2020	2022	Kahden vanhemman perhe	Yksinhuoltaja
Tanska	12,5	12,6	9,9	13,3	3,3	12,6
Suomi	9,2	9,3	8,3	6,6	2,3	10,8
Islanti	32,6	24,7				
Norja	7,2	6,0	7,7	10,1		
Ruotsi	10,8	9,7	10,3	9,6	3,2	4,8

Samankaltainen toimeentulovaikeuksien laajuus nähtiin Suomessa 1990-luvun alussa. Lisäksi samalla tavoin kuin 1990-luvun Suomessa, talouden taantuma näkyy Islannissa nimenomaan koetuissa taloudellisissa vaikeuksissa, eikä suhteellisen tuloköyhyysriskin muutoksina.³⁷

Ruotsissa subjektiiivinen lapsiköyhyys on pysynyt vuosien 2010–2022 välisen ajan noin 10 prosentin tuntumassa. Subjektiiivinen lapsiköyhyys on siten Ruotsissa selvästi vähäisempää kuin tuloihin perustuva suhteellinen lapsiköyhyysriski. Sen sijaan Tanskassa subjektiiivinen lapsiköyhyys on hieman yleisempää kuin suhteellinen tuloköyhyysriski. Vuonna 2022 Tanskan subjektiiivinen lapsiköyhyys olikin Suomea, Ruotsia ja Norjaa korkeampi. Lisäksi Tanskan tapaan Norjassa subjektiiivinen lapsiköyhyys on noussut jonkin verran vuosien 2020 ja 2022 välillä. Sen sijaan Suomessa subjektiiivinen lapsiköyhyysaste on laskenut ollen vuosina 2010 ja 2015 noin 9 prosenttia laskien vuonna 2020 noin 8 prosenttiin.

Koetun toimeentulon näkökulmasta kiinnostavaa on, että Suomessa subjektiiivinen lapsiköyhyys laski vuosien 2020 ja 2022 välillä. Tulos ei siten ole linjassa tästä teoksesta löytyvän Niemelän ja Laanisen artikkelin tuloksen kanssa, jonka mukaan etenkin vuosien 2020 ja 2022 on nähtävissä lapsiperheiden koettujen toimeentulovaikeuksien kasvua. Vaikka toimeentulovaikeuksia koskeva kysymys on molemmissa laskelmissa

sinänsä sama, niin erisuuntaiset tulokset saattavat johtua esimerkiksi siitä, että lasten subjektiivisessa köyhyydessä tutkimusyksikkönä on lapsi, kun taas Niemelän ja Laanisen artikkelissa kotitalous. Lisäksi Niemelän ja Laanisen tulokset pohjautuvat kyselyaineistoon, joka kerättiin vasta vuodenvaihteessa 2022–2023 eli ajankohtana, jolloin energia- ja kustannuskriisi ilmeni voimakkaimpana.

Taulukossa 3.1 on esitetty lisäksi lapsiin kohdistuvan aineellisen puutteen perusteella lasketun huono-osaisuuden ilmentyminen eri perhetyypeissä Tanskassa, Suomessa ja Ruotsissa vuonna 2021. Maasta riippumatta yksinhuoltajien huono-osaisuusasteet ovat selvästi suuremmat kuin kahden vanhemman perheissä. Erityisen suuri ero perhetyyppien välillä on Tanskassa ja Suomessa. Ruotsissa huono-osaisuusasteet ovat lisäksi selvästi matalammat kuin Ruotsin lapsiköyhyyseriskin, suhteellisen lapsiköyhyydvajeen tai subjektiivisen lapsiköyhyydvajeen perusteella voisi olettaa. Sen sijaan Suomessa yksinhuoltajatalouksien lapsiin kohdistuva aineellinen puute on korkeampaa kuin keskimääräinen subjektiivinen lapsiköyhyys ja samalla tasolla kuin keskimääräinen suhteellinen lapsiköyhyyseriski.

Suhteellisen tuloköyhyyseriskin muutokset eri perhetyypeissä

Taulukossa 3.2 jatketaan eri perhetyyppien välisten erojen tarkastelua tutkimalla suhteellisen tuloköyhyyseriskin muutoksia vuosina 2003/4–2022. Ajankohdasta ja maasta riippumatta yksinhuoltajatalouksien tuloköyhyyseriski on selvästi muita perhetyyppejä korkeampi. Yksinhuoltajien tuloköyhyyseriskit ovat lisäksi jokaisessa maassa 2020-luvun alussa korkeammat kuin vajaa parikymmentä vuotta aiemmin. Pohjoismaisen mallin köyhyyden vähentämisen tavoite näyttää siten toteutuvan selvästi heikommin yksinhuoltajatalouksien kuin muiden perhetyyppien kohdalla.

Suomessa yksinhuoltajatalouksien tuloköyhyyssaste on kuitenkin matalampi kuin muissa Pohjoismaissa. Suomessa se on aaltoillut 17 prosentin ja 22 prosentin välillä. Samankaltainen kehitys on havaittavissa Ruotsissa, jossa yksinhuoltajatalouksien tuloköyhyyseriski on kuitenkin

Taulukko 3.2. Suhteellinen tuloköyhyysriski perhetyypeittäin Pohjoismaissa vuosina 2003/4–2022 (%)

	2003/4	2005	2010	2015	2020	2022
Tanska						
Yksinhuoltaja	17,5	20,9	20,0	21,1	24,1	28,2
2 huolt, 1 lapsi	4,7	4,3	6,0	4,5	6,3	4,2
2 huolt, 2 lasta	4,0	4,7	5,1	6,1	4,2	2,9
2 huolt, vähintään 3 lasta	13,6	13,8	11,1	9,5	9,5	8,2
Suomi						
Yksinhuoltaja	17,2	20,3	22,0	17,4	22,4	18,5
2 huolt, 1 lapsi	4,6	6,7	6,8	7,9	4,0	5,1
2 huolt, 2 lasta	5,2	5,0	7,4	4,5	4,5	4,4
2 huolt, vähintään 3 lasta	12,3	11,1	11,8	10,3	16,8	12,7
Islanti						
Yksinhuoltaja	21,9	14,7	30,1	29,3		
2 huolt, 1 lapsi	7,5	7,6	5,8	11,6		
2 huolt, 2 lasta	7,2	8,3	5,8	4,7		
2 huolt, vähintään 3 lasta	12,1	10,9	12,0	8,4		
Norja						
Yksinhuoltaja	20,5	20,1	28,7	30,6	37,3	
2 huolt, 1 lapsi	2,5	3,8	4,1	4,5	4,9	
2 huolt, 2 lasta	2,8	4,5	3,2	3,8	3,9	
2 huolt, vähintään 3 lasta	9,1	10,0	8,4	5,7	13,2	
Ruotsi						
Yksinhuoltaja	19,8	20,4	35,4	35,1	26,4	23,6
2 huolt, 1 lapsi	7,8	4,4	8,1	9,1	7,3	8,6
2 huolt, 2 lasta	5,4	4,4	9,7	6,5	11,2	9,8
2 huolt, vähintään 3 lasta	13,8	9,7	18,7	25,3	24,8	23,0

selvästi korkeampi, ollen jopa 35 prosenttia vuosina 2010 ja 2015. Tanskassa ja Norjassa sen sijaan yksinhuoltajatalouksien tuloköyhyysriski on noussut vuosi vuodelta: Tanskassa 18 prosentista 29 prosenttiin ja Norjassa 20 prosentista 37 prosenttiin. Myös Islannissa, jonka tarkastelujakso päättyy valitettavasti jo vuoteen 2015, yksinhuoltajatalouksien tuloköyhyysaste nousi vuoden 2005 jälkeen selvästi ollen vuosina 2010 ja 2015 noin 30 prosenttia.

Lisäksi lähes poikkeuksetta seuraavaksi korkeimmat tuloköyhyysriskit ovat monilapsisissa kahden huoltajan perheissä. 2000-luvun muutokset poikkeavat kuitenkin toisistaan. Siinä missä Tanskassa monilapsisten perheiden suhteellinen tuloköyhyysriski on laskenut, Ruotsissa se on selvästi noussut. Itse asiassa Ruotsissa monilapsisten perheiden tuloköyhyysaste on lähes samalla tasolla kuin yksinhuoltajatalouksissa. Suomessa monilapsisten perheiden tuloköyhyysasteet ovat pysyneet melko vakaina. Ainoa selvä muutos on havaittavissa vuosien 2015 ja 2020 välillä, jolloin tuloköyhyysriski nousi 10 prosentista 17 prosenttiin, joskin se laski 13 prosenttiin vuonna 2022.

Islannissa monilapsisten perheiden tuloköyhyysasteen ero muihin kahden huoltajan lapsiperheisiin on keskimäärin hieman pienempi kuin muissa Pohjoismaissa. Samankaltainen kehitys on havaittavissa Norjassa, jossa monilapsisten perheiden tuloköyhyysaste laski noin 6 prosenttiin vuonna 2015. Tällöin ero muihin kahden huoltajan lapsiperheisiin oli erittäin pieni. Ero kuitenkin kasvoi vuosien 2015 ja 2020 välillä, jolloin monilapsisten perheiden tuloköyhyysaste nousi 13 prosenttiin.

Tulosten valossa yhden tulonsaajan talous ja monilapsisuus vaikuttavat olevan selkeästi suhteellista tuloköyhyysriskiä lisääviä tekijöitä. Tämä ilmenee myös niiden kahden huoltajan lapsiperheiden selvästi matalampina köyhyysasteina, joilla on alle kolme lasta. Näissäkin perhetyypeissä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana suhteellinen tuloköyhyysaste kuitenkin nousi, Islantia lukuun ottamatta. Suomessa ja Tanskassa näiden perhetyyppien suhteellinen tuloköyhyysriski oli vuonna 2022 pienempi kuin vuonna 2015. Samana ajanjaksona tuloköyhyysaste puolestaan nousi hieman Norjassa, ja Ruotsissa se on pysynyt melko samalla tasolla.

Yhteenveto

Perhepolitiikassa korostetaan nykyisin naisten suurempaa osallistumista työmarkkinoille ja isien aktiivisempaa osallistumista lastenhoitoon sekä sosiaalisia investointeja lasten kehitykseen. Sosiaalipalveluihin kohdistuva sosiaalisten investointien politiikka on korostunut ja kenties mennyt perhepolitiikan tärkeysjärjestyksissä etuusjärjestelmän pohjautuvan universaalien toimeentuloturvapolitiikan edelle. Selektiivisten tulonsiirtojen merkitys toki kasvoi ajan mittaan, kuten esimerkiksi Suomessa. Samoin esimerkiksi Tanskassa yleiset lapsilisät muutettiin tarveharkintaisiksi, ja Norjassa peruslapsilisä on tarveharkintaista. Tämä viittaisi ainakin joissakin maissa lapsiperheille suunnattujen etuuksien vähittäin lisääntyvään selektiivisyyteen. Mikäli tämä pitää paikkansa, pohjoismainen perhepolitiikka on mahdollisesti ristiriidassa sen universalistisen maineen kanssa.

Köyhyyden vähentämisen tavoitteessa Pohjoismaat eivät ole juuriakaan edenneet. Lapsiperheiden ja lasten köyhyyttä tarkasteltaessa tulokset pikemminkin kertovat tuloköyhyyden kasvusta tai vähintään sen pysymisessä ennallaan. Pohjoismaat eroavat kuitenkin toisistaan jonkin verran muutoksen suunnassa, ajoituksessa ja voimakkuudessa. Yhteistä Pohjoismaille on yhtäältä se, että useimmissa tapauksissa tuloperusteiset toimeentulon puutteiden mittarit osoittavat korkeampia köyhyysriskejä kuin subjektiiviset tai huono-osaisuuteen liittyvät indikaattorit. Toinen yhteinen seikka liittyy perhetyyppien välisiin eroihin: olipa kyse sitten lapsiin kohdistuvasta aineellisesta huono-osaisuudesta tai suhteellisesta tuloköyhyydseriskistä, toimeentulo-ongelmat paikantuvat erityisesti yksinhuoltajatalouksiin mutta myös monilapsisiin perheisiin. Tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa³⁸.

Suomi pärjää lasten ja lapsiperheiden taloudellisen toimeentulon näkökulmasta pohjoismaalaisittain hyvin. Lapsiköyhyysaste on pysynyt varsin vakaana, joskin se on alle 6-vuotiaiden lasten osalta hieman nousnut 2000-luvun aikana. Suomessa on lisäksi Pohjoismaiden pienin lasten tuloköyhyysvaje, ja se on myös pienentynyt 2000-luvun aikana. Lasten subjektiivinen köyhyys, samoin lapsiin kohdistuva aineellinen puute on

vähintään hyvällä pohjoismaisella tasolla. Muissa Pohjoismaissa näyttää olevan myös Suomea korkeammat yksinhuoltajien suhteelliset tuloköyhyysriskit. Sen sijaan monilapsisten perheiden tuloköyhyysriskit ovat Suomessa korkeahkot.

Päätelmät ja suositukset

Lapsiperheiden toimeentulon turvaamiseen vaikuttavat tekijät ovat moninaisia. Ensinnäkin suuret rakenteelliset muutokset, kuten avioerojen määrän kasvu, maahanmuutto ja muut perheisiin liittyvät uudet sosiaaliset riskit³⁹ ovat aiheuttaneet sen, että vanhat olemassa olevat järjestelmät eivät enää vastaa parhaalla mahdollisella tavalla lapsiperheiden tarpeisiin. Samaan aikaan, erityisesti vuosien 2008–2009 finanssikriisin jälkeen, julkista taloutta on luonnehtinut niukkuuden politiikka⁴⁰. Uusiin haasteisiin olisi vastattava aiempaa halvemmalla.

Sosiaalisten investointien paradigman mukaisesti pohjoismainen perhepolitiikka on siirtynyt vahvemmin palveluperusteiseksi korostaen vanhempien työllisyyden ja sukupuolten tasa-arvon edistämistä. Tästä on seurannut se, että pohjoismaiset hallitukset – niin sosialidemokraattiset kuin konservatiivi-liberaalit – eivät ole perhepolitiikassaan pyrkineet tavoittelemaan niinkään taloudellisen huono-osaisuuden ehkäisemistä perinteisin keinoin eli toimeentuloturvajärjestelmän avulla. Sen sijaan tavoitteena on pikemminkin ollut se, että mahdollisimman moni saataisiin integroitua työmarkkinoille.⁴¹ Ansiotyö nähdään usein parhaaksi reseptiksi ja tehokkaimmaksi keinoksi ehkäistä myös taloudellista huono-osaisuutta.

Tulosten pohjalta voi kuitenkin todeta, että Suomi on viime vuosikymmenellä, ja varsinkin korona-aikana, pärjännyt muita Pohjoismaita paremmin lapsiperheiden köyhyiden torjumisessa. Tilastotietojen valossa suhteellinen tuloköyhyysaste lapsiperheissä (lapset alle 18 vuotta) oli matalin Suomessa vuonna 2022, ja tilanne oli sama lasten subjektiivisen köyhyiden suhteen. Tästä voidaan tehdä ainakin

kolme johtopäätöstä. Ensinnäkin voidaan todeta, että vaikka lapsiperheiden köyhyys on Suomessa vaihdellut vuosien mittaan, ja varsinkin talouskriisien, pandemian sekä viime vuosien inflaationousun aikana, se on kuitenkin pysynyt suhteellisen matalalla tasolla jopa muihin Pohjoismaihin verrattuna. Tämä ei tietenkään merkitse sitä, etteikö Suomessa olisi tuloköyhyyttä tai aineellista puutetta lapsiperheiden keskuudessa. Osa lapsista elää edelleen köyhyydessä ja köyhyysriski on korkeinta erityisesti yksinhuoltajien ja maahanmuuttajien perheissä.

Toisena johtopäätöksenä voi todeta, että taloudellisesta eriarvoisuudesta, ja erityisesti köyhyydestä puhuttaessa, on tärkeää käyttää moniulotteista tutkimusotetta, jolla kyetään tunnistamaan köyhyyden ja eriarvoisuuden monet kasvot. Se, että alaikäisellä lapsella ei ole omaa taloutta, ja että hänen tulonsa lasketaan osaksi perheen kokonaistuloja, ei kerro juurikaan siitä, kuinka paljon taloudellisia resursseja lapsella on käytettävänä, eikä myöskään siitä, millaiseksi hän perheensä toimeentulon kokee. Jos perheellä on talousvaikeuksia, se ei välttämättä tarkoita, että lapset ovat siitä tietoisia. Siksi on tärkeää, että mitataan myös subjektiivista köyhyyttä, jolloin lapset itse voivat kertoa kokemuksiaan perheen ja oman talouden riittävydestä. Niin ikään on tärkeä mitata aineellista puutetta, koska se on lapsilähtöisempi lähestymistapa ymmärtää lasten köyhyyttä kuin suhteellinen tuloköyhyys.

Kolmantena johtopäätöksenä voi todeta, että poliittisilla ratkaisuilla on merkitystä. Tiedetään, että lapsiköyhyys johtuu monesta tekijästä, kuten kotitalouden rakenteesta, vanhempien työllisyystilanteesta sekä perhepolitiikan laajuudesta ja anteliaisuudesta.⁴² Vaikka työllisyystilanne Suomessa heikkeni tilapäisesti koronapandemian aikana, lapsiköyhyys ei kuitenkaan noussut dramaattisesti, mitä voidaan pitää osoituksena siitä, että Sanna Marinin hallituksen aikana tehdyt politiikkatoimenpiteet olivat merkityksellisiä. Näitä olivat esimerkiksi lisäykset lapsiperheiden ostovoimaan, erityisesti matalatuloisille perheille. Ilman näitä lapsiköyhyys olisi todennäköisesti tänä päivänä korkeammalla tasolla.

On hyvä muistaa, että niin sosiaalipolitiikassa kuin perhepolitiikassakin on kysymys arvoista ja arvovalinnoista. Mikäli halutaan vaalia lasten

hyvinvointia ja estää lapsiköyhyyden kasvua, on panostettava perhepolitiikkaan. Kyse ei ole ainoastaan rahallisista etuuksista, vaan myös työn ja perhe-elämän yhteensovittamisesta ja vanhempien työllisyyden tukemisesta. Vaikka viimeksi mainittua on usein pidetty viime vuosikymmenen konservatiivihallitusten tärkeimpänä tavoitteena, ei pidä unohtaa, että myös perheiden ostovoima on tärkeää, kuten myös toimivat palvelut varhaiskasvatuksesta lastensuojeluun. Tästä syystä nykyisen hallituksen suunnittelemat leikkaukset sosiaaliturvaan ovat ongelmallisia, vaikka ne eivät suoranaisesti liity perhepolitiikkaan, kuten lapsilisiin. On todennäköistä, että etuuksiin tehdyt leikkaukset tulevat heikentämään pienituloisten perheiden ostovoimaa entisestään sekä lisäämään köyhyyttä ja eriarvioisuutta tulevaisuudessa.

Viitteet

- 1 Esim. Hemerijck 2013; Pierson 2001.
- 2 Esim. Taylor-Gooby ym. 2017.
- 3 Kamerman ja Kahn 1978.
- 4 Korpi 2000.
- 5 Chzhen ym. 2019.
- 6 Barth ym. 2021; Sogaard 2018.
- 7 Tammelin ym. 2017.
- 8 Halleröd ym. 2015.
- 9 Esim. Povlsen ym. 2018.
- 10 Eydal ym. 2018.
- 11 NOSOSCO 2017.
- 12 Eydal ym. 2015.
- 13 Eydal ym. 2018.
- 14 Government of Norway 2018.
- 15 Government of Sweden 2018; Björnberg ja Dahlgren 2008.
- 16 Rostgaard ja Lausten 2015.
- 17 Esim. Hemerijck 2013.
- 18 NOSOSCO 2017.
- 19 Karila 2012.
- 20 Björnberg 2016; Duvander ja Ellingsæter 2016.
- 21 Hiilamo ja Kangas 2009.
- 22 NOSOSCO 2017.
- 23 NOSOSCO 2017, 63.
- 24 Nyby ym. 2018.
- 25 Abrahamson 2010.
- 26 Björnberg ja Dahlgren 2008.
- 27 Duvander ja Ellingsæter 2016.
- 28 Försäkringskassan 2018.
- 29 Government of Norway 2018.
- 30 Skevik ja Hatland 2008.
- 31 Ólafsson 2016.
- 32 NOSOSCO 2017.
- 33 Hakovirta ym. 2022.
- 34 Hakovirta ja Eydal 2020.
- 35 Eurostat 2024.
- 36 Niemelä ja Kainu 2014.
- 37 Suomen osalta, ks. Eskelinen ym. 2022.
- 38 Esim. Bäckman ja Ferrarini 2010; Chzhen ym. 2017; Nygård ym. 2019.
- 39 Taylor-Gooby 2004.
- 40 Taylor-Gooby ym. 2017.
- 41 Kangas ja Palme 2005.
- 42 Esim. Nygård ym. 2019.

Kirjallisuus

Abrahamson, Peter (2010). Continuity and Consensus: Governing Families in Denmark. *Journal of European Social Policy* 20 (5), 399–409.

Barth, Erling, Moene, Kalle ja Pedersen, Axel West (2021). Rising Inequality in the Egalitarian Nordics. Teoksessa Fisher, Georg ja Strauss, Robert (toim.) *Europe's Income, Wealth, Consumption and Inequality*, Oxford: Oxford University Press.

Bäckman, Olof ja Ferrarini, Tommy (2010). Combating Child Poverty? A Multilevel Assessment of Family Policy Institutions and Child Poverty in 21 Old and New Welfare States. *Journal of Social Policy* 39 (2), 275–296.

Björnberg, Ulla (2016). Nordic Family Policies in a European Context. *Sociology and Anthropology* 4 (6), 508–516.

Björnberg, Ulla ja Dahlgren, Lillemor (2008). Family Policy: the case of Sweden. Teoksessa Ostner, Ilona ja Schmitt, Christoph (toim.) *Family Policies in the Context of Family Change: The Nordic Countries in Comparative Perspective*. Wiesbaden: VS Verlag, 37–56.

Chzhen, Yekaterina, Gromada, Anna ja Rees, Gwyther (2019). *Are the World's Richest Countries Family Friendly? Policy in the OECD and EU*. Florence: UNICEF Office of Research.

Chzhen, Yekaterina, Nolan, Brian, Cantillon, Bea ja Handa, Sudhansu (2017). Impact of the Economic Crisis on Children in Rich Countries. Teoksessa Cantillon, Bea, Chzhen, Yekaterina, Handa, Sudhansu ja Nolan, Brian (toim.) *Children of Austerity: Impact of the Great Recession on Child Poverty in Rich Countries*. Oxford: Oxford University Press, 8–29.

Duvander, Ann-Zofie ja Ellingsæter, Anne Lise (2016). Cash for Childcare Schemes in the Nordic Welfare States: Diverse Paths, Diverse Outcomes. *European Societies* 18 (1), 70–90.

Eurostat (2024). Children – material deprivation. Saatavilla: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Children_-_material_deprivation

Eydal, Guðný B., Gíslason, Ingolfur, Rostgaard, Tine, Brandth, Berit, Duvander, Ann-Zofie ja Lammi-Taskula, Johanna (2015). Trends in Parental Leave in the Nordic Countries: Has the Forward March of Gender Equality Halted? *Community, Work ja Family* 18 (2), 167–181.

Eydal, Guðný B., Rostgaard, Tine ja Hiilamo Heikki (2018). Family Policies in the Nordic Countries: Aiming at Equality. Teoksessa Eydal, Guðný ja Rostgaard, Tine (toim.) *Handbook of Family Policy*. Cheltenham, UK, and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 195–208.

Farnsworth, Kevin ja Irving, Zoe (2015). Austerity: More Than the Sum of Its Parts. Teoksessa Farnsworth, Kevin ja Irving, Zoe (toim.) *Social Policy in Times of Austerity*. Bristol: Policy Press, 9–21.

Försäkringskassan (2018). *Barnhushållens ekonomi – resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken*. Stockholm: Försäkringskassan.

Government of Norway (2018). Prop. 74 L (2017–2018) *Endringer i folketrygdloven og kontantstøtteleven*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

Government of Sweden (2018). *Sveriges nationella reformprogram 2018*. Stockholm: Regeringskansliet.

Hakovirta, Mia ja Eydal, Guðný B. (2020). Shared Care and Child Maintenance Policies in Nordic Countries. *International Journal of Law, Policy and Family* 34 (1), 43–59.

Halleröd, Björn, Ekbrand, Hans ja Bengtsson, Mattias (2015). In-Work Poverty and Labour Market Trajectories: Poverty Risks Among the Working Population in 22 European Countries. *Journal of European Social Policy* 25 (5), 473–488.

Hemerijck, Anton (2013). *Changing Welfare States*. Oxford: Oxford University Press.

Hiilamo, Heikki ja Kangas, Olli (2009). Trap for Women or Freedom to Choose? The Struggle over Cash for Child Care Schemes in Finland and Sweden. *Journal of Social Policy* 38 (3), 457–475.

Kammerman, Sheila ja Kahn, Alfred J. (toim.) (1978). *Family Policy: Government and Families in Fourteen Countries*. New York, NY: Columbia University Press.

Kangas, Olli ja Palme, Joakim. (toim.) (2005). *Social Policy and Economic Development in the Nordic Countries*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Karila, Kirsti (2012). A Nordic Perspective on Early Childhood Education and Care Policy. *European Journal of Education* 47 (4), 584–595.

Korpi, Walter (2000). Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States. *Social Politics* 7 (2), 127–91.

NOSOSCO (2017). *Social Protection in the Nordic Countries 2016/2016*. Copenhagen: Nordic Social Statistical Committee.

Niemelä, Mikko ja Kainu, Markus (2014). Taloudelliset elinolot ja elämänvaiheet Euroopassa. Teoksessa Niemelä, Mikko (toim.) *Eurooppalaiset elinolot*. Helsinki: Kela, 8–44.

Nyby, Josefine, Nygård, Mikael ja Blum, Sonja (2018). Radical Reform or Piecemeal Adjustments? The Case of Finnish Family Policy Reforms. *European Policy Analysis* 4 (2), 190–213.

Nygård, Mikael, Lindberg, Marja, Nyqvist, Fredrica ja Härtull, Camilla (2019). The Role of Cash Benefit and In-Kind Benefit Spending for Child Poverty in Times of Austerity: An Analysis of 22 European Countries 2006–2015. *Social Indicators Research* 146 (3), 533–552.

Ólafsson, Stefan (2016). The Strategy of Redistribution: Iceland's Way Out of the Crisis. Teoksessa Ingimundarson, Valur, Urfalino, Philippe ja Erlingsdóttir, Irma (toim.) *Iceland's Financial Crisis: The Politics of Blame, Protest and Reconstruction*. London: Routledge, 156–182.

Pierson, Paul (2001). Post-Industrial Pressures on the Mature Welfare States. Teoksessa Pierson, Paul (toim.) *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press, 80–104.

Povlsen, Lene, Regber, Susann, Fosse, Elisabeth, Karlsson Eklund, Leena ja Gunnarsdóttir, Hrafnhildur (2018). Economic Poverty Among Children and Adolescents in the Nordic Countries. *Scandinavian Journal of Public Health* 46 (20), 30–37.

Rostgaard, Tine ja Lausten, Mette (2015). The Coming and Going of the Father's Quota in Denmark: Consequences for Fathers' Parental Leave Take-Up. Teoksessa

Eydal, Guðný B. ja Rostgaard, Tine (toim.) *Fatherhood in the Nordic Welfare States*. Bristol: Policy Press, 277–302.

Skevik, Anne ja Hatland, Axel (2008). Family Policies in Norway. Teoksessa Ostner, Ilona ja Schmitt, Christoph (toim.) *Family Policies in the Context of Family Change*. Weisbaden: VS Verlag, 89–106.

Søgaard, Jakob Egholt (2018). Top Incomes in Scandinavia: Recent Developments and the Role of Capital Income. Teoksessa Aaberge, Rolf, André, Christophe ja Boschini, Anne ym. (toim.) *Increasing Income Inequality in the Nordics: Nordic Economic Policy Review* 2018, 66–94.

Tammelin, Mia, Malinen, Kaisa, Rönkä, Anna ja Verhoef, Melissa (2017). Work Schedules and Work–Family Conflict Among Dual Earners in Finland, the Netherlands, and the United Kingdom, *Journal of Family Issues* 38(1), 3–24.

Taylor-Gooby, Peter (2004). New Risks and Social Change. Teoksessa Taylor-Gooby, Peter (toim.) *New Risks, New Welfare. The Transformation of the European Welfare State*. Oxford: Oxford University Press, 1–28.

Taylor-Gooby, Peter, Leruth, Benjamin ja Chung, Heejung (toim.) (2017). *After Austerity. Welfare State Transformation in Europe after the Great Recession*. Oxford: Oxford University Press.

Sukupuolisakset äänestyslipulla: sukupuolen ja iän yhteys äänestäjien poliittisiin valintoihin

HANNA WASS JA TIMO M. KAUPPINEN

AÄNESTÄJÄN YHTEISKUNNALLINEN ASEMA vaikuttaa monella tapaa hänen vaaleissa tekemiinsä valintoihin. Poliittiset päätökset näyttäytyvät erilaisina riippuen siitä, millaisista lähtökohdista, kokemuspohjista, elämäntilanteista ja valta-asemistä käsin niitä tarkastelee. Monen äänestäjän ratkaisuisissa heijastuu edelleen tapa hahmottaa politiikka kysymyksenä siitä, kuka niukkuuden vallitessa saa mitäkin, milloin ja miten.¹ Yhteiskuntien monimuotoistuminen viimeisten vuosikymmenien aikana on vakiinnuttanut perinteisen jakopolitiikan rinnalle sosiaaliisiin identiteetteihin ja kulttuurisiin perintöihin nivoutuvan ulottuvuuden. Identiteettipolitiikassa poliittinen kamppailu jäsenyyksi kysymykseksi siitä, millaiselta arvopohjalta yhteiskuntaa rakennetaan, millä ehdoin yhteiskunnan täysipainoinen jäsenyys määritellään ja kenellä on mahdollisuus tulla nähdyksi ja kuulluksi yhteiskunnassa.²

Perinteistä pääoman ja työn välistä jännitettä ja jakopolitiikkaa jäsentävä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus ja identiteettipolitiikkaa ilmentävä sosiokulttuurinen liberaali–konservatiivi-ulottuvuus eivät ole toisilleen vaihtoehtoisia tulokulmia politiikkaan vaan kytkeytyvät äänestäjien valinnoissa tiiviisti toisiinsa erilaisin yhdistelmin.³ Poliitiikassa asettuvat vastakkain globaalia ja kansallista tasoa korostavat näkökulmat,

yhtenäiskulttuuria ja monimuotoisuutta korostavat arvot sekä erilaiset käsitykset siitä, mitkä asiat kuuluvat demokraattisen päätöksenteon piiriin ja mitkä voidaan jättää markkinoiden ratkaistavaksi.⁴ Kansallista yhtenäisyyttä nostalgisoiva ja tiukkaa talouskuria painottava oikeistopopulismi on näkyvä esimerkki näiden ulottuvuuksien yhdistämisestä.⁵ Finanssikriisin jälkimainingeissa suosiotaan kasvattivat myös vasemmistopopulistiset puolueet, jotka kritisoivat vallitsevaa kapitalistista järjestelmää ja vaativat taloudellisten, sosiaalisten ja poliittisten resurssien uudelleenjakoa.⁶ Vastaavasti äänestäjillä on monenlaisia rinnakkaisia identiteettejä, jotka aktivoituvat poliittisista asiakysymyksistä ja niiden kehystyksistä riippuen.⁷

Yksilön henkilökohtaisen identiteetin keskeiset rakennuspalikat, kuten sukupuoli, ikä, etninen tausta ja uskonto, ovat merkityksellisiä myös poliittisen identiteetin muodostumisessa. Eri puolilla maailmaa kerättyjä kyselyaineistoja yhdistävissä tutkimuksissa on havaittu, että sukupuoli alkaa olla yhä tärkeämpi poliittista käyttäytymistä jakava tekijä etenkin nuorimmissa sukupolvissa. Nuorten miesten ja naisten poliittisen aktiivisuuden on havaittu vaihtelevan eri osallistumismuotojen mukaan: naiset allekirjoittavat miehiä useammin vetoamuksia ja ovat mukana vapaaehtoistyössä siinä missä miehet ovat aktiivisempia puolueiden ja verkon kautta tapahtuvassa poliittisessa toiminnassa.⁸ Naiset ovat miehiä tyytymättömämpiä demokratian toimivuuteen, mikä heijastaa osin edelleen sukupuolen mukaisesti vinoutuneita poliittisia valtarakenteita.⁹ Iästä riippumatta miehet myös seuraavat naisia enemmän yhteiskunnallisia uutisia, ovat kiinnostuneita politiikasta ja käyvät siitä keskustelua sekä luottavat omiin kykyihinsä ymmärtää politiikan tapahtumia.¹⁰ Tämä ei Suomessa kuitenkaan näy äänestämisen osalta. Esimerkiksi vuoden 2023 eduskuntavaaleissa naisten äänestysaktiivisuus oli 19-vuotiailla yli kymmenen prosenttiyksikköä ja 20–24-vuotiailla lähes kymmenen prosenttiyksikköä miesten vastaavaa suurempi.¹¹

Ehkä kiinnostavin sukupuolittainen eriytyminen näkyy poliittisissa näkemyksissä. Eri puolilta maailmaa saatujen tulosten mukaan nuoret miehet ovat naisia konservatiivisempia, kun taas naiset kannattavat

liberaaleja ja talouspoliittisesti progressiivisia arvoja.¹² Sukupuoli siis tavallaan leikkaa vasemmisto–oikeisto- ja sosiokulttuurisen ulottuvuuden ja muodostaa siten itsessään poliittisen jakolinjan. Vanhempien ikäryhmien kohdalla vastaavia sukupuolisaksia ei sen sijaan ole havaittavissa. Sukupuolien välinen ero näyttää ilmenevän erityisesti symbolisen identifoitumisen osalta eli pyydetessä äänestäjää sijoittamaan itsensä poliittiselle kartalle, ei niinkään mitattaessa näkemyksiä yksittäisistä poliittisista asiakysymyksistä.¹³ Miehet myös äänestävät naisia useammin oikeistopopulistisia, radikaalioikeistolaisia puolueita ja ylipäänsä poliittisen kartan ääri-laidoilla sijaitsevia puolueita.¹⁴ Sukupuolikuilu on kuitenkin lievempi niissä Euroopan maissa, joissa tasa-arvo on matalammalla tasolla ja miehet kokevat siten olettavasti asemansa vähemmän uhatuksi, ja joissa enemmistö väestöstä on katolisia. Naiset kannattavat puolestaan miehiä useammin vihreitä tai vasemmistopuolueita.¹⁵ Naisten on osoitettu vierastavan radikaalioikeistopuolueita erityisesti niihin liittyvän sosiaalisen leiman ja ideologisen jyrkkyyden vuoksi¹⁶, mutta toisaalta osa puolueista on pyrkinyt kehittämään politiikkaansa enemmän naisia huomioivaan suuntaan.¹⁷

Myös Suomessa sukupuolesta on muodostunut merkittävä jakolinja puolueiden välille.¹⁸ Vuoden 2023 eduskuntavaalitutkimuksen aineiston mukaan miehistä 53 prosenttia kertoi äänestäneensä kahta päähallituspuoluetta eli kokoomusta tai perussuomalaisia, mutta naisista ainoastaan kolmannes (34 %). Naisista 43 prosenttia äänesti jompaakumpaa vasemmistopuoluetta tai vihreitä, kun vastaava osuus miesten keskuudessa oli ainoastaan 29 prosenttia. Toisaalta on huomattava, että vaikka perussuomalaiset ovat edelleen leimallisesti miesten puolue, myös naisten osuus puolueen äänestäjistä kasvoi tuntuvasti vuoden 2023 eduskuntavaaleissa neljän vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna.¹⁹

Tarkastelemme seuraavassa sukupuolen, iän ja poliittisen käyttäytymisen yhteyttä yksilö- ja aluetasolla. Selvitämme, missä määrin globaali trendi nuorten miesten ja naisten välisistä eroista vasemmisto–oikeisto- ja liberaali–konservatiivi-ulottuvuuksilla pätee Suomeen. Onko äänestäjäkunta nykyisellään jakautunut konservatiivisiin miehiin

ja edistyksellisiin naisiin ja missä määrin vastaava jakolinja ilmenee politiikan asiakysymyksiä koskevilla näkemyksillä ja heijastuu puolueiden kannatukseen? Tämä on erityisen kiinnostava kysymys suhteutettuna vuoden 2023 eduskuntavaaleissa ilmenneeseen äänestäjien yleiseen oikeistolaistumiseen.²⁰ Yksilötason analyysimme perustuvat vuoden 2023 lopulla kerättyyn NATOpoll-kyselyaineistoon. Lisäksi tutkimme vaalitulosten ja Tilastokeskuksen väestörakennetietojen tilastollisen analyysin pohjalta sitä, miten sukupuoli ja ikä ovat aluetasolla yhteydessä puolueiden ääniosuuksiin.

Tutkimusasetelma

Yksilötason analyysi pohjautuu Koneen Säätiön rahoittaman ”Turvallisuus- ja puolustuspolitiikan dynaaminen kannatus (NATOpoll)”-tutkimushankkeen suunnittelemaan kyselyaineistoon. Hankkeessa haastatellaan samoja vastaajia puolen vuoden välein. Kyselyt tehdään Taloustutkimuksen pysyvässä internetpaneelissa, josta poimittiin NATOpoll-hanketta varten sukupuolen, iän ja suuralueen mukaan muodostettu otos. Nuorten vanhempia ikäryhmiä matalampi vastaushalukkuus huomioidiin etukäteen kutsumalla heitä suhteessa enemmän mukaan. Paneelissa painottuvat alueiden osalta kaupungit ja taajamat. Vastaajien sosioekonomisen aseman osalta aliedustettuina ovat ammatillisen koulutuksen saaneet ja työntekijäammateissa toimivat. Myös yrittäjiä on vähemmän kuin heidän osuutensa koko väestöstä. Hankkeen ensimmäisen tiedonkeruun toteutettiin kesäkuussa 2023. Muodostuneen aineiston vinoumat huomioitiin painottamalla tuloksia iän, sukupuolen ja asuinpaikan mukaan väestötulosten vastaaviksi. Tässä luvussa käytetty aineisto on kerätty 10.11.–23.11.2023. Kysely kohdistettiin internetpaneelissa ainoastaan niille henkilöille, jotka olivat vastanneet ensimmäiseen kierrokseen. Kyselyyn vastasi 2 038 17–79-vuotiasta suomalaista, eli 71 prosenttia ensimmäisen kierroksen vastaajista. Vastaajat on painotettu iän, sukupuolen ja asuinpaikan ensimmäisen kierroksen vastanneita vastaaviksi.

Kyselyssä on mukana laaja joukko vastaajien poliittisen kiinnittymisen, ideologisen orientaation ja sosiaalisen aseman mittareita. Käytämme tässä luvussa kysymyksiä, joissa tiedusteltiin sitä, miten vastaaja sijoittaa itsensä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella (0 = eniten vasemmalla, 10 = eniten oikealla) ja liberaali–konservatiivi-ulottuvuudella (0 = eniten liberaali, 10 = eniten konservatiivi), miten tärkeänä hän näkee valtion (julkisen sektorin) roolin eri politiikkasektoreilla ja mitä puoluetta hän äänestäisi, mikäli eduskuntavaalit järjestettäisiin nyt. Tarkastelemme itsensä sijoittamista poliittisella kartalla ja valtion roolia ja talouspolitiikkaa koskevien näkemyksiä sukupuolen ja iän mukaan yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Näin on mahdollista selvittää, eroavatko miesten ja naisten poliittinen orientaatio ja politiikan asiakysymyksiä koskevat näkemykset toisistaan tilastollisesti merkitsevästi eri ikäryhmissä. Keskitymme erityisesti talouspolitiikan linjoja koskeviin kantoihin, koska ne ovat keskeisiä eriarvoisuuden hillitsemisen tai kiihdyttämisen näkökulmasta. Lisäksi tutkimme sukupuolen ja iän yhteyttä puoluekantaan logistisella regressioanalyysillä. Puolueet on yhdistetty kahdeksi blokiksi, eli kokoomuksen, keskustan, perussuomalaisen, kristillisdemokraattien, RKP:n ja Liike Nytin muodostamaan keskusta–oikeistoblokkiin ja SDP:n, vasemmistoliiton ja vihreiden muodostamaan vasemmistoblokkiin.

Yksilötason analyysin lisäksi teimme vastaavan analyysin äänestysalueittaisella aineistolla. Muodostimme Tilastokeskuksen ylläpitämää yksilötason rekisteriaineistosta²¹ äänestysalueiden väestörakenteita vuoden 2021 lopussa kuvaavan aineiston, jossa on tiedot eri sukupuolten ja ikäryhmien sekä pienituloisten, ruotsinkielisten ja ulkomaalaistaustaisten osuuksista 18 vuotta täyttäneessä asuntoväestössä.²² Käytimme karkeampaa ikäluokitusta (18–34-vuotiaat, 35–64-vuotiaat ja 65 vuotta täyttäneet) kuin yksilötason analyysissä. Yhdistimme väestörakenneaineistoon Tilastokeskuksen StatFin-tietokannassa julkaistavat tiedot eri puolueiden ääniosuuksista äänestysalueilla vuoden 2023 eduskuntavaaleissa. Vuosien 2021 ja 2023 välillä Kauhajoella, Kuopiossa, Lapinlahdella ja Pälkäneellä tapahtuneiden äänestys-

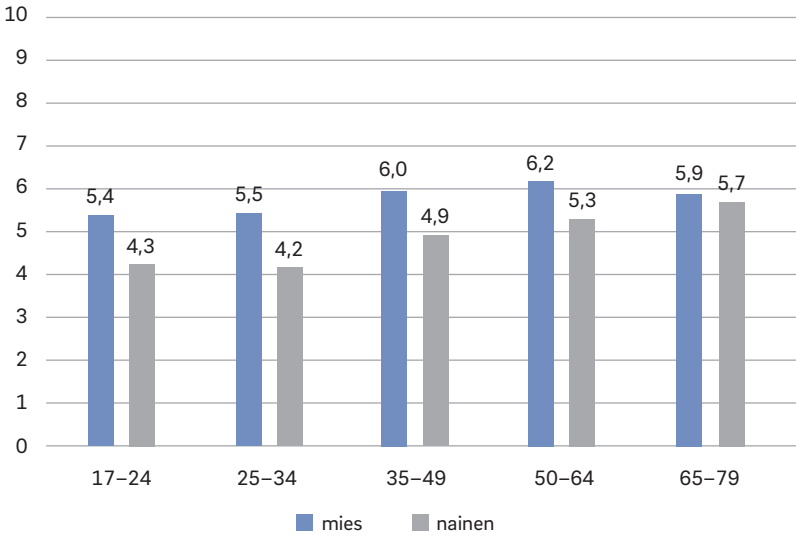
aluejakomuutosten vuoksi jätimme nämä kunnat pois analyysistä. Lisäksi rajasimme analyysin koskemaan manner-Suomea eli jätimme Ahvenanmaan pois. Yhdistimme eri puolueiden ääniosuuksia edellä kuvattuun tapaan keskusta–oikeisto-blokin ja punavihreän blokin ääniosuuksiksi.

Aluetason analyysin etuina ovat yleistettävyyden ja todellisen vaalikäyttäytymisen mittaus. Lisäksi sen avulla on mahdollista ottaa huomioon alueellisia eroja paremmin kuin tässä käytetyllä yksilötason aineistolla. Heikkoutena on, että sitä käytettäessä ei suoraan havaita eri sukupuoli- ja ikäryhmien äänestyskäyttäytymistä, vaan ainoastaan aluetason yhteyksiä näiden ryhmien osuuksien ja vaalitulosten välillä. Nämä yhteydet saattavat muiden tekijöiden vakioinnin myötä kuvata näihin ryhmiin kuuluvien äänestämistä, mutta on myös mahdollista, että yhteydet johtuvat tutkittujen alueiden joistakin sellaisista ominaisuuksista, joita ei kyetä ottamaan huomioon analyysissä käytettävillä taustamuuttujilla.

Sukupuolen ja iän yhteys poliittisiin valintoihin yksilötasolla

Kuvioissa 4.1 ja 4.2 on tarkasteltu, missä määrin eri maissa huomattu äänestäjien poliittisen orientaation eriytyminen sukupuolen mukaan nuorissa ikäryhmissä kuvaa myös Suomen tilannetta. Havainto poliittisen ideologian leikkaavista sukupuolisaksista näyttäisi pätevän myös meillä. Naiset sijoittavat itsensä vasemmalle selvästi useammin kuin miehet eikä ero rajoitu pelkästään nuorimpiin ikäryhmiin vaan näkyy eläkeikäisiin asti (kuvio 4.1). On huomionarvoista, että eriytymisessä näyttäisi olevan kyse naisten ikäryhmittäisistä eroista: eläkeikäiset naiset ovat paljon oikeistolaisempia kuin alle 35-vuotiaat. Myös miesten keskuudessa vanhemmat ikäryhmät sijoittavat itsensä nuoria useammin oikealle, mutta iän suuntaiset erot ovat paljon naisia lievemmat. Keskimäärin suomalaiset ovat kuitenkin varsin maltillisia. Kaikkien miesten keskiarvo on kuusi ja naisten viisi asteikolla nolasta kymmeneen.

Kuvio 4.1. Vasemmisto–oikeisto-sijoittuminen sukupuolen ja iän mukaan (0 = eniten vasemmalla, 10 = eniten oikealla) (n = 2 027). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi

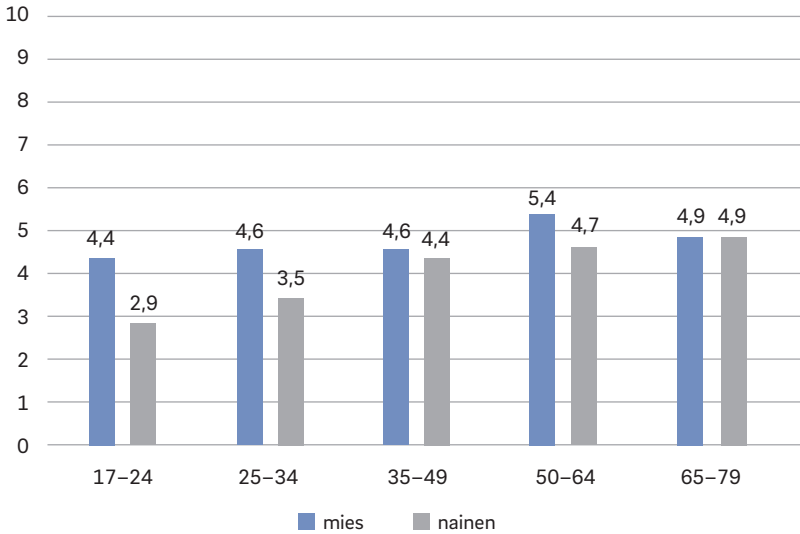
Sukupuolella, iällä ja sukupuolen ja iän interaktiolla on vasemmisto–oikeisto-sijoittumiseen tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,001$).

Miesten ja naisten väliset ja toisaalta naisten ikäryhmittäiset erot käyvät vielä selvemmin esiin sosiokulttuurisella liberaali–konservatiiviluottuvuudella (kuvio 4.2). Nuorimmat naiset mieltävät itsensä huomattavasti vanhempia liberaalimmiksi siinä missä eri ikäisten miesten arviot eivät systemaattisesti poikkea toisistaan. Havainto on merkille pantava erityisesti siitä näkökulmasta, että sosiokulttuuriset näkemyserot juontavat perustavanlaatuisiin arvoihin, kuten käsityksiin ihmisoikeuksista, yhdenvertaisuudesta ja luonnon monimuotoisuuden merkityksestä. Niihin ei siten ole useinkaan löydettävissä saman tyyppisiä kompromisseja kuin perinteiseen jakopolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä esimerkiksi tulonsiirroista ja verotuksesta.²³ Näin ollen sukupuolen ja ikäryhmien välisestä kuilusta voi muodostua syvempi yhteiskunnallinen

jakolinja. Se saattaa myös osaltaan kiihdyttää tunnelähtöistä affektiivista polarisaatiota, jossa vastakkaisia poliittisia kantoja edustaviin ryhmiin kohdistetaan negatiivisia mielikuvia.²⁴

Kuvio 4.2. Liberaali–konservatiivi-sijoittuminen sukupuolen ja iän mukaan (0 = eniten liberaali, 10 = eniten konservatiivi) (n = 2 027). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi

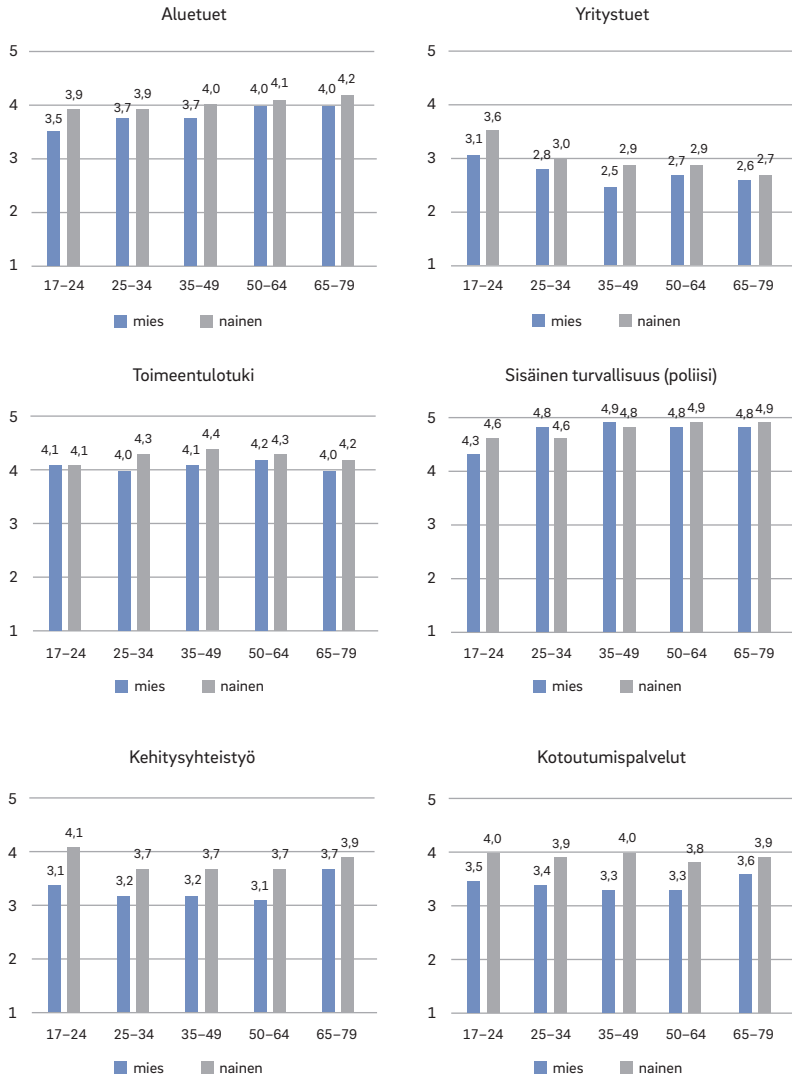
Sukupuolella, iällä ja sukupuolen ja iän interaktiolla on liberaali–konservatiivi-sijoittumiseen tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,001$).

Kuvioita tulkittaessa on hyvä pitää mielessä, että tässä on kyse poikkeikkausaineistosta, jonka pohjalta ei ole mahdollista erottaa toisistaan elämänkaari-, sukupolvi- ja periodivaikutuksia.²⁵ Elämänkaarivaikutus tarkoittaa sitä, että sukupolvet toisensa perään muuttuvat vanhetessaan suhteellisen samalla tavalla esimerkiksi tulemalla konservatiivisemmiksi iän myötä. Sukupolviefektistä on kyse silloin, kun sukupolvet eroavat pysyvästi toisistaan läpi elämän. Poliittisten sukupolvien tutkimuksessa

katsotaan, että sukupolven luonne muotoutuu aikuisuuden kynnyksellä koettujen yhteiskunnallisten kokemusten pohjalta ja on siten suhteellisen pysyvä läpi elämän.²⁶ Esimerkiksi Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus näyttäisi olevan 1960- ja 1970-luvuilla syntyneille tämän tyyppinen merkittävä yhteiskunnallinen tapahtuma, joka mainitaan oman sukupolven avainkokemuksena.²⁷ Periodivaikutus viittaa taas kaikkia ikäryhmiä koskettavaan arvosiirtymään, kuten Nato-jäsenyyden kannatuksessa tapahtuneeseen muutokseen Venäjän hyökättyä Ukrainaán helmikuussa 2022.²⁸

Kansainvälisessä vertailussa havaittujen sukupuolierojen osalta on huomautettu, että ne ilmenevät erityisesti silloin, kun äänestäjät sijoittavat itsensä vasemmisto–oikeisto- ja liberaali–konservatiiviluottuvuuksille ja ovat selvästi pienempiä verrattaessa eri sukupuolten näkemyksiä politiikan asiakysymyksistä.²⁹ Tämän selvittämiseksi tarkastelemme kuviossa 4.3 äänestäjien näkemyksiä valtion eli julkisen sektorin roolista. Valituista tehtävistä kolme ensimmäistä nivoutuu perinteisesti vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella jakaviin kysymyksiin taantuvien alueiden, yksityisten yritysten ja kansalaisten viimesijaisen toimeentulon turvaamisesta. Kolme jälkimmäistä ilmentää puolestaan sosiokulttuurisella ulottuvuudella latautuvia kysymyksiä, joita mitataan empiirisissä tutkimuksissa usein niin kutsutulla GAL–TAN-asteikolla (Green-Alternative-Libertarian vs. Traditional-Authoritarian-Nationalist). Mittarin alkuosa viittaa viherliberaaleihin arvoihin ja jälkimmäinen puolestaan kansalliskonservatiivisiin ja autoritarisiin arvoihin.³⁰ Niitä mitataan tässä käsityksillä sisäisen turvallisuuden (poliisin), kehitys-yhteistyön ja maahan muuttaneiden kotoutumispalvelujen tärkeydestä osana julkisen sektorin tehtäviä. Vastajia pyydettiin arvioimaan neliporvaisella asteikolla (ei lainkaan tärkeä, ei juurikaan tärkeä, jokseenkin tärkeä, erittäin tärkeä). Ei osaa sanoa -vastaukset on uudelleen luokiteltu asteikon keskelle.

Kuvio 4.3. Näkemykset valtion (julkisen sektorin roolista) eri tehtävien hoitamisessa (1 = ei lainkaan tärkeä, 5 = erittäin tärkeä) (n = 2 207). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi

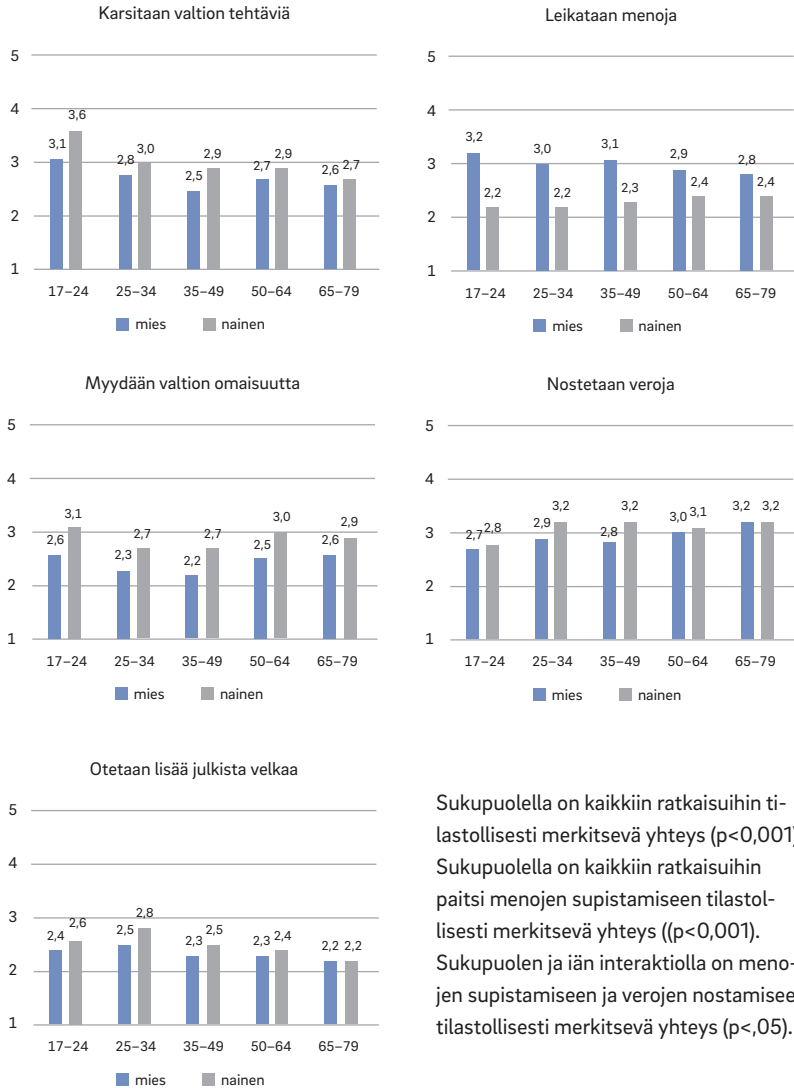
Sukupuolella on kaikkiin politiikkasektoreihin paitsi sisäiseen turvallisuuteen tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,001$). Iällä on kaikkiin politiikkasektoreihin tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,05$). Sukupuolen ja iän interaktiolla on yritystukiin, sisäiseen turvallisuuteen ja kehitysyhteistyöhön tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,05$).

Keskeinen havainto on, että asiakysymyksissä vallitsee huomattavasti enemmän samanmielisyyttä sukupuolten ja ikäryhmien välillä kuin itsemäärittelyn poliittisen orientaation osalta. Sisäisestä turvallisuudesta ja toimeentulotuesta huolehtimista arvostavat kaikki sukupuolesta ja iästä riippumatta. Yksityisille yrityksille suuntautuvia valtiontukia ei sen sijaan juurikaan kannateta, joskin nuorimmat naiset ovat muita myönteisempiä. On mahdollista, että vastauksissa heijastuu vihreän siirtymän vaatimat investoinnit, joita on Yhdysvalloissa vauhditettu huomattavilla verohelputuksilla. Keskeisimmät sukupuolierot näkyvät kuitenkin asemoitumisessa kehitysapuun ja maahan muuttaneille tarjottuihin kotoutumispalveluihin, joita kaikenikäiset naiset tukevat miehiä enemmän.

Kuviossa 4.4 on tarkasteltu suhtautumista erilaisiin julkisen talouden ratkaisuihin sellaisessa tilanteessa, jossa valtiolla ei olisi varaa ylläpitää kaikkia nykyisiä tehtäviään. Miesten ja naisten välillä näkyy laajempi Suomessa vallitseva jakolinja suhteessa julkiseen talouteen: yhdessä tulo- kulmassa vaaditaan talouskuria, velkakestävyyttä, työllisyysreformeja ja julkisen sektorin rajoittamista ja toisessa painotetaan sen sijaan investointeja hyvinvointiin ja tuottavuuden parantamiseen myös velkaa ottamalla, verotuksen kiristämistä keinona tasapainottaa julkista taloutta ja valtion vahvempaa ohjausroolia.³¹ Miehet ovat enemmän ensimmäisen ja naisten jälkimmäisen kannalla. Ero on näkyvin suhtautumisessa valtion menojen supistamiseen esimerkiksi menoleikkausten kautta. Naiset suhtautuvat iästä riippumatta tähän ratkaisuun miehiä kielteisemmin eron ollessa huomattavin nuorimmassa ikäryhmässä. Asenteissa heijastuu myös naisten suurempi osuus julkisen sektorin työntekijöistä, mikä voi osaltaan ohjata lähestymään tulonsiirtoja pikemminkin vastavuoroisen avun ja solidaarisuuden näkökulmasta kuin markkinapohjaisesta nettomaksaja vs. nettohyötyjä -asetelmasta käsin.³² Naiset suhtautuvat myös miehiä myönteisemmin siihen, että lisätulojen hankkimiseksi myytäisiin valtionyhtiöitä tai valtion omaisuutta. Tämä ei välttämättä ole yhdenmukainen ratkaisu suhteessa julkisen sektorin laajemman roolin arvostamiseen (vrt. kuvio 4.3). Naisilla on hivenen miehiä suurempi valmius

korottaa veroja ja ottaa lisää julkista velkaa, mutta yleisesti ottaen molemmat ovat hyvin epäsuosittuja ratkaisuja alijäämän kattamiseksi.

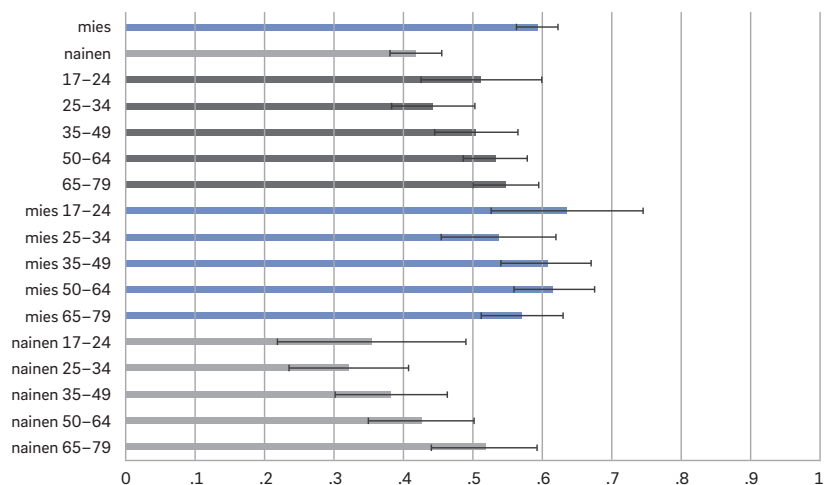
Kuvio 4.4. Julkisen talouden ratkaisujen kannatus tilanteessa, jossa valtiolla ei olisi varaa ylläpitää nykyisiä tehtäviään (1 = en kannata lainkaan, 5 = kannatan erittäin paljon) (n = 2 207). Ryhmäkeskiarvot, yksisuuntainen varianssianalyysi

Sukupuolella on kaikkiin ratkaisuihin tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,001$). Sukupuolella on kaikkiin ratkaisuihin paitsi menojen supistamiseen tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,001$). Sukupuolen ja iän interaktiolla on menojen supistamiseen ja verojen nostamiseen tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,05$).

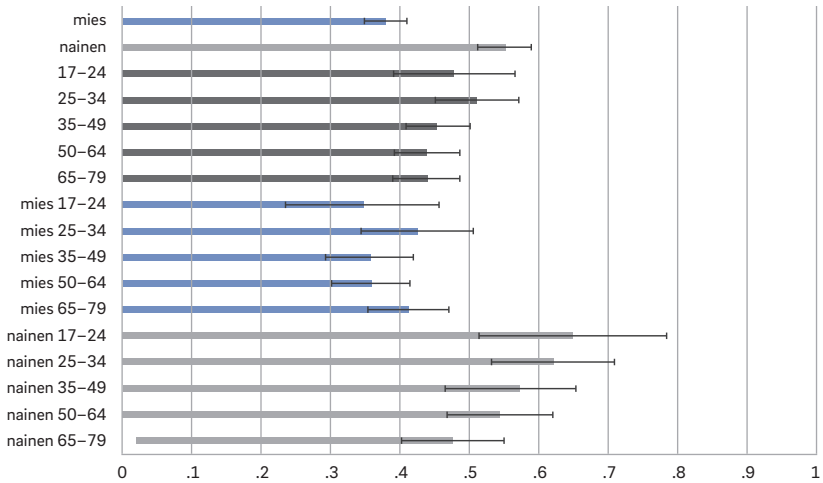
Kuvioissa 4.5 ja 4.6 tarkastelemme sitä, miten sukupuolittuneet näemykset politiikan asiakysymyksissä heijastuvat puoluevalintaan. Tutkimuksissa on havaittu, että suhde on usein vastavuoroinen: ehdokkaiden ja puolueiden asemoituminen äänestäjälle tärkeissä asiakysymyksissä vaikuttaa puoluevalintaan, mutta toisaalta vahvasti johonkin puolueeseen identifioituvilla äänestäjillä on myös ideologista joustovaraa eli valmius muokata näkemyksiään puolueen linjaa vastaaviksi.³³ Suomessa puoluekannatus näyttää vahvasti seuraavan yleistä läntisissä demokratioissa havaittua trendiä, jossa miehet kannattavat perinteistä talousoikeistoa edustavia puolueita ja radikaalioikeistopuolueita ja naiset vasemmistoa ja vihreitä.³⁴

Kuvio 4.5. Todennäköisyys kannattaa keskusta-oikeisto-blokkia sukupuolen ja iän mukaan (n = 1 712, 95 prosentin luottamusväli)

Kuvio on laskettu logistisesta regressiomallista, jossa on mukana sukupuolen, iän ja sukupuolen ja iän interaktion lisäksi koulutus. Puolueiden kannatusta on mitattu tiedustelemalla, mitä puoluetta vastaaja äänestäisi, mikäli eduskuntavaalit järjestettäisiin nyt. Keskusta-oikeisto-blokkiin on sisällytetty kokoomus, perussuomalaiset, keskusta, RKP, kristillisdemokraatit ja Liike Nyt. Vertailuryhmänä ovat muita puolueita kannattavat.

Kuvio 4.6. Todennäköisyys kannattaa punavihreää blokkia sukupuolen ja iän mukaan (n = 1 712, 95 prosentin luottamusvälit)

Kuvio on laskettu logistisesta regressiomallista, jossa on mukana sukupuolen, iän ja sukupuolen ja iän interaktion lisäksi koulutus. Puolueiden kannatusta on mitattu tiedustelemalla, mitä puoluetta vastaaja äänestäisi, mikäli eduskuntavaalit järjestettäisiin nyt. Punavihreään blokkiin on sisällytetty SDP, vihreät ja vasemmistoliitto. Vertailuryhmänä ovat muita puolueita kannattavat.

On kiinnostavaa, missä määrin ehdokkaiden äänestäjien näkemyksissä heijastuva blokkiutumisen niin vasemmisto-oikeistoluottavuudella kuin sosiokulttuurisella GAL-TAN-uluottavuudella on sukupuolittunut.³⁵ Tämän tutkimiseksi jaioimme eri puolueiden kannattajat keskusta-oikeistoblokkiin (kokoomus, perussuomalaiset, keskusta, RKP, kristillisdemokraatit ja Liike Nyt) sen perusteella, mitä puoluetta he ilmoittivat äänestävänsä mikäli eduskuntavaalit järjestettäisiin nyt (kuvio 4.5). Teimme myös vastaavan jaottelun punavihreään blokkiin (SDP, vihreät ja vasemmistoliitto) (kuvio 4.6). Molempien osalta politiikan sukupuolittunut työnjako käy selväksi: keskusta-oikeistoblokki on miesten ja punavihreä blokki naisten maaperää. Jälkimmäisessä näkyy myös vahva ikäsidonaisuus: siinä missä keskustaoikeistolaisia puolueita kannatetaan miesten kohdalla tasaisesti eri ikäryhmissä,

punavihreys on leimallisesti nuorten naisten suosiossa. Analyysseissa on huomioitu koulutuksen vaikutus, joten sukupuolikuilu ei ainakaan suoraan heijasta sosioekonomisessa taustassa ilmeneviä eroja. Vanhimmista naisista enemmistö on sen sijaan keskustaoikeistolaisia.

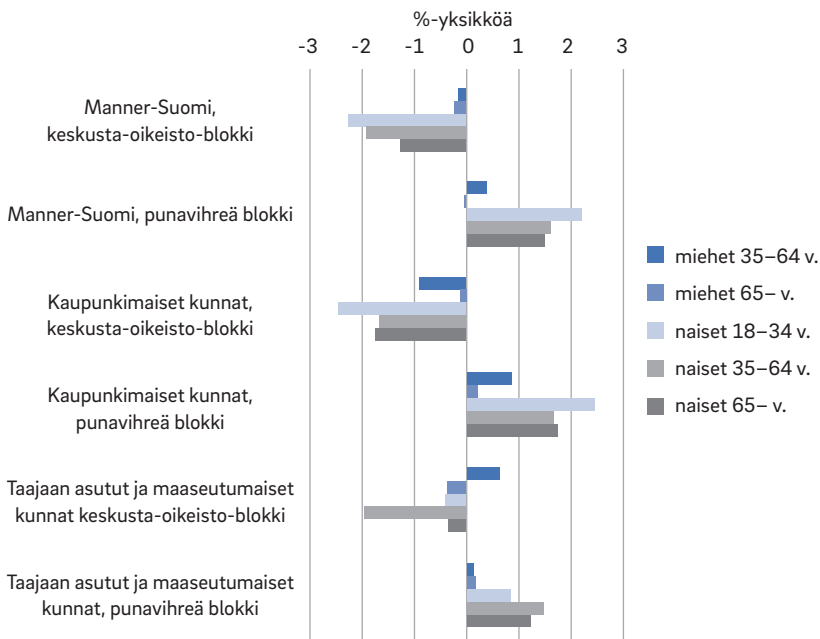
Sukupuoli- ja ikärakenteen yhteys vaalituloksiin äänestysalueilla

Äänestysalueiden vaalituloksia tarkasteltaessa suuremmat naisten osuudet äänestysikäisistä ovat yhteydessä vähäisempään keskusta-oikeisto-blokin ja yleisempään punavihreän blokin äänestämiseen. Tämä näkyy kuviossa 4.7, joka kuvaa kunkin blokin ennustetun ääniosuuden vaihtelua vuoden 2023 eduskuntavaaleissa eri sukupuoli-ikäyhdistelmien väestöosuuksien mukaan. Analyysi on tehty erikseen kummallekin blokille ja myös erikseen koko manner-Suomelle, kaupunkimaisille kunnille sekä taajaan asutuille ja maaseutumaisille kunnille. Kukin palkkien ryhmä kuviossa kuvaa siten yhtä analyysia.

Kuvion 4.7 yksittäiset palkit kertovat kuinka monta prosenttiyksikköä suurempi tai pienempi blokin ennustettu kannatus olisi äänestysalueella, mikäli kyseisen sukupuoli-ikäryhmän osuus 18 vuotta täyttäneistä olisi yhden prosenttiyksikön suurempi ja tämä prosenttiyksikkö siirrettäisiin 18–34-vuotiaiden miesten osuudesta. Muiden sukupuoli-ikäryhmien osuudet pysyvät kunkin ryhmän ennusteessa ennallaan, ja myös pienituloisten, ruotsinkielisten ja ulkomaalaistaustaisten osuudet äänestysalueen täysi-ikäisestä väestöstä on vakioitu. Havaitut yhteydet eivät näin ollen johdu äänestysalueiden välisistä eroista näissä tekijöissä.³⁶ Esimerkiksi koko manner-Suomen tapauksessa keskusta-oikeisto-blokin ääniosuutta selitettäessä 18–34-vuotiaiden naisten arvo $-2,2$ tarkoittaa, että yhtä prosenttiyksikköä suurempi 18–34-vuotiaiden naisten osuus 18 vuotta täyttäneistä (18–34-vuotiaiden miesten kustannuksella) oli yhteydessä $2,2$ prosenttiyksikköä vähäisempään ennustettuun keskusta-oikeisto-blokin ääniosuuteen, kun edellä mainitut muut väestörakennetekijät on otettu huomioon. Vastaavasti keski-ikäisten ja vanhempien miesten osuuksiin liittyvät lyhyet palkit koko manner-Suomen analyysissä viittaavat siihen,

Kuvio 4.7. Sukupuoli-ikäryhmien osuuksien yhteydet blokkien ääni-osuuksiin äänestysalueilla vuoden 2023 eduskuntavaaleissa: ennustettu ero blokin kannatuksessa, kun yhden prosenttiyksikön verran suurempi osuus 18 vuotta täyttäneistä kuuluu kyseiseen sukupuoli-ikäryhmään 18–34-vuotiaiden miesten sijaan

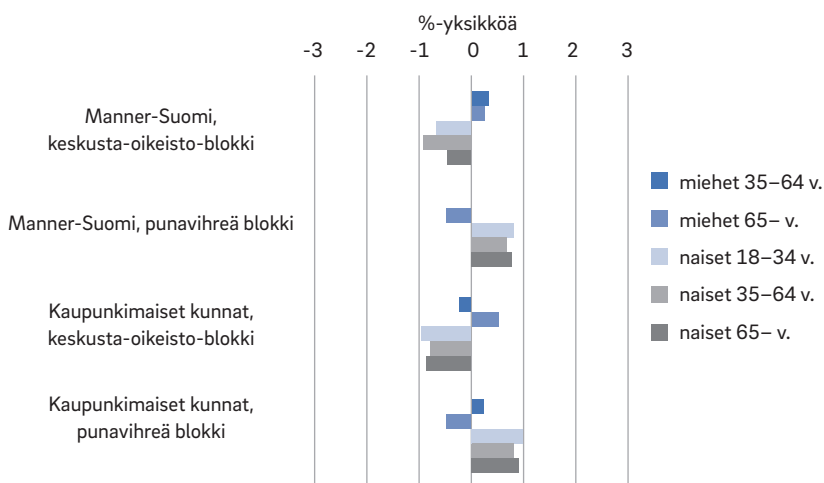
että ennusteisiin eivät juuri vaikuta erot miesten ikäjakaumassa. Olennaisempia ovat erot miesten ja naisten osuuksissa.

Yhteydet ovat hieman erilaisia kaupunkimaisissa kunnissa ja muualla manner-Suomessa. Kaupungeissa myös keski-ikäisten miesten suurempi osuus oli yhteydessä matalampaan keskusta–oikeisto-blokin ja suurempaan punavihreän blokin ääniosuuteen. Taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa taas sukupuoliero on selvin juuri keski-ikäisillä: ainoastaan keski-ikäisten naisten suurempi osuus oli yhteydessä vähäisempään keskusta–oikeisto-blokin kannatukseen. Eri kuntatyyppit eroavat toisistaan myös yleiseltä tasoltaan, vaikka analyysissa on otettu huomioon useita väestörakennetekijöitä: esimerkiksi ennustettu

keskusta–oikeisto-blokin ääniosuus oli kaupunkimaisten kuntien äänestysalueilla 64,4 prosenttia, mutta taajaan asutuissa ja maaseutumaisissa kunnissa 73,9 prosenttia (koko manner-Suomessa 66,6 %), kun eri sukupuoli-ikäryhmien, pienituloisten, ruotsinkielisten ja ulkomaalaistaustaisten osuudet ovat ennusteita laskettaessa asetettu koko manner-Suomen äänestysalueiden keskiarvoiksi.³⁷

Kuvion 4.7 tulokset voivat vielä kaupunkimaisuuserittelyn jälkeenkin heijastaa sellaisia kuntien välisiä eroja, jotka ovat yhteydessä eri sukupuoli-ikäryhmien osuuksiin. Kuviossa 4.8 on tästä johtuen otettu huomioon myös kunta. Käytännössä tällöin tarkastellaan sitä, kuinka kuntien sisäiset erot sukupuoli-ikäryhmien osuuksissa ovat yhteydessä vaalitulosiin. Pienemmissä kunnissa äänestysalueita on vain vähän kuntaa kohti, joten nämä tulokset esitetään ainoastaan koko manner-Suomelle ja kaupunkimaisille kunnille. Yhteydet ovat pääosin samansuuntaisia kuin kuviossa 4.7, mutta selvästi heikompia. Aluetasolla siis huomattava osuus

Kuvio 4.8. Sukupuoli-ikäryhmien osuuksien yhteydet blokkien ääniosuuksiin äänestysalueilla, kun kuntien väliset erot on otettu huomioon: ennustettu ero blokin kannatuksessa, kun yhden prosenttiyksikön verran suurempi osuus 18 vuotta täyttäneistä kuuluu kyseiseen sukupuoli-ikäryhmään 18–34-vuotiaiden miesten sijaan

valtakunnallisessa aineistossa havaittavista yhteyksistä liittyy kuntien välisiin eroihin. Eläkeikäisten miesten suurempi osuus puolestaan tulee aiempaa selvemmin esiin keskusta–oikeisto-blokin suurempaan kannatukseen (ja punavihreän blokin pienempään kannatukseen) yhteydessä olevana tekijänä.³⁸

Kunnan huomioon ottamisen vaikutus tuloksiin liittyy oletettavasti ainakin miesten ja naisten välisiin eroihin asuinkunnissa. Laskimme tämän kuvaamiseksi sukupuolittaiset 18 vuotta täyttäneen väestön ikäryhmiin kuuluvien määrät Suomen kaikissa kunnissa vuoden 2021 lopussa (ikäryhmät 18–24, 25–29, 30–34, ..., 80–) ja näihin perustuvat erilaisuusindeksin arvot, jotka kuvaavat sitä, kuinka eri tavoin eri sukupuoli-ikäryhmät ovat sijoittuneet Suomen kuntiin. Tarkasteltaessa samaan ikäryhmään kuuluvien miesten ja naisten sijoittumista nähdään, että kaikkein erilaisin alueellinen sijoittuminen sukupuolten välillä oli 18–24-vuotiailla ja samankaltaisin keski-ikäisten ikäryhmissä.³⁹ Kuvioissa 4.7 ja 4.8 esitetyistä tuloksista on puolestaan laskettavissa, että kunnan vakiointi vähensi enemmän 18–34-vuotiaiden naisten osuuden kertomen eroa samanikäisiin miehiin kuin vastaavaa eroa muissa ikäryhmissä, eli etenkin nuorilla aikuisilla kuntien välisillä eroilla oli vaikutusta tuloksiin. Näiden havaintojen perusteella voisi olla syytä tutkia tarkemmin myös yksilötasolla alueellisten tekijöiden merkitystä sukupuolten välisten erojen selittäjänä erityisesti nuorilla aikuisilla.

Päätelmät

Tarkastelimme edellä yksilö- ja aluetason aineistojen pohjalta, missä määrin eri puolilta maailmaa havaitut erot nuorten miesten ja naisten poliittisissa valinnoissa pätevät myös Suomeen. Tutkimme asiaa neljällä eri tavalla: äänestäjän itsensä arvioimalla sijoittumisella vasemmisto–oikeisto- ja liberaali–konservatiivi-ulottuvuuksille, näkemyksillä valtion roolista ja talouspolitiikan linjoista, todennäköisyyksinä kannattaa keskusta–oikeisto-blokkia ja punavihreää blokkia sekä sukupuoli- ja

ikärakenteen yhteytenä keskusta–oikeisto- ja punavihreän blokin kannatukseen äänestysalueilla. Tuloksemme osoittavat varsin yksiselitteisesti, että naiset ovat miehiä enemmän vasemmalla, mutta ero ei rajoitu ainoastaan nuorimpiin ikäryhmiin vaan on havaittavissa paikoin iästä riippumatta. Sukupuoli muodostaa selvimmin oman jakolinjansa tai poliittisen orientaation leikkaavat saksat sosiokulttuurisella liberaali–konservatiiviluottuvuudella tai niin kutsutuissa GAL-TAN-kysymyksissä, joissa nuoret miehet ovat naisia konservatiivisempia.

Keskeinen kysymys liittyy siihen, onko poliittisten näkemysten sukupuolittaisessa eriytymisessä kyseessä nykyiselle sukupolvelle ominainen muutos, vai onko vastaava kuilu ollut havaittavissa edeltävienkin sukupolvien kohdalla samassa elämänvaiheessa. Tässä luvussa käytetyllä poikkeileikkausaineistolla tähän ei pystytä suoraan vastaamaan, mutta vuosien 2011–2023 eduskuntavaalitutkimuksen aineistoja yhdistävässä tutkimuksessa on havaittu, että miehet äänestävät useammin oikeistopuolueita ja naiset vasemmistopuolueita eikä ero ulotu ainoastaan nuorempiin sukupolviin vaan on havaittavissa myös 1960- ja 1970-syntyneiden kohdalla, joskin lievempänä (Isotalo ym. 2024). Erityisesti 1980-luvulla ja sitä myöhemmin syntyneet miehet ja naiset eroavat toisistaan entistä voimakkaammin vasemmisto–oikeisto-uloittuvuudella, mutta liberaali–konservatiivi-uloittuvuudella erot ovat loivemmat ja havaittavissa ainoastaan kysymyksissä ympäristön ja talouden vastakkainasettelusta ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksista. Tutkijoiden tulkinnan mukaan havainnossa näkyy ennen kaikkea suhtautuminen hyvinvointivaltion leikkauspaineisiin, jotka ovat oikeistolaisille miehille hyväksyttäviä siinä missä vasemmistolaiset naiset vastustavat niitä. Nuorimmissa sukupolvissa miesten ja naisten arvo- ja asenne-erot ja erot sijoittumisessa vasemmisto–oikeisto-uloittuvuudelle ovat 20 vuoden mittaushistorian suurimmat, mikä viittaa siihen, että eriytymiskehitys voi vain syvetä tulevaisuudessa.⁴⁰

Nuoret ikäryhmät heijastelevat laajemmin finanssikriisin jälkimainingeissa havaittua politiikan keskipakoistumista. Reaktiona kansallisten hallitusten harjoittamalle talouskuripolitiikalle haastajapuolueet niin vasemmalta kuin oikealta ovat kasvattaneet suosiotaan ja vastaavasti

hallitusvastuussa olleiden valtpuolueiden kannatus on laskenut.⁴¹ Amerikkalaisessa tutkimuksessa on havaittu, että sukupolvet, jotka ovat kasvaneet taloudellisen taantumien oloissa, ovat taipuvaisempia hahmotamaan yhteiskunnan nollasummapelinä, jossa yhden yhteiskuntaryhmän vaurastuminen on mahdollista ainoastaan toisen kustannuksella.⁴² Nyky-yhteiskunnat jakautuvat yhä vahvemmin talouden globalisaation häviäjiin ja voittajiin ja huoli oman sosiaalisen aseman heikkenemisestä purkautuu usein kritiikkinä maahanmuuttajia tai sosiaaliturvan varassa eläviä kohtaan. Pelko oman sosiaalisen aseman heikkenemisestä lisää myös todennäköisyyttä äänestää radikaalioikeistopuolueita⁴³, jotka ovat useassa Euroopan maassa yhdistäneet voimansa perinteisen talouskonservatiivisen oikeiston kanssa ajaakseen talouskuria ja maahanmuuton rajoituksia painottavaa politiikkaa.

Taloutteen nivoutuvien tekijöiden osalta olisi houkuttelevaa yhdistää oikeistolaisten ja konservatiivisten arvojen kannatus nuorten miesten keskuudessa matalaan sosioekonomiseen asemaan, kuten varhaisissa radikaalioikeiston kannatusta koskevissa tutkimuksissa usein tehtiin.⁴⁴ Sukupuolierot eri puolueblokkien kannatuksessa kuitenkin ilmenivät analyysissämme silloinkin, kun koulutus otettiin huomioon. Niiden pohjalla olevassa NATO-poll-aineistossa ei myöskään ilmene sukupuolen ja iän mukaisia eroja nollasummapeliä ja globalisaation henkilökohtaisia vaikutuksia mittaavissa kysymyksissä.⁴⁵ Taloudellisten selitysmallien ohella onkin ehdotettu myös kulttuurisia selityksiä mukaan lukien naisten lisääntynyt näkyvyys julkisessa tilassa, ennakkoluuloja ja stereotyyppiä vahvistava sosiaalisen median toimintalogiikka ja sukupuolen välisestä vastakkainasettelusta ammentavien vaikuttajien nousu.⁴⁶ Näiden voi olettaa olevan erityisen merkityksellisiä nuorilla, joilla sosiaalinen media ja etenkin Tiktok ovat tärkeitä alustoja myös yhteiskunnallisen informaation osalta.⁴⁷ Sosiaalisen median algoritmit ohjaavat käyttäjiä samanmielisten pariin, mikä osaltaan vahvistaa eriytymistä.⁴⁸

Yksilötason taloudellisten ja kulttuuristen tekijöiden ohella myös asuinalueella saattaa olla merkitystä. Alueellisesti eriarvoisen kehityksen on esitetty johtaneen useissa maissa alueiden katoon, jossa

taloudellisesti jälkeen jääneillä alueilla on protestoitu äänestämällä populistisia haastajapuolueita.⁴⁹ Ottaen huomioon, että tällaisen protestotoimisen taustalla vaikuttaa yksilötason tekijöiden lisäksi alueellisia tekijöitä⁵⁰ ja nuorten aikuisten alueellisessa sijoittumisessa on eroa sukupuolten välillä, saattaa osa sukupuolten välisistä eroista liittyä eroihin alueellisissa konteksteissa.

Nuorten miesten oikeistokonservatismiin rinnalla on tärkeää pyrkiä ymmärtämään myös ilmiön toista puolta, eli nuorten naisten vasemmistolaista ja liberaalia orientoitumista. Kasvava taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus, ilmasto- ja ympäristökriisi ja näiden kiihdyttämä globaali muuttoliike yhdistyneenä epävarmoihin työllisyysnäkyymiin painavat yhtä lailla nuorten naisten kuin miesten mieltä. Päätelmä tarvittavan politiikan suunnasta on naisilla kuitenkin jokseenkin päinvastainen kuin miehillä. Molempia siis kiristää saman tyyppinen ruuvi, mutta siinä missä se kiertää miehiä oikealle vaatimaan julkisen sektorin supistuksia ja tiukempaa maahanmuuttopolitiikkaa, naiset näkevät kattavan hyvinvointivaltion keinona ehkäistä köyhyyttä ja edistää tasa-arvoa.⁵¹ Kyse ei siis niinkään ole siitä, että nuoret miehet painottaisivat perinteisellä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella jäsentyvää jakopolitiikkaa ja kovia arvoja ja naiset sosiokulttuurisella ulottuvuudella latautuvia pehmeitä arvoja, kuten vähemmistöjen oikeuksia ja luonnon monimuotoisuutta.⁵² Oikeistoradikaalit puolueet ovat kuitenkin kyenneet tarjoamaan vetovoimaisen artikulaation ratkaisuksi niin kollektiivisten kuin henkilökohtaisten riskien leimaavaan ympäristöön samalla kun perinteisten vasemmistopuolueiden ja vihreiden tarjoama vaihtoehto on hahmottunut heikommin.⁵³

Oikeistopopulististen ja radikaalioikeistopuolueiden nousu on saanut monet keskustaoikeistolaiset ja sosiaalidemokraattiset puolueet päättelämään, että tehokkain tapa vastata kilpailuun äänestäjistä on jäljittellä niiden ajamaa politiikkaa. Taustalla on virheellinen oletus etenkin sosiaalidemokraattisten puolueiden perinteisten äänestäjien asteittaisesta siirtymisestä radikaalioikeiston kannattajiksi. Yhdeksän Euroopan maan vertailusta käy ilmi, että tosiasiaa valtaosa äänistä on hävitty

toisille vasemmistopuolueille ja vihreille.⁵⁴ Myöskään Suomessa ei ole nähty mainittavaa äänen siirtymää SDP:ltä perussuomalaisiin sitten 2011 jyttyvaalien.⁵⁵ Tutkimusnäytön pohjalta maahanmuuttoon kohdistuvien rajoitusten korostuminen politiikan asialistalla vain vahvistaa radikaalioikeistopuolueiden kannatusta.⁵⁶ Perinteisten keskusta-oikeiston ja etenkin sosiaalidemokraattisten puolueiden yritys profiloitua talouskurin takaajiksi ja kansallismielisiksi syntyperäisten kansalaisten etujen vaalijoiksi karkottaa myös helposti tasa-arvon, vihreän siirtymän ja vähemmistöjen oikeuksien kaltaisten kysymysten edistämistä painottavia nuoria naisäänestäjiä.⁵⁷

Poliittisten kantojen eriytyminen sukupuolen mukaan merkitsee sitä, että vasemmistopuolueilla ja vihreillä on eri sektoreilla toimivien nuorten naisten keskuudessa huomattava kannatuspotentiaali. Sen realisoituminen edellyttää keskittymistä tasa-arvon, vihreään siirtymän ja vähemmistöjen oikeuksien kaltaisten kysymysten edistämiseen sen sijaan, että puolueet pyrkisivät kilpailemaan oikeistokonservatiivien kanssa samoista äänestäjistä. On myös mahdollista, että suomalainen politiikka alkaa vähitellen siirtyä kohti Ruotsin mallin kaltaista asetelmaa, jossa puolueet muodostavat ennen vaaleja toisilleen vaihtoehtoisiksi hallituspohjiksi asemoituvia yhteenliittymiä eli blokkeja.⁵⁸ Yhdistyneenä äänestäjien sukupuolittuneisiin politiikkaodotuksiin kilpailu jäsenyisi miesten suosimien perusporvareiden ja naisten kannattaman punavihreän blokin välillä.⁵⁹ Tämä merkitsisi keskustalle painoarvon kasvua, sillä se olisi molemmille blokeille tarpeellinen hallituskumppani enemmistöhallituksen muodostamiseksi. Vaaleissa olisi tällöin valittavana kaksi toisistaan aidosti poikkeavaa vaihtoehtoa samalla kun keskusta va'ankielenä edustaisi jatkuvuutta niiden välillä.⁶⁰ Sukupuolittunut blokkipolitiikka toisi yhtäältä vaihtoehtoja vaaleihin, mutta toisaalta syventäisi miesten ja naisten välistä kuilua entisestään ja lisäisi siten politiikan polarisaatiota. Mielekkäämpi tapa vastata sukupuolenmukaiseen eriytymiseen onkin ajaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta laajasti edistävää politiikkaa, jossa eri ryhmien edut eivät näyttäydy toisilleen vastakkaisina vaan koko yhteiskuntaa hyödyttävinä.

Viitteet

- 1 Laswell 1936.
- 2 Bernstein 2005.
- 3 Im ym. 2019; Kriesi ja Schulte-Cloos 2020.
- 4 Paloheimo ja Tiihonen 2020, 520.
- 5 Noury ja Roland 2020; Versteegen 2024.
- 6 Rooduijn ym. 2023.
- 7 Achen ja Bartels 2016.
- 8 Grasso ja Smith 2021.
- 9 Dassonneville ym. 2021; Williams ym. 2021.
- 10 Fraile ja Gomez 2017; Fraile ja Sánchez-Vitores 2019; Grasso ja Smith 2021; Pfanzelt ja Smith 2019.
- 11 Tilastokeskus 2023.
- 12 Burn-Murdoch 2024.
- 13 Sides 2024.
- 14 Givens 2004; Hartevelde ym. 2019; Immerzeel ym. 2015; Spierings ja Zaslove 2017.
- 15 Coffè 2018.
- 16 Hartevelde ym. 2019; Spierings ja Zaslove 2017.
- 17 Campbell ja Erzeel 2018.
- 18 Metelinen 2023.
- 19 Rapeli 2023, ks. myös Grönlund 2023.
- 20 Isotalo 2023, Söderlund 2023.
- 21 Käyttölupa TK/2958/07.03.00/2021.
- 22 Pienituloisilla tarkoitetaan tässä niitä, jotka kuuluvat asuntokunnan käytettävissä olevilta kulutusyksiköihin suhteutetuilta rahatuloiltaan Suomen väestön alimpaan viidennekseen. Ulkomaalaistaustaisia ovat ne, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Asuntoväestöön kuuluvat asunnoissa vakinaisesti asuvat henkilöt.
- 23 Poliittisia asiakysymyksiä jaotellaan välillä myös sen mukaan, koskeeko niihin liittyvä erimielisyys päämääriä (engl. *positional issues*) vai lähinnä keinoja jaettujen päämäärien saavuttamiseksi (engl. *valence issues*), ks. Green 2007.
- 24 Isotalo ym. 2020; Kawecki 2022; Kekkonen 2023.
- 25 Nemčok ja Wass 2021.
- 26 Wass 2008.
- 27 Wass ja Torsti 2011.
- 28 Nordenstreng ja Rahkonen 2022.
- 29 Sides 2024.
- 30 Hooghe ym. 2002; Marks ym. 2006; Suomen osalta ks. Isotalo ym. 2020.
- 31 Ahokas 2023.
- 32 Cavaillé 2023.
- 33 Slothuus ja Bisgaard 2021a, b; Nemčok ym. 2024a, b.
- 34 Rapeli 2023.
- 35 Wass ym. 2024.
- 36 Mukana eivät ole Kauhajoki, Kuopio, Lapinlahti ja Pälkäne äänestysaluejakomuutosten vuoksi. Kullekin kolmelle aluerajaukselle on erilliset mallit.
- 37 Kuvion 4.7 tuloksissa tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,05$) nollassa poikkeavia kertoimia ovat kaikki naisten kertoimet manner-Suomen ja kaupunkimaisten kuntien malleissa, 35–64-vuotiaiden miesten kertoimet näissä malleissa, 35–64-vuotiaiden naisten kerroin taajaan asuttujen ja maaseutumaisten kuntien keskusta–oikeisto-blokin mallissa sekä 35–64-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden naisten kertoimet maaseutumaisten kuntien punavihreän blokin mallissa.
- 38 Kuvion 4.8 tuloksissa tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,05$) nollassa poikkeavia kertoimia ovat muut naisten tulokset paitsi 18–34-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden tulokset manner-Suomen keskusta–oikeisto-blokin analyysissa. Miesten kertoimista merkitseviä ovat 65 vuotta täyttäneiden kertoimet kaupunkimaisten kuntien analyysissa sekä manner-Suomen punavihreän blokin analyysissa.

- 39 Erilaisuusindeksin arvoja voidaan tulkita siten, että se kuvaa, kuinka suuren osan (%) jommastakummasta vertailtavasta ryhmästä tulisi muuttaa asuinpaikkaansa, jotta alueelliset jakaumat olisivat samantyyppiset. Kuntatasolla miesten ja naisten sijoittumista mittaavan erilaisuusindeksin arvo oli 18–24-vuotiailla 8, 30–59-vuotiaiden ikäryhmissä 2–3 ja muissa ikäryhmissä 4–5. Äänestysaluetasolla mitattuna indeksi oli 18–24-vuotiailla 12, 25–29-vuotiailla 8, 30–64-vuotiaiden ikäryhmissä 6–7 ja vanhemmissa ikäryhmissä nousevasti kahdeksasta yhteentoista.
- 40 mt., 268
- 41 Hobolt ja Tilley 2016.
- 42 Nunn ym. 2022.
- 43 Im ym. 2023.
- 44 Betz 1994; Kitschelt 1997.
- 45 Näitä mitattiin kysymyksillä ”Yhden yhteiskuntaryhmän on mahdollista vaurastua ainoastaan toisten ryhmien kustannuksella” ja ”Olen hyötynyt talouden globalisaatiosta”.
- 46 Evans 2024.
- 47 Isotalo ym. 2024; Tukiainen ym. 2023.
- 48 Garcia 2023.
- 49 Rodríguez-Pose 2018.
- 50 Koeppen ym. 2021.
- 51 Kantola ym. 2022.
- 52 Inglehart 1977.
- 53 Abou-Chadi ym. 2024.
- 54 Abou-Chadi ym. 2024.
- 55 Isotalo ym. 2023.
- 56 Abou-Chadi ym. 2022; Krause ym. 2023.
- 57 Abou-Chadi ym. 2024; Bremer 2024; Enggist 2024.
- 58 Wass ym. 2024.
- 59 Wass 2024.
- 60 Tässä esitetyssä analyysissä keskusta laskettiin tavanomaisen luokittelun mukaisesti ideologiseksi osaksi keskusta-oikeistoblokkia, mutta puolue on ollut mukana sekä vasemmisto- että oikeistovertoisissa hallituksissa.

Kirjallisuus

Abou-Chadi, Tarik Bischof, Daniel, Kurer Thomas ja Wagner, Markus (2024). *The myth of vote losses to the radical right*. Progressive Politics Research Network. Saatavilla: <https://politicscentre.nuffield.ox.ac.uk/progressive-politics-research-network/research-briefs/>, 10.5.2024.

Abou-Chadi, Tarik, Cohen, Denis ja Wagner, Markus (2022). The centre-right versus the radical right: the role of migration issues and economic grievances. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48 (2), 366–384.

Achen, Christopher H. ja Bartels, Larry M. (2016). *Democracy for realists*. Princeton: Princeton University Press.

Ahokas, Jussi (2023). Talouspolitiikan käänneet Marinin hallituskaudella. *Politiikasta*. Saatavilla: <https://politiikasta.fi/talouspolitiikan-kaanteet-marinin-hallituskaudella/>.

Bernstein, Mary (2005). Identity politics. *Annual Review of Sociology* 31, 47–74.

Betz, Hans-Georg (1994). *Radical right-wing populism in Europe*. New York: Palgrave MacMillan.

Bremer, Björn (2024). *Why social democratic parties do not benefit from orthodox fiscal policies*. Progressive Politics Research Network. Saatavilla: <https://politicscentre.nuffield.ox.ac.uk/progressive-politics-research-network/research-briefs/>, 10.5.2024.

Burn-Murdoch, John (2024). A new global gender divide is emerging. *The Financial Times* 25.1.2024. Saatavilla: <https://www.ft.com/content/29fd9b5c-2f35-41bf-9d4c-994db4e12998>, 10.5.2024.

Campbell, Rosie ja Erzeel, Silvia (2018). Exploring gender differences in support for rightist parties. *Politics ja Gender* 14 (1), 80–105.

Cavallé, Charlotte (2023). *Fair enough? Support for redistribution in the age of inequality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Coffé, Hilde (2018). Gender and the radical right. Teoksessa Jens Rydgren (toim.), *The Oxford handbook of the radical right*. Oxford: Oxford University Press. Saatavilla: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190274559.013.10>, 200–211.

Dassonneville, Ruth, Jabbour, Alexandra ja Lewis-Beck, Michael S. (2021). More ‘Europe’, less democracy? European integration does not erode satisfaction with democracy. *Electoral Studies* 70:102291.

Donovan, Todd (2023). Measuring and predicting the radical right gender gap. *West European Politics* 46 (1), 255–264.

Eggist, Matthias (2024). *Why welfare chauvinism is not a Winning Strategy for the Left*. Progressive Politics Research Network. Saatavilla: <https://politics-centre.nuffield.ox.ac.uk/progressive-politics-research-network/research-briefs/>, 10.5.2024.

Evans, Alice (2024). *What prevents & what drives gendered ideological polarisation?* Saatavilla: <https://www.ggd.world/p/what-prevents-and-what-drives-gendered>, 10.5.2024.

Fraille, Marta ja Gomez, Raul (2017). Bridging the enduring gender gap in political interest in Europe: The relevance of promoting gender equality. *European Journal of Political Research* 56 (3), 601–618.

Fraille, M. ja Sánchez-Vitores, Irene (2020). Tracing the gender gap in political interest over the life span: A panel analysis. *Political Psychology* 41 (1), 89–106.

Garcia, David (2023). Influence of Facebook algorithms on political polarization tested. *Nature* 620, 39–41.

Givens, Terri (2004). The radical right gender gap. *Comparative Political Studies* 37 (1), 30–54.

Grasso, Maria ja Smith, Katherine (2021). Gender inequalities in political participation and political engagement among young people in Europe: Are young women less politically engaged than young men? *Politics* 42 (1), 39–57.

Green, Jane (2007). When voters and parties agree: Valence issues and party competition. *Political Studies* 55 (3), 629–655.

Grönlund, Kimmo (2023), Party choice. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.), *Finland turned right: Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023*. Åbo: Åbo Akademi University, 19–27.

Harteveld, Eelco, Dahlberg, Stefan, Kokkonen Andrej ja Van Der Brug, Wouter (2019). Gender differences in vote choice: Social cues and social harmony as heuristics. *British Journal of Political Science* 49 (3), 1141–1161.

Hobolt, Sara B. ja Tilley, James (2016.) Fleeing the centre: the rise of challenger parties in the aftermath of the euro crisis. *West European Politics* 39 (5), 971–991.

Hooghe, Liesbet, Marks, Gary ja Wilson Carol J. (2002). Does left/right structure party positions on European integration? *Comparative Political Studies* 35 (8), 965–989.

Im, Zhen, Wass, Hanna, Hiilamo, Heikki ja Kauppinen, Timo (2019): Do electoral results come as a surprise because our empirical models are limited? *Democratic Audit*. Saatavilla: <https://www.democraticaudit.com/2019/04/25/do-electoral-results-come-as-a-surprise-because-our-empirical-models-are-limited/>, 10.5.2024.

Immerzeel, Tim, Coffé, Hilde ja van der Lippe, Tanja (2015). Explaining the gender gap in radical right voting: A cross-national investigation in 12 Western European countries. *Comparative European Politics* 13 (2), 263–286.

Inglehart, Ronald (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.

Isotalo, Veikko, Sipinen, Josefina ja Westinen, Jussi (2024). Sukupuolikuilu arvoissa ja puoluevalinnassa 2000-luvulla. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella: Eduskunta-vaalitutkimus 2023*. Helsinki: oikeusministeriö, 245–274.

Isotalo, Veikko, Helimäki, Theodora, von Schoultz, Åsa ja Söderlund, Peter (2023). *Suomalainen äänestäjä 2002–2023*. Vaalitutkimuskonsortio. Saatavilla: <https://www.vaalitutkimus.fi/wp-content/uploads/2023/09/2023-13-Suomalainen-aanestaja-2003%E2%80%932023.pdf>, 10.5.2024.

Isotalo, Veikko, von Schoultz, Åsa ja Söderlund, Peter (2020). Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosiirtymät 2003–2019. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Helsinki: oikeusministeriö, 288–306.

Kantola, Anu, Aaltonen, Sanna, Haikkola, Lotta, Junnilainen, Lotta, Kuhakallio, Eeva, Patana, Pauliina, Timonen, Joonas ja Tuominen, Pekka (2022). *Kahdeksan kuplan Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.

Krause, Werner, Cohen, Denis ja Abou-Chadi, Tarik (2023). Does accommodation work? Mainstream party strategies and the success of radical right parties. *Political Science Research and Methods* 11 (1), 172–179.

Kawecki, Daniel (2023). *Affektiivinen polarisaatio Suomessa 2003–2022*. Vaalivälähdykset 2023:2. Helsinki: vaalitutkimuskonsortio. Saatavilla: <https://www.vaalitutkimus.fi/affektiivinen-polarisaatio-suomessa-2003-2022/>.

Kekkonen, Arto (2023). Affective polarization in a multiparty democracy: Learning from the case of Finland. Helsinki: Faculty of Social Sciences, University of Helsinki. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/items/dcc53d3d-66ca-49a8-9de1-e92ba3f3815c>.

Kitschelt, Herbert (1997). *The radical right in Western Europe*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Koepfen, Luise, Ballas, Dimitris, Edzes, Arjen ja Koster, Sierdjan (2021). Places that don't matter or people that don't matter? A multilevel modelling approach to the analysis of the geographies of discontent. *Regional Science Policy and Practice* 13 (2), 221–245.

Kriesi, Hanspeter ja Schulte-Cloos, Julia (2020). Support for radical parties in Western Europe: Structural conflicts and political dynamics. *Electoral Studies* 65, 102–138.

Laswell, Harold D. (1936). *Who gets what, when, how*. New York: Whittlesey House.

Marks, Gary, Hooghe, Liesbet, Nelson, Moira ja Edwards, Erica. 2006. Party competition and European integration in the East and West: Different structure, same causality. *Comparative Political Studies* 39 (2), 155–175.

Metelinen, Sami (2023). *Naisten ja miesten puoluesuosikit – näin äänestämisen eriytyy*. Eva. Saatavilla: <https://www.eva.fi/blog/2023/03/18/naisten-ja-miesten-puoluesuosikit-nain-aanestaminen-eriytyy/>. 10.5.2024.

Nemčok, Miroslav ja Wass, Hanna (2021). Generations and political engagement. Teoksessa Russell J. Dalton (toim.), *Oxford Research Encyclopedia in Politics: Political behavior*. Oxford: Oxford University Press. Saatavilla: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1756>.

Nemčok, Miroslav, Wass, Hanna ja Vesa, Juho (2024a). Partisan influence on policy preferences in retrenching the welfare state. *Public Opinion Quarterly* (tulossa).

Nemčok, Miroslav, Wass, Hanna ja Vesa, Juho (2024b). Putting partisan Influence into political context: How initial policy popularity and party attachment shape the effect of party cues. *Party Politic*. Saatavilla: <https://doi.org/10.1177/135406882311913>.

Nordenstreng, Kaarle ja Rahkonen, Juho (2022). Näin suomalaiset käännettiin Naton kannalle. *Kanava* 5 (50), 6–11.

Noyry, Abdul ja Roland, Gerald (2020). Identity politics and populism in Europe. *Annual Review of Political Science* 23, 421–439.

Nunn, Nathan, Chinoy, Sahil, Sequeira, Sandra ja Stantcheva, Stefanie (2022). *Zero-sum thinking and the roots of U.S. political divides*. Harvard University Working Paper. Saatavilla: <https://socialeconomicslab.org/research/working-papers/zero-sum-thinking-and-the-roots-of-u-s-political-divides/>, 10.5.2024.

Paloheimo, Heikki ja Tiihonen, Aino (2020). Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuspohjan muutos Länsi-Euroopassa. Teoksessa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen ja Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Helsinki: oikeusministeriö, 500–525.

Pfanzelt, Hannaj ja Spies, Dennis C. (2019). The gender gap in youth political participation: Evidence from Germany. *Political Research Quarterly* 72 (1), 34–48.

Rapeli, Lauri (2023). *Puoluevalinta eri demografisissa ryhmissä*. Vaalitutkimuskonsortio. Saatavilla: <https://www.vaalitutkimus.fi/puoluevalinta-eri-demografisissa-ryhmissa/>, 10.5.2024.

Rodríguez-Pose, Andrés (2018). The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11 (1), 189–209.

Rooduijn Matthijs, Pirro, Andrea L.P., Halikiopoulou, Daphne, Froio, Caterina, van Kessel, Stijn, de Lange, Sarah L., Mudde, Cas ja Taggart, Paul (2023). The Populist: A database of populist, far-left, and far-right parties using expert-informed qualitative comparative classification (EiQCC). *British Journal of Political Science*, doi:10.1017/S0007123423000431.

Sides, John. 2024. Maybe young men and women aren't so ideologically different. *Good Authority* 29.1.2024. Saatavilla: <https://goodauthority.org/news/maybe-young-men-and-women-arent-so-ideologically-different/>, 20.3.2024.

Slothuus, Rune ja Bisgaard, Martin (2021a). Party over pocketbook? How party cues influence opinion when citizens have a stake in policy. *American Political Science Review* 115 (3), 1090–1096.

Slothuus, Rune ja Bisgaard, Martin (2021b). How political parties shape public opinion in the real world. *American Journal of Political Science* 65 (4), 896–911.

Spierings, Niels ja Zaslove, Andrej. 2017. Gender, populist attitudes and voting: Explaining the gender gap in voting for populist radical-right and populist radical-left parties. *West European Politics* 40 (4), 821–847.

Söderlund, Peter (2023). Political value orientations. Teoksessa Kimmo Grönlund ja Kim Strandberg (toim.), *Finland turned right: Voting and public opinion in the parliamentary election of 2023*. Åbo: Åbo Akademi University, 49–56.

Tilastokeskus (2023). *Eduskuntavaalit 2023, äänestäneiden tausta-analyysi*. Saatavilla: <https://www.stat.fi/julkaisu/cl8mvt1xt1430ocvzelim7esx>, 10.5.2024.

Tukiainen, Janne, Maliranta, Mika, Rönkkö, Risto ja Saari, Juho (2023). *Uusi polvi ja politiikan suunta – Mitä nuoret ajattelevat yhteiskuntapolitiikasta?* Helsinki: Labore. Saatavilla: <https://labore.fi/julkaisu/uusi-polvi-ja-politiikan-suunta-mita-nuoret-ajattelevat-yhteiskuntapolitiikasta/>, 10.5.2024.

Versteegen, Peter Luca (2024). Those were the what? Contents of nostalgia, relative deprivation and radical right support. *European Journal of Political Research* 63 (1), 259–280.

Wass, Hanna (2008). *Generations and turnout: The generational effect in electoral participation in Finland*. Helsinki: Faculty of Social Sciences, University of Helsinki. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/items/b92548a8-0533-48bd-89cc-60dbfoocd5e6>.

Wass, Hanna. 2024. Sukupuolittunut blokkipolitiikka tarjoaisi vaihtoehtoja vaaleihin. *Ydin* 58 (1).

Wass, Hanna, Kärrylä, Ilkka, Luostari, Riku ja Isotalo, Veikko (2024). Äänestäjät ja ehdokkaat blokkiutuvassa politiikassa. Teoksessa Elina Kestilä-Kekkonen, Lauri Rapeli ja Peter Söderlund (toim.), *Pääministerivaalit polarisaation aikakaudella. Eduskuntavaalitutkimus 2023*. Helsinki: oikeusministeriö, 44–65.

Wass, Hanna ja Torsti, Pilvi (2011). Limittyvät sukupolvet ja jaetut näkemykset: suomalaiset yhteiskunnalliset sukupolvet ja sukupolvittaiset erot poliittisessa käyttäytymisessä. *Politiikka* 53 (3), 167–184.

Williams, Neil S., Snipes, Alexandra ja Singh, Shane P. (2021). Gender differences in the impact of electoral victory on satisfaction with democracy. *Electoral Studies* 69, 102205.

Osallisuuden ja kuuluvuuden ulottuvuuksia maahanmuuttotaustaisten nuorten elämässä

ELINA KILPI-JAKONEN, JENNI ALISAARI
JA ANULEENA KIMANEN

MAAHANMUUTTAJIEN MÄÄRÄ Suomessa on kasvanut tasaisesti viimeisten vuosikymmenten ajan. Vaikka suurin osa maahanmuuttajista on työikäisiä, heidän mukanaan muuttaa lapsia ja heille syntyy lapsia Suomessa. Osa nuorista on muuttanut alaikäisenä maahan täysin ilman vanhempiaan. Niinpä myös alaikäisessä väestössä on nykyään paljon itse maahan muuttaneita sekä Suomessa maahanmuuttajavanhemmille syntyneitä lapsia. Tässä luvussa heihin kokonaisuudessaan viitataan maahanmuuttotaustaisina nuorina.

Maahanmuuttotaustaisten nuorten ryhmä on kovin heterogeeninen. Koska mukana on eri-ikäisinä maahan muuttaneita sekä Suomessa syntyneitä, heidän kielitaidoissaan ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemuksessaan on suuria eroja. Heidän vanhempansa ovat kotoisin erilaisista maista ja he kuuluvat erilaisiin uskonnollisiin ryhmiin. Suomen suurimpia maahanmuuttajaryhmiä ovat yhtäältä lähialueilta muuttaneet, joilla saattaa olla sukujuuria Suomessa, ja toisaalta lähinnä pakolaisina maahan muuttaneita, erityisesti Lähi-idästä ja Afrikan sarvesta. Heidän

vanhempiensa tulevat erilaisista sosioekonomisista taustoista ja ovat myös kotoutuneet suomalaiseen yhteiskuntaan eri tavoin.¹

Toisaalta on myös piirteitä, jotka yhdistävät monia maahanmuuttotaustaisia nuoria: monissa perheissä puhutaan vähintään yhtä vierasta kieltä kotimaisten kielten lisäksi tai niiden sijaan. Perheenjäseniä saattaa asua muissa maissa, tai perheissä pidetään muuten yhteyttä vanhempien kotimaahan,² ja nuoret saattavat luovia erilaisten kulttuuristen odotusten sekä vanhempiensa ja suomalaisen yhteiskunnan välillä.³ Valtaväestön nuoriin verrattuna maahanmuuttotaustaiset nuoret asuvat myös useammin suurissa kaupungeissa, erityisesti pääkaupunkiseudulla.⁴ Maahanmuuttotaustaiset ovat usein myös erilaisten ennakkokäsitysten kohteena, ja siksi on tärkeää tarkastella heidän mahdollisuuksiaan olla osallisia ja kokea kuuluvuutta osana kouluaan ja laajemmin yhteiskuntaa. Ennakkokäsityksiä esiintyy myös kulttuurisesti moninaisista kaupunginosista ja kouluista, joten on hyvä kohdistaa katse myös niihin.

Seuraavassa lähestytään maahanmuuttotaustaisten nuorten elämää osallisuuden ja kuuluvuuden näkökulmista. Osallisuudella viittaamme erilaisiin tapoihin kiinnittyä yhteiskuntaan sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Tarkastelussamme on sekä objektiivisia mittareita kouluttautumisesta, varhaisesta työelämään kiinnittymisestä ja itsenäistymisestä että nuorten oma kokemus osallisuudesta kouluissa, paikallisissa yhteisöissä ja kansalaisyhteiskunnassa. Kuuluvuus tai kuuluvuuden tunne voidaan käsittää yhtenä osallisuuden osatekijänä.⁵ Sillä on myös tärkeä itsenäinen rooli niin yksilön oman hyvinvoinnin kuin yhteiskunnan koheesion kannalta.⁶ Tarkastelemme kuuluvuutta erilaisiin yhteisöihin – erityisesti kouluun ja naapurustoon – pääasiassa nuorten oman kokemuksen kautta mutta myös objektiivisempien mittareiden, kuten kansalaisuuden ja asuinympäristön monimuotoisuuden avulla.

Tutkimuksen empiirinen materiaali perustuu Nuorten osallisuuden ympäristöt -hankkeessa kerättyihin aineistoihin ja niistä tehtyihin analyysiin. Hanke oli monimenetelmäinen: siinä yhdistyi koko väestön kattavien väestörekisterien tilastollinen analyysi neljään laadulliseen

aineistonkeruuseen ja niistä tehtyihin analyysihin. Laadullista aineistoa kerättiin vuosina 2022–2023 yläkouluissa ja lukiossa nuorilta ryhmähaastatteluina, yksilö- ja parihaastatteluina vapaa-ajan aktiviteettien yhteydessä kulttuurisesti moninaisella alueella sekä myöhään maahantulleiden koulutuksen parissa ja lisäksi fokusryhmäkeskusteluissa suomalais- ja brittiläiskoulujen johtajien keskuudessa. Lähes kaikki haastatteluihin osallistuneet nuoret olivat maahanmuuttotaustaisia, joten näissä analyysissä nuoria ei vertailla maahanmuuttotaustan perusteella.

Tilastolliset analyysit perustuvat vuosina 1990–1996 syntyneiden, 15-vuotiaana Suomessa asuneiden tilanteeseen 25-vuotiaana (eli vuosina 2015–2021). Maahanmuuttotaustan luokittelu on tehty Tilastokeskuksen syntyperäluokittelun perusteella niin sanotuista maahanmuuttosukupolvista. Valtaväestöön kuuluvat kaikki ne, joilla on vähintään yksi Suomessa syntynyt vanhempi, toiseen sukupolveen kaikki ne, jotka ovat itse syntyneet Suomessa, mutta joilla on ulkomailla syntyneet vanhemmat (molemmat tai ainoa tiedossa oleva), ensimmäiseen sukupolveen ne, jotka ovat syntyneet ulkomailla samoin kuin heidän vanhempansa. Näin määriteltynä analysoimastamme väestöstä 2,2 % oli ensimmäistä sukupolvea ja 0,9 % toista sukupolvea (henkilöitä yhteensä 446 847).⁷ Sukupolvia vertaamalla on mahdollista tehdä päätelmiä siitä, miten kotoutuminen etenee. On kuitenkin hyvä huomioida, että sukupolvet eroavat toisistaan muutoinkin kuin niiden asioiden suhteen, jotka liittyvät perheen maassa viettämään aikaan. Esimerkiksi ne maat, joista Suomeen on muutettu, ovat muuttuneet ajan saatossa, joten ensimmäinen ja toinen sukupolvi eroavat jossain määrin sen suhteen, mistä maista heidän vanhempansa ovat kotoisin.

Käsitlemme ensin osallisuutta ja kuuluvuutta kouluissa ja työelämään siirtymisessä ja sitten asuinalueilla ja yhteiskunnassa laajemmin. Jälkimmäisen osalta analysoimme myös kotoa pois muuttamista tärkeänä askeleena siirtymisessä aikuisuuteen. Luvun päätteeksi pohdimme mahdollisia toimenpiteitä, jotka perustuvat esittämäämme analyysiin.

Kaksijakoisia kokemuksia kuuluvuudesta ja kouluilmapiiristä

Aiemmissa tutkimuksissa on huomattu, että maahanmuuttotoustaist set oppilaat kokevat koulussa usein ulkopuolisuutta, eivätkä näe tulevansa hyväksytyiksi joukkoon yhtä usein kuin valtaväestön oppilaat.⁸ Aiemmassa tutkimuksessa on ilmennyt, että opettajat epäilevät, etteivät yhteiskunnan ja koulun nykyiset rakenteet tue riittävästi maahanmuuttotoustaisten oppilaiden integraatiota. Lisäksi he ovat huolissaan myös oppilaiden omaehtoisesta eristäytymisestä: heidän tulkintansa mukaan oppilaat jättäytyvät usein valtaväestön ulkopuolelle, jolloin heidän tietonsa yhteiskunnasta ja suomalaisesta kulttuurista saattaa jäädä pinnalliseksi.⁹

Kouluilla on keskeinen rooli nuorten elämässä, ja siksi ne ovat tärkeitä paikkoja ryhmien välisten suhteiden rakentamisessa. Koulu, jossa on moninaisuutta arvostava myönteinen ilmapiiri, pyrkii aktiivisesti siihen, että kaikki voivat tuntea kuuluvansa joukkoon ja luoda merkityksellisiä suhteita muiden yhteisön jäsenten kanssa.¹⁰ Perusopetuksen opetussuunnitelman¹¹ tavoitteena on jokaisen oppilaan osallisuus ja voimaantuminen oikeudenmukaisen kohtaamisen ja pedagogisen toiminnan myötä.¹² Samassa koulussa tai luokkayhteisössä oleminen ei kuitenkaan yksin riitä takaamaan positiivisia ryhmien välisiä suhteita, vaan niiden rakentumiseksi tarvitaan koulun johdon ja muun henkilökunnan aktiivista roolia osallistavan kouluympäristön luomiseksi.

Hankkeemme tutkimuksessa ilmeni, että tarkastelluissa, etnisesti moninaisissa kouluissa koettiin kielellinen ja etninen moninaisuus kuuluvuuden mahdollistajaksi. Oppilaat kokivat, että heidät hyväksyttiin etniseltä ja kielelliseltä taustaltaan, koska koulu oli hyvin moninainen. Sukupuoleen liittyvä moninaisuus ei kuitenkaan ollut samalla tavalla hyväksyttyä. Useat oppilaat kertoivat, että koulussa vallitsi vahva heteronormatiivisuus ja että omaa sukupuoli-identiteettiä joutui osittain kätkemään koulussa.

Kun oppilailta kysyttiin, millaiseksi he kokivat koulun ilmapiirin, monet kuvasivat sitä yhtä aikaa sekä myönteisin että kielteisin ilmauksin. Osa oppilaista kertoi, että he kokivat koulun ilmapiirin jopa ahdistavaksi. He eivät myöskään kokeneet juurikaan mahdolliseksi vaikuttaa omaan oppimisympäristöönsä tai oppimiseensa. Oppilaat totesivat, että heidän tulee vain sopeutua asioihin.

Samanlaista kaksijakoisuutta ilmeni, kun haastattelimme opettajia ja oppilaita yhdessä. Toisaalta oppilaat ja opettajat korostivat erittäin positiivista ilmapiiriä koulussa, mutta samaan aikaan he kertoivat hyvin vakavista kiusaamistapauksista ja ulossulkemisista tai vakavasta henkisestä väkivallasta. Kun haastattelimme opettajia erikseen, saimme lisää vahvistusta kaksijakoisuudelle, jota koulussa koetaan: opettajat kertoivat, että vaikka he yksittäisinä opettajina pyrkivät vahvistamaan oppilaiden osallisuutta ja kuuluvuutta koulussa, koko koulun tasolla ilmeni monia erilaisia haasteita, jotka rajoittivat oppilaiden osallisuutta ja siten kuuluvuuden tunnetta omaan kouluyhteisöönsä.

Oppilaita haastateltaessa ilmeni myös vahvaa vallitsevaan tilanteeseen mukautumista. Oppilaat totesivat esimerkiksi, ettei heillä ollut juuri mahdollisuuksia päättää omaan oppimiseensa liittyvistä asioista: ainoat päätökset koskivat esimerkiksi sitä, juodako vettä vai b. Kuuluvuuden tunteeseen näyttää kuitenkin liittyvän keskeisesti se, että oppilaat voisivat kokea heidän mielipiteitänsä kuunneltavan ja heitä arvostettavan juuri sellaisina kuin he ovat.¹³ Vaikka haastattelemamme oppilaat olivat lähinnä maahanmuuttotaustaisia, uskomme, että tämä ei ole pelkästään maahanmuuttotaustaan tai edes kulttuurisesti moninaiseen kouluun linkittyvä haaste.

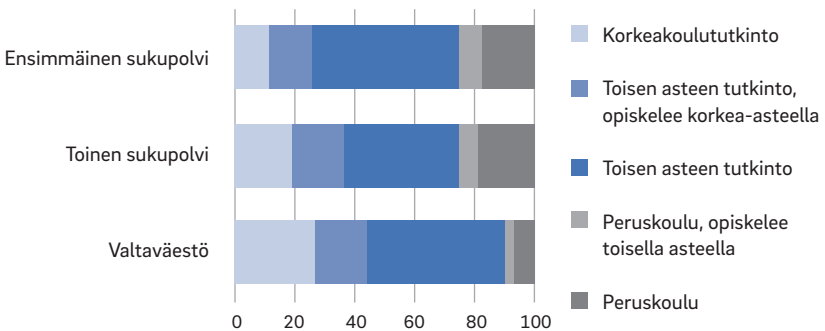
Nuoret eivät aina tunnistanee toiseuttavia, toiset oppilaat ulosulkevia valtasuhteita, eikä niihin siksi pyritty vaikuttamaan. Toisaalta osa nuorista koki, ettei heidän ollut sosiaalisesti mahdollista mennä esimerkiksi juttelemaan yksinäisten oppilaiden kanssa. Olisi kuitenkin tärkeää, että jokaisen nuoren olisi mahdollista rakentaa ystävyys-suhteita koulussa. Ystävyys-suhteet vaikuttavat erittäin vahvasti erityisesti maahanmuuttotaustaisten oppilaiden menestykseen. Vertaisten avulla

maahanmuuttotaustaisten oppilaiden ymmärrys koulun kulttuurista syvenee, mikä osaltaan helpottaa akateemista suoriutumista, kielen oppimista ja aktiivista toimijuutta kieliyhteisössä.¹⁴ Aiempi tutkimus on osoittanut, että lapset alkavat hyvin varhain aktiivisesti muodostaa kuulumisen ja ulossulkemisen valtarakenteita, joita myös yhteisön säännöt ja rutiinit määrittävät.¹⁵ Tämän takia kouluissa on tehtävä aktiivisesti töitä sen eteen, että jokaisen oppilaan olisi mahdollista kokea olevansa osa yhteisöä.

Nuorten kouluttautuminen ja työelämään siirtyminen tilastojen valossa

Tilastolliseen tarkasteluun ottamassamme ryhmässä oli huomattavia eroja maahanmuuttosukupolvien välillä kouluttautumisessa 25-vuotiaaksi mennessä (kuvio 5.1). Noin neljäsosa valtaväestöstä oli ehtinyt suorittaa korkeakoulututkinnon, toisen sukupolven keskuudessa osuus oli vajaa viidesosa ja ensimmäisen sukupolven keskuudessa vain noin joka yhdeksäs oli saavuttanut tämän koulutustason. Noin 17 % valtaväestöstä ja toisesta sukupolvesta opiskeli vielä korkea-asteella ilman että oli suorittanut tutkintoa. Ensimmäisellä sukupolvella tämä osuus oli hieman pienempi. Hieman alle puolet kaikissa ryhmissä oli suorittanut toisen

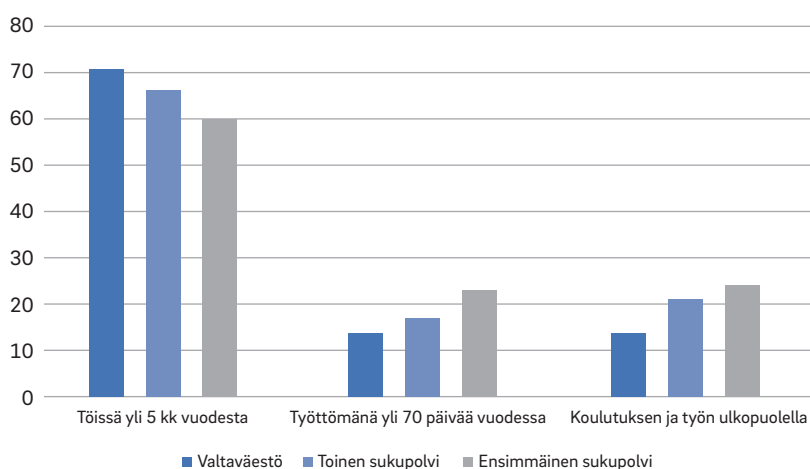
Kuvio 5.1. Korkein suoritettu tutkinto ja opiskelu 25-vuotiaana (%)

asteen tutkinnon eikä opiskellut korkea-asteella 25-vuotiaana. Pelkän peruskoulun varassa 25-vuotiaana oli huomattava osuus maahanmuuttotautaisista nuorista: peräti joka neljäs ensimmäisestä sukupolvesta ja joka viides toisesta sukupolvesta verrattuna joka kymmenenteen valtaväestöstä. Noin joka kolmas–neljäs heistä opiskeli kuitenkin toisella asteella (kokonaisuudessaan 8 % ensimmäisestä sukupolvesta, 5 % toisesta sukupolvesta, mutta vain 3 % valtaväestöstä).

Kuviossa 5.2 esitellään töissä, työttömänä ja töiden ja opiskelun ulkopuolella olevien osuudet 25-vuotiaana – nämä kategoriat eivät ole varsinaisesti toisiaan poissulkevia vaan erilaisia tapoja tarkastella työelämään siirtymistä. Vähintään kuusi kuukautta kalenterivuoden aikana töissä olleita oli kokonaisuudessaan yli kaksikolmasosaa nuorista aikuisista vaihdellen kuitenkin maahanmuuttosukupolven mukaan siten, että työllisyys oli korkeinta valtaväestöllä, jossain määrin vähäisempää toisella sukupolvella ja matalinta ensimmäisellä sukupolvella. Työttömänä yli 70 päivää kalenterivuoden aikana oli taas noin joka seitsemäs valtaväestöstä, hieman enemmän toisesta sukupolvesta mutta lähes joka neljäs ensimmäisestä sukupolvesta. Oikeassa laidassa esitellään töiden ja

Kuvio 5.2. Työelämään siirtyminen 25-vuotiaana (%)

opiskeluiden ulkopuolella olemista eli niiden 25-vuotiaiden osuus, jotka eivät olleet töissä yli puolta vuodesta eivätkä myöskään olleet kirjoilla missään toisen tai korkea-asteen oppilaitoksessa. Näitä oli noin joka seitsemäs valtaväestöstä, joka viides toisesta sukupolvesta ja lähes joka neljäs ensimmäisestä sukupolvesta.

Sekä kouluttautumisen että työelämään siirtymisen tarkastelu osoittaa, että maahanmuuttotaustaisilla nuorilla on vaikeuksia rakentaa osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa verrattuna valtaväestön nuoriin. Tämä ei päde pelkästään niihin nuoriin, jotka ovat itse muuttaneet maahan lapsina vaan myös Suomessa syntyneisiin ja koko elämänsä täällä asuneisiin nuoriin, vaikka tämä toinen sukupolvi onkin lähempänä valtaväestöä kuin ensimmäinen sukupolvi. On toki hyvä huomata, että valtaosa (yli kolmeneljäsosaa) maahanmuuttotaustaisista nuorista on suorittanut vähintään toisen asteen tutkinnon ja sama osuus on 25-vuotiaana joko töissä tai opiskelee.

Ryhmän sisällä on myös muita tekijöitä, jotka selittävät yksilöiden välisiä eroja ja myös eroa valtaväestöön. Esimerkiksi erityisesti ensimmäisen sukupolven sisällä on eroja kielitaidossa. Hankkeessa olemme tutkineet myös koko koulutus- ja työelämäpolkuja 16–25-vuotiaana ja sitä, miten näitä polkuja selittää maahanmuuttotausta, asuinalue ja vanhempien sosioekonomiset resurssit. Yleisellä tasolla nämä yksityiskohtaisemmat analyysit viittaavat samankaltaisiin tuloksiin: erityisesti ensimmäinen sukupolvi on todennäköisemmin epävakailta poluilla, jotka eivät johda selkeästi korkeakoulutukseen tai toiselta asteelta vakaaan työllisyyteen. Kuitenkin monet sukupolvien välillä olevista eroista selittyvät, kun huomioidaan ryhmien väliset erot vanhempien sosioekonomisissa resursseissa: maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutus- ja työelämäpolut ovat kokonaisuudessaan valtaväestöä heikompia, koska heidän vanhemmillaan ei ole keskimäärin yhtä korkeaa koulutus- tai tulotasoa kuin valtaväestöllä.¹⁶ Ylisukupolviset prosessit, jotka selittävät myös valtaväestön sisällä olevia eroja koulutuksessa ja työelämään siirtymisessä, ovat siis vahvempia kuin itsessään maahanmuuttotaustaan liittyvät tekijät.

Paikallinen ja yhteiskunnallinen osallisuus ja kuulumuus

Osallisuus ja kuulumuus asuinalueilla

Paikallisuus korostui osallisuuden ja kuulumuuden tunteessa, kun haastattelimme nuoria heidän vapaa-ajallaan. Haastatellut maahanmuuttoaustaiset nuoret kokivat eniten kuulumuutta omaan kaupunginosaansa ja etniseen ryhmäänsä. Joissain tapauksissa myös uskonnollinen ryhmä oli tärkeä kuulumuuden tunteen kohde. Suhde suomalaisuuteen sen sijaan oli monimutkainen. Monet identifioivat itsensä Suomessa asuviksi ulkomaalaisiksi, joskaan sitä ei välttämättä koettu kielteiseksi tai ulkopuolisuudesta kertovaksi asiaksi. Kulttuurisesti moninaista lähiötä kuvailtiin paikaksi, jossa ”ulkomaalaiset” olivat normaaleja ja ”suomalaiset” pääosin mukautuneet ”ulkomaalaisten” läsnäoloon toisin kuin muualla. Toisaalta kulttuurisesti moninainen lähiö oli myös paikka, jossa oli itsestään selvää olla ja toimia muiden etnisten ryhmien jäsenten kanssa, koska mikään ryhmä ei dominoinut eikä sulkenut ulos. Lähiön ulkopuolella tilanne saattoi olla toinen. Lähiöön liittyvä identiteetti oli todennäköisesti myös helpompi sovittaa yhteen etnisen identiteetin kanssa kuin suomalaisuus.

Lähiöön liittyvää identiteettiä eivät myöskään ulkopuoliset kyseenalaistaneet yhtä helposti. Rasismia ja erilaisia ennakkoluuloja, jotka kyseenalaistivat maahanmuuttoaustaisten nuorten kuulumisen yhteisöön, tuli jonkin verran esille haastatteluissa. Rasismiin suhtauduttiin haastatteluissa vastakkaisin tavoin. Yhtäältä rasismia ja sen merkitystä itselle vähäteltiin tai se sijoitettiin oman kaupunginosan ja jopa Suomen ulkopuolelle. Samanlaista rasismiin vähättelyä on havaittu muissakin suomalaisissa haastattelututkimuksissa.¹⁷ Rakenteissa ja oletuksissa syvällä piilevän rasismiin tunnistaminen vaatii kieltämättä nuorelta kriittistä tietoisuutta, joka ei välttämättä kehity pelkästään kohtaamalla syrjintää. Vähättelyn voi kuitenkin tulkita olevan nuorten keino torjua rasismiin kielteistä vaikutusta elämäänsä. Toisaalta jotkut nuoret pitivät rasismia nimenomaan yhtenä oman asuinalueensa tai koulunsa ongelmista tai kertoivat joissain tilanteissa myös puuttuvansa rasismiin. Ihonväriin liittyvä rasismi oli kenties helpoin tunnistaa tai vaikein kieltää, koska ne,

jotka eivät vähätelleet rasismia, olivat itse tummaihoisia tai viittasivat tummaihoisten kokemaan rasismiin.

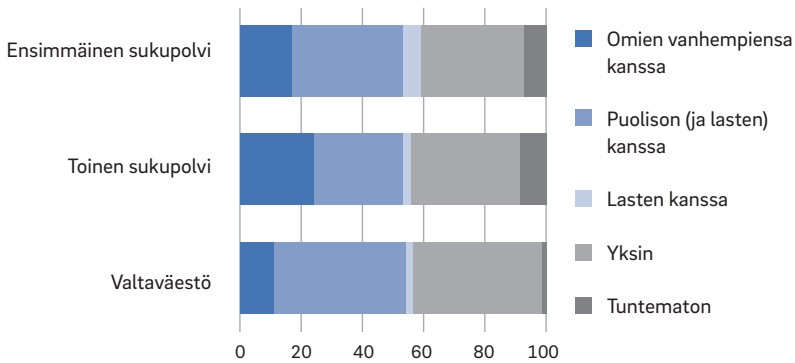
Rasismien tavoin haastatteluissa kuvattiin ristiriitaisesti asuinlähiön huonoa mainetta. Osalle oman asuinalueen huono maine edusti virheel- listä tai vanhentunutta käsitystä, joka ei sopinut yhteen heidän tunte- mansa positiivisen paikallisidentiteetin kanssa. Toisille se taas oli ainakin osittain oikeutettu kuvaus lähiöstä, koska he kokivat päihteiden näkyvän käytön ja ilkeiden sekä muun rikollisuuden vähentävän turvallisuuden tunnetta. Näiden kielteisten asioiden lisäksi oma asuinalue tarjosi heille – perheen ja kodin lisäksi – monenlaisia voimavaroja. Monet niistä, joille uskonnollinen yhteisö oli tärkeä kuuluvuuden kohde, pitivät moskeijan tarjoamaa opetusta ja neuvontaa tärkeänä omalle identiteetille ja henki- selle tasapainolle

Itsenäinen asuminen ja asuinalueen monimuotoisuus

Yhteiskunnallinen ja paikallinen osallisuus ja kuuluvuus limittyvät toi- siinsa, kun tarkastellaan sitä, minkälaisilla asuinalueilla eri väestöryh- mät asuvat ja missä määrin ryhmät sekoittuvat asuinalueilla. Nuorilla aikuisilla tärkeä osatekijä tässä prosessissa on kotoa pois muuttaminen. Kansainvälisesti katsoen Suomessa muutetaan pois kotoa verrattain nu- rina.¹⁸ Tähän vaikuttavat sekä yhteiskunnan normit sopivaksi katsottuun itsenäistymisen ikään liittyen että yhteiskunnan tuki esimerkiksi kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tarjontaan ja asumistukeen liittyen. Eriyksen nuorena kotoa pois muuttaminen on usein kuitenkin yhteydessä useaan riskitekijään, kuten matalaan koulutustasoon ja taloudellisiin vai- keuksiin.¹⁹ Toisaalta myös pitkittynyt asuminen vanhempien kanssa tai paluu vanhempien luokse sen jälkeen, kun on muuttanut pois, on nähty ongelmallisina.²⁰ Ne voivat kertoa nuorten haasteista itsenäistyä niin taloudellisesti kuin oman perheen perustamisen suhteen.

Tilastolliseen tarkasteluun otettujen nuorten aikuisten asumistilanne 25-vuotiaana esitetään kuviossa 5.3. Valtaväestöstä vain joka yhdeksäs asui omien vanhempiensa kanssa, mutta toisella sukupolvella tämä

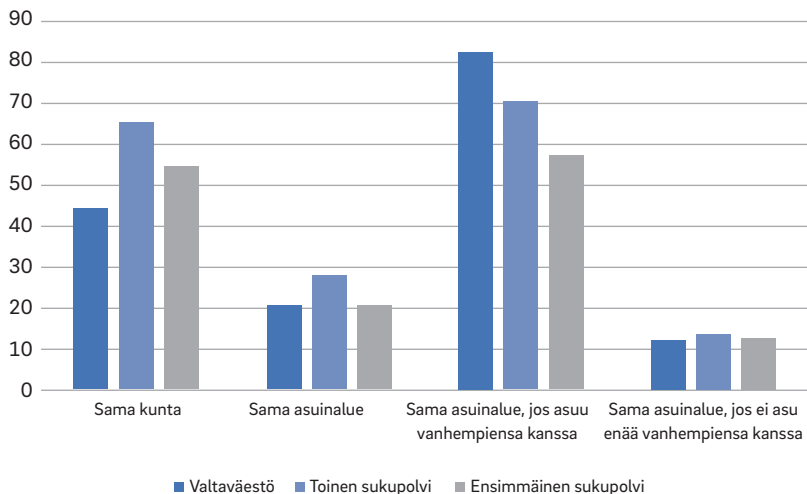
Kuvio 5.3. Asumistilanne 25-vuotiaana (%)

osuus oli yli kaksi kertaa suurempi eli joka neljäs, kun taas ensimmäisellä sukupolvella noin joka kuudes. Valtaväestön keskuudessa oli sekä perheellistyneitä että yksin asuvia suhteessa enemmän kuin maahanmuuttotaustaisten keskuudessa. Erityisesti ero toisen sukupolven ja kahden muun ryhmän välillä perheellistyneiden osuudessa oli huomattava: siinä missä toisesta sukupolvesta vain 32 % asui puolison ja/tai lasten kanssa, valtaväestöstä 45 % ja ensimmäisestä sukupolvesta 40 % asui näin. Maahanmuuttotaustaisten keskuudessa myös osuudet, joilla on tuntematon asumistilanne, on huomattava (7–9 %). Nämä ovat henkilöitä, joiden vakinainen osoite ei ole viranomaisten tiedossa, joten ei myöskään pystytä sanomaan, keiden kanssa he asuvat. Osa voi oleskella ulkomailla.

Maahanmuuttajat keskittyvät Suomessa suurimpiin kaupunkeihin ja kaupunkien sisällä usein myös tietyille asuinalueille. Ihmiset ovat usein liikkuvaisimpia nuorina aikuisina, kun opintojen ja töiden perässä muutetaan uusille paikkakunnille, erityisesti maaseudulta kaupunkeihin mutta myös kaupunkien välillä.²¹ Kuviossa 5.4 esitellään muuttoliikettä kunnasta ja asuinalueelta toiselle – tai tarkemmin sanoen sen vastakohtaa eli pysymistä samassa kunnassa tai asuinalueella. Toinen sukupolvi on kaikista vahvimmin jäänyt asumaan samaan kuntaan ja jopa samalle asuinalueelle: kaksi kolmasosaa asui samassa kunnassa 25-vuotiaana kuin

Kuvio 5.4. Samassa kunnassa tai samalla asuinalueella asuminen 15- ja 25-vuotiaana (%)

Sama asuinalue sisältää saman postinumeroalueen ja saman tilastollisen neliökilometrin.

15-vuotiaana ja yli neljäsosa samalla asuinalueella eli joko samalla postinumeroalueella tai saman tilastollisen neliökilometrin alueella.²² Valtaväestön keskuudessa eri kuntaan muuttaminen oli todennäköisintä: alle puolet asui samassa kunnassa. Valtaväestö ja ensimmäinen sukupolvi asuivat kuitenkin yhtä todennäköisesti samalla asuinalueella (viidesosa). Samalla asuinalueella ja edelleen omien vanhempien kanssa asuminen linkittyivät myös jossain määrin yhteen: omien vanhempiensa kanssa asuvista 83 % valtaväestöstä asui samalla asuinalueella 15- ja 25-vuotiaana, mutta osuus oli pienempi toisen sukupolven (71 %) ja ensimmäisen sukupolven (58 %) keskuudessa, jotka siis muuttivat useammin vanhempiensa kanssa toiselle asuinalueelle. Ryhmien välillä ei ollut suuria eroja, jos tarkasteltiin henkilöitä, jotka eivät enää asuneet vanhempiensa kanssa: tässä tapauksessa noin joka seitsemäs asui samalla asuinalueella.

Suurin osa niin maahanmuuttotaustaisista kuin valtaväestöönkin kuuluvista nuorista aikuisista siis muuttaa pois vanhempiensa luota ennen 25 ikävuotta ja valtaosa heistä muuttaa eri asuinalueelle, useat myös jopa

eri kuntaan, mutta muuttavatko nuoret samankaltaisille vai erilaisille alueille? Taulukossa 5.1 on asuinalueen valtaväestöön kuuluvien osuus 15- ja 25-vuotiaana. Kokonaisuudessa tarkasteltava ryhmä asui 25-vuotiaana kulttuurisesti moninaisemmilla alueilla kuin 15-vuotiaana (valtaväestön osuus pienempi), mikä ei ole ihme ottaen huomioon maahanmuutto-taustaisen väestön kasvun tänä aikana. Maahanmuuttotaustaiset asuivat myös kulttuurisesti moninaisemmilla alueilla kuin valtaväestöön kuuluvat, ja molempina ikäkausina toinen sukupolvi asui alueilla, joissa oli keskimäärin vähemmän valtaväestöön kuuluvia kuin ensimmäinen sukupolven kohdalla.

Kun erotellaan henkilöt, jotka olivat vaihtaneet asuinalueita niistä, jotka olivat jääneet samalle asuinalueelle, huomataan, että valtaväestön kohdalla asuinalueen vaihto oli tarkoittanut muuttoa alueelle, jossa oli keskimäärin enemmän maahanmuuttotaustaisia; maahanmuuttotaustaisilla muutto taas oli tarkoittanut asuinalueita, jossa oli enemmän valtaväestöön kuuluvia. Erityisen suuri ero muuttaneiden ja samalle alueelle jääneiden välillä oli toisen sukupolven kohdalla. Kuitenkin myös muuttaneiden kohdalla näkyy pieni ero ensimmäisen ja toisen sukupolven kohdalla: tässäkin ryhmässä ensimmäinen sukupolvi asui asuinalueilla, joilla oli keskimäärin hieman enemmän valtaväestöön kuuluvia. Nuorten aikuisten muuttoliike sai siis aikaan eri ryhmien sekoittumista, vaikka edelleen on havaittavissa ero valtaväestön ja maahanmuuttotaustaisten välillä.

Taulukko 5.1. Postinumeroalueella asuvien valtaväestöön kuuluvien osuus (%) 15- ja 25-vuotiaana, kokonaisuudessaan ja 25-vuotiaana riippuen siitä, asuuko samalla vai eri alueella

	15 v.	25 v.	Sama alue	Eri alue
Valtaväestö	94,3	92,1	94,1	91,6
Toinen sukupolvi	86,1	83,3	79,9	84,8
Ensimmäinen sukupolvi	88,1	85,0	83,3	85,5
Yhteensä	94,1	91,9	93,7	91,4

Kansalaistoiminta ja kansalaisuus

Aikaisemmasta tutkimuksesta tiedetään, että hyvät suhteet vertaisiin ja ajan viettäminen heidän kanssaan luo kuuluvuuden tunnetta ja lisää todennäköisyyttä kansalaistoimintaan osallistumiselle.²³ Toisaalta kansalaistoiminta lisää yhteyden tunnetta ja kiinnittymistä yhteiskuntaan.²⁴ Paikallinen taso eli kiinnittyminen omaan kouluun, kaupunginosaan tai paikkakuntaan on etnisten vähemmistöjen kannalta tässä prosessissa usein tärkeä linkki laajempaan yhteiskuntaan kiinnittymiselle.²⁵

Analysoimiemme haastatteluiden perusteella kansalaistoimintaan liittyi sekä keskustelu siitä, mihin nuoret toivoivat muutosta, että siitä, missä asioissa he kokivat pystyvänsä vaikuttamaan ja miten he itse toimivat yhteisen hyvän puolesta. Paikallisuus oli molemmissa vahvasti läsnä. Esimerkiksi asiat, joissa haastatellut näkivät muutostarvetta, olivat vahvasti paikallisia, kuten rakennusten kunto, paikallisten palveluiden määrä tai turvattomuus. Samoin heidän päätöksenteko- ja toimintamahdollisuutensa liittyivät kouluun ja vapaa-ajan harrastuksiin. Tässä he tuskin poikkeavat muista samanikäisistä paljoakaan.

Nuorten vähäinen kiinnostus politiikkaan tai perinteisiin kansalaisjärjestöihin on yleinen huolenaihe, mutta tutkimus pyrkii kiinnittämään huomiota uusiin ja moninaisiin vaikuttamisen tapoihin.²⁶ Erytyisesti etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten kansalaistoiminnassa on syytä ottaa huomioon monenlainen yhteisöllinen toiminta sekä välttää jyrkkää vastakkainasettelua julkisen ja yksityisen välillä.²⁷ Kun tutkimusessamme nuoret saivat mainita tapoja, joilla he toimivat yhteisen hyvän puolesta, vastaukset olivat moninaisia. Nopeasti ajateltuna vastauksissa esiin tulleet yksilöllinen tappelusta pois pysyttely tai vastavuoroinen koulutovereiden auttaminen ei vaikuta kovin yhteiskunnalliselta teolta, mutta stigmatisoituneessa lähiössä niillä saattoi olla merkitystä naapuruston turvallisuuden ja maahanmuuttotaustaisten nuorten elämässä menestymisen kannalta. Tavallisimmin mainittu yhteisen hyvän puolesta toimimisen muoto oli yhteishengen kohottaminen järjestämällä tapahtumia koulussa tai vapaa-ajan harrastuksissa, joissa osa haastatelluista toimi vastuutehtävissä. Myös uskonnollinen yhteisö, useimmissa tapauksissa

moskeijayhteisö tai muu islamilainen yhdistys, tarjosi mahdollisuuksia osallistua tapahtumiin, rahankeruuseen sekä joillekin mahdollisuuksia harjoitella tapahtumien järjestämistä ja auktoriteettien (oman yhteisön aikuisten) kanssa neuvottelua.

Monenlaisiin poliittisen osallistumisen muotoihin, kuten äänestämiseen, tarvitaan myös muodollista kansalaisuutta. Sitä on syytä tarkastella tilastollisesti, koska kansalaisuus on usein yhteydessä korkeampaan kouluttautumiseen ja työllisyyteen sekä valikoitumisen kautta (korkeammin koulutetut ja paremmin työllistyneet hankkivat todennäköisemmin asuinmaansa kansalaisuuden) että suoraan itsenäisenä vaikutuksena.²⁸ Koska kaikki näissä analyyseissä mukana olevat nuoret aikuiset ovat asuneet Suomessa 15-vuotiaana, heillä on 25-vuotiaaksi mennessä ollut asumisaikansa puitteissa jo mahdollisuus hakea Suomen kansalaisuutta. Tämä ei silti tarkoita, että he täyttäisivät kaikki muut kansalaisuuteen vaadittavat ehdot. Rekisteriaineistomme perusteella suuri enemmistö erityisesti toisesta sukupolvesta oli Suomen kansalaisia 25-vuotiaaksi mennessä (93 %) ja valtaosa myös ensimmäisestä sukupolvesta (78 %). Valtaväestöön kuuluvista vain ani harvalla ei ollut Suomen kansalaisuutta.

Johtopäätökset ja kehittämisehdotukset

Olemme tässä luvussa tarkastelleet maahanmuuttotaustaisten nuorten osallisuutta ja kuuluvuutta useista eri näkökulmista. Tilastollinen analyysi avaa koko maan tilannetta ja vertailee nuoria maahanmuuttosukupolvien kautta. Laadullinen analyysi taas pureutuu nuorten omiin kokemuksiin kulttuurisesti moninaisissa kouluissa ja asuinalueella. On hyvä myös huomioda, että nuoret näissä analyyseissä edustavat jossain määrin eri ikäryhmiä eri ajoilta. Tilastolliseen tarkasteluun otettiin nuoria aikuisia, jotka olivat 25-vuotiaita vuosina 2015–2021 kun taas laadullinen aineistonkeruu toteutettiin noin 15–20-vuotiaiden keskuudessa vuosina 2022–2023. Haastateltujen nuorten aikuistumisen polut voivat siten hyvinkin olla erilaisia kuin tämän heitä noin kymmenen vuotta vanhemman

ryhmän polut, onhan suomalainen yhteiskuntakin muuttunut tänä aikana.

Tilastollisen tarkastelun perusteella toisen sukupolven osallisuus on korkeammalla tasolla kuin ensimmäisen, kun tarkastellaan koulutusta, työelämätilannetta ja kansalaisuutta. He eivät kuitenkaan ole samalla tasolla valtaväestön kanssa. Itsenäisen asumisen ja asuinalueen monimuotoisuuden mittareiden perusteella toinen sukupolvi eroaa valtaväestöstä enemmän kuin ensimmäinen sukupolvi. He asuvat vanhempiensa kanssa huomattavasti todennäköisemmin ja heidän asuinalueillaan asuu vähemmän valtaväestöön kuuluvia ihmisiä. Jälkimmäinen tosin linkittyy myös ensimmäiseen eli ne, jotka ovat muuttaneet pois vanhempiensa luota, asuvat yhtä todennäköisesti kuin muutkin ryhmät eri asuinalueella, ja näillä asuinalueilla on myös huomattavasti enemmän valtaväestöön kuuluvia. Toisen sukupolven asuminen pidempään vanhempiensa kanssa voi yhtäältä liittyä sukupolvien väliseen eroon vanhempien syntymämaiden koostumuksessa. Voi olla, että toisessa sukupolvessa on ensimmäistä enemmän nuoria kulttuureista, joissa laajennetut perheet ja vanhempien kanssa asuminen ovat tärkeitä. Toisaalta voi myös olla, että he ovat eriytyneet asuinalueille, josta on vaikeampi ponnistaa pois.

Tilastollinen analyysimme osoittaa siis monien aiempienkin tutkimusten osoittaman syrjäytymisvaaran, joka koskettaa vähemmistönuoria vahvemmin kuin valtaväestöön kuuluvia. Tässä luvussa emme pureutuneet siihen, missä määrin erot selittyvät perheen sosioekonomisilla resursseilla mutta aiemmasta tutkimuksesta (ja hankkeessa tehtyjen analyysien perusteella) tiedämme, että ylisukupolvinen huono-osaisuus on tärkeä selittävä tekijä. Maahanmuuttotaustaisten nuorten osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa edistää heidän vanhempiensa osallisuuden, mukaan lukien sosioekonomisen aseman, parantaminen.²⁹

On kuitenkin monia rakenteellisia syitä, jotka vaikuttavat nuorten siirtymisiin. Osa näistä koskee kaikkia nuoria yhtä lailla, osa taas vahvemmin vähemmistönuoria. Esimerkiksi asuinalueiden segregatio on herättänyt paljon keskustelua viime vuosina. Myös meidän analyysistamme oli selkeästi havaittavissa, että maahanmuuttotaustaiset nuoret asuvat

huomattavasti kulttuurisesti moninaisemmilla alueilla verrattuna valta-
väestön nuoriin. Osittain nämä ryhmien väliset erot pienenevät, kun
nuoret aikuiset muuttavat kotoaan pois, mutta ne eivät poistu täysin.
Asuinalueen merkitys elämänkululle voi olla moninainen, ja jonkin
verran alkaa olla suomalaista tutkimusta siitä, että oppimistulokset ja
kouluttautuminen linkittyvät myös asuinalueisiin liittyviin tekijöihin.
Tämän lisäksi on huomattu, että asuinalueet ovat viime aikoina eriyty-
neet voimakkaammin ja maahanmuuttotaustainen väestö keskittynyt
alueille, joilla on paljon valtaväestön huono-osaisuutta.³⁰ Erot kouluttau-
tumisessa ja siirtymisessä työelämään eri alueilla kasvaneiden nuorten
välillä saattavat näin ollen kasvaa tulevaisuudessa.

Sekä yhteiskunnallisella että paikallisella tasolla olisi hyvä kiinnittää
huomiota asuinalueiden segregatioon ja maahanmuuttotaustaisten
nuorten näkökulmasta siihen, että maahanmuuttotaustaiset perheet eivät
asettuisi suurissa määrissä asuinalueille, joilla on paljon sosioekonomista
huono-osaisuutta. Myönteisen erityiskohtelun rahoitus on myös yksi
tapa tasata eroja asuinalueiden välillä. Syitä sille, miksi maahanmuutto-
taustaiset nuoret asuvat valtaväestöä pidempään vanhempiensa kanssa,
olisi hyvä myös tutkia lisää. Taustalla voi olla kulttuurisia syitä asua
pidempään vanhempien (ja perheen) kanssa, mutta siihen voi olla myös
(ylisukupolviseen ja alueelliseen) huono-osaisuuteen liittyviä syitä.

Vähemmistöetnisen tai -uskonnollisen identiteetin merkitys tuli
haastatteluissa ilmi monella tapaa, samoin vaikea suhde suomalaisuus-
teen. Tutkimuksemme viittaa siihen, että ainakin kulttuurisesti moninai-
sissa ympäristöissä nuoret kokevat etnisen identiteettinsä positiivisena.
Vaikka omaksuttu ”ulkomaalaisen” identiteetti ei näyttänyt olevan yksi-
selitteisen negatiivinen, yhteiskuntaan kiinnittymisen tukemiseksi olisi
syytä rakentaa suomalaisuutta yhteiskunnallisena kansalaisidentiteettinä
koulussa, nuorisotoimessa ja kansalaisjärjestöissä. Olisi tärkeätä tarkas-
tella, millainen on kansalaisuuskäsityksemme ja millaista toimijuutta
maahanmuuttotaustaisille yhteiskunnassa tarjotaan. Käytännössä nuor-
ten kanssa työskentelevät voisivat keskustella siitä, miksi itsestä puhu-
taan ”ulkomaalaisena” ja mitä ulottuvuuksia sillä on, rohkaista näkemään

itsensä suomalaisena yhteiskunnallisessa mielessä, tukea osallisuuden tunteen saavuttamista myös oman lähiön ulkopuolella sekä yhteyksien osoittamista paikallisten haasteiden ja laajempien yhteiskunnallisten päätösten välillä. Oppitunneilla tai koulujen juhlissa olisi tärkeää puhua kaikista suomalaisen yhteiskunnan jäseninä.

Hankkeemme loppuvaiheessa haastattelimme koulunjohtajia ja rehtoreita Suomesta ja Isosta-Britanniasta ja selvitimme, miten yhteenkuuluvuutta korostavan ilmapiirin voi saada aikaiseksi. Haastatteluissa korostui se, miten tärkeää positiivisen ilmapiirin luomisessa ja oppilaiden kuuluvuuden tunteen vahvistamisessa on, että opettajat ja koko koulun henkilökunta kunnioittavat oppilaita ja rakentavat vahvasti luottamusta ja yhteishenkeä. Vahvan yhteishengen ja avoimen keskustelukulttuurin avulla on mahdollista parantaa sekä oppilaiden kuuluvuuden tunnetta että kouluilmapiiriä ja siten vaikuttaa jokaisen oppilaan hyvinvointiin. Tämä ei kuitenkaan tapahdu itsestään vaan vaatii koko kouluyhteisön sitoutumista asiaan.

Arvojen kriittistä tarkastelua ja aktiivista asenteisiin vaikuttamista olisi hyvä tehdä jokaisessa koulussa. Tutkimuksemme osoitti, että esimerkiksi sukupuoleen liittyvät, ei-binääriset identiteetit suljetaan helposti kouluyhteisön ulkopuolelle. Asenneilmapiiriin vaikuttamista tarvitaan niin kouluissa kuin laajemminkin yhteiskunnassa. Nyky-yhteiskuntaa leimaavat koventuneet ja polarisoituneet arvot, joita myös poliittiset päätöksentekijät korostavat puheissaan. Tällaiset erilaisia vähemmistöihin kuuluvia ryhmiä loukkaavat puheet saattavat haavoittaa kyseisiin ryhmiin kuuluvia henkilöitä syvästi. Lisäksi ne johtavat yhteiskunnalliseen kehitykseen, jossa ihmisarvo ja oikeudet tasavertaiseen kohteluun eivät enää kuulukaan itsestään selvästi kaikille. Asenteet istuvat syvässä, joten niihin vaikuttamiseen tarvitaan pitkäjänteistä ja moniulotteista työtä yhteiskunnan eri tasoilla.

Tutkimusta on rahoittanut Turun kaupunkitutkimusohjelma ja Suomen Akatemia (päättönumerot 316247 ja 345546).

Viitteet

- 1 Esim. Ansala ym. 2022.
- 2 Haikkola 2011.
- 3 Peltola 2014.
- 4 Bernelius ja Huilla 2021.
- 5 Kyrönlampi ja Uitto 2022.
- 6 Yuval-Davis 2011.
- 7 Aineistosta on poistettu henkilöt, joilla ei ole 25-vuotiaana vakituista osoitetta tiedossa eikä valtionveronalaisia tuloja ja päätoimisena toimintana ”muu työvoiman ulkopuolella oleva”. Oletamme heidän muuttaneen ulkomaille, vaikka he eivät ole tehneet virallista muuttoilmoitusta.
- 8 Borgonovi 2018; Kilpi-Jakonen ja Alisaari 2022; THL 2018.
- 9 Alisaari ym. 2022.
- 10 Viesca ym. painossa.
- 11 OPH 2014.
- 12 Ks. myös Cummins 2001; Heikamp ym. 2020.
- 13 Anderson ja Graham 2016; Avvisati 2019; Schachner ym. 2019.
- 14 Yeasmin ja Uusiautti 2018.
- 15 Juutinen 2018.
- 16 Ks. myös Ansala ym. 2020; Kilpi-Jakonen 2017. Hankkeen julkaisut aiheesta ovat vielä kesken.
- 17 Zacheus ym. 2019; Peltola ja Phoenix 2022.
- 18 Van den Berg ym. 2021.
- 19 Ilmakunnas 2018; Oksanen ym. 2017.
- 20 Esim. Breidenbach 2018.
- 21 Bernard et al. 2014.
- 22 Jos vakinainen osoite on tuntematon 25-vuotiaana niin silloin tässä tarkastelussa määrittyä asumaan eri asuinalueelle.
- 23 May ym. 2022; Šerek 2017.
- 24 Pirkkalainen ja Husu 2020; Suni ja Miettola 2021.
- 25 Bruhn ja Gonzales 2023; Toivanen 2014.
- 26 Esim. Harrinvirta 2019.
- 27 Couton ja Gaudet, 2008; Wray-Lake ja Abrams, 2020.
- 28 Kilpi-Jakonen 2014; Labussière 2023; Peters 2020.
- 29 Ks. myös Hämäläinen ym. 2015.
- 30 Bernelius ja Huilla, 2021.

Kirjallisuus

Alisaari, Jenni, Kaukko, Mervi ja Heikkola, Leena Maria (2022). Kotoutuminen, kuulumisuus, kielitaito ja kaverit: Opetushenkilöstön huolenilmauksia maahanmuuttotastaisten oppilaiden osaamisesta ja mahdollisuuksista. *Kasvatus ja Aika* 16 (2), 26–46.

Anderson, Donnah L. ja Graham, Anne P. (2016). Improving student wellbeing: Having a say at school. *School Effectiveness and School Improvement* 27(3), 348–366.

Ansala, Laura, Hämäläinen, Ulla ja Sarvimäki, Matti (2020). Age at arrival, parents and neighborhoods: understanding the educational attainment of immigrants' children. *Journal of Economic Geography* 20 (2), 459–480.

Ansala, Laura, Åslund, Olof ja Sarvimäki, Matti (2022). Immigration history, entry jobs and the labor market integration of immigrants. *Journal of Economic Geography* 22 (3), 581–604.

Avvisati, Francesco (2019). *Have students' feelings of belonging at school waned over time?* PISA in Focus, No. 100. Pariisi: OECD Publishing.

Berg, Lonneke van den, Kalmijn, Matthijs ja Leopold, Thomass (2021). Explaining cross-national differences in leaving home. *Population, Space and Place* 27 (8), e2476.

Bernard, Aude, Bell, Martin ja Charles-Edwards, Elin (2014). Life-Course Transitions and the Age Profile of Internal Migration. *Population and Development Review* 40, 213–239.

Bernelius, Venla ja Huilla, Heidi (2021). *Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet*. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7.

Borgonovi, Francesca (2018). *How do the performance and well-being of students with an immigrant background compare across countries?* PISA in Focus, 82. OECD Publishing.

Breidenbach, Andrew L. (2018). Constrained from leaving or comfortable at home? Young people's explanations for delayed home-leaving in 28 European countries. *International Journal of Comparative Sociology* 59 (4), 271–300.

Bruhn, Sarah ja Gonzales, Roberto G. (2023). Geographies of belonging: Migrant youth and relational, community, and national opportunities for inclusion. *Social Sciences*, 12 (3), 167.

Couton, Philippe ja Gaudet, Stéphanie (2008). Rethinking Social Participation: The Case of Immigrants in Canada. *Journal of International Migration and Integration / Revue de l'integration et de La Migration Internationale*, 9(1), 21–44.

Cummins, James (2001). *Negotiating identities: Education for empowerment in a diverse society* (2. painos). Ontario: California Association for Bilingual Education

Haikkola, Lotta (2011). Making Connections: Second-Generation Children and the Transnational Field of Relations. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37 (8), 1201–1217.

Harrinvirta, Markku O. (2019). Nuoret kansanvallan suunnannäyttäjinä. Onko Suomessa näkyvässä demokratiasta vieraantumista? Teoksessa Pekkarinen, Elina ja Myllyniemi, Sami (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 115–130.

Heikamp, Tobia, Phalet, Karen, Van Laar, Colette ja Verschuere, Karine (2020). To belong or not to belong: Protecting minority engagement in the face of discrimination. *International Journal of Psychology* 55, 779–788.

Hämäläinen, Kari, Pesola, Hanna ja Sarvimäki, Matti (2015). *Kotoutumissuunnitelmien vaikutukset maahanmuuttajien lasten koulutusvalintoihin*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Ilmakunnas, Ilari (2018). Trigger events and poverty transitions among young adults in Finland after leaving the parental home. *Social Science Research* 70, 41–54.

Juutinen, Jaana (2018). *Inside or outside? Small stories about the politics of belonging in preschools*. Oulu: Oulun yliopisto.

Kilpi-Jakonen, Elina (2014). Citizenship and educational attainment amongst the second generation: An analysis of children of immigrants in Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40 (7), 1079–1096.

Kilpi-Jakonen, Elina (2017). Maahanmuuttajien lasten koulutussiirtymät toisen asteen koulutuksen läpi ja korkeakouluihin. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja* 48 (3), 217–31.

Kilpi-Jakonen, Elina ja Alisaari, Jenni (2022). Language choices at home and their relationship with educational outcomes, with a special focus on children with origins in former Yugoslavia and Turkey in six European countries. *Frontiers in Sociology* 7.

Kyrönlampi, Taina ja Uitto, Minna (2022). Lasten osallisuutta mahdollistavat ja estävät tekijät esiopetuksessa. *Kasvatus ja Aika* 16 (2), 90–108.

Labussière, Marie (2023). Timing of citizenship acquisition and immigrants' children educational outcomes: a family fixed-effects approach. *European Sociological Review*, jcado27.

May, Sidney, Seider, Scott, El-Amin, Aaliyah, Diaz, Brianna ja Graves, Daren (2022). Black and Latinx adolescents' developing commitment to antiracist activism over four years of high school. *Journal of Research on Adolescence* 32 (3), 1020–1041.

Oksanen, Atte, Aaltonen, Mikko, Majamaa, Karoliina ja Rantala, Kati (2017). Debt problems, home-leaving, and boomeranging: A register-based perspective on economic consequences of moving away from parental home. *International Journal of Consumer Studies* 41 (3), 340–352.

OPH = Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.

Peltola, Marja (2014). *Kunnollisia perheitä: Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Peltola, Marja ja Phoenix, Ann (2022). *Nuancing Young Masculinities*. Helsinki: Helsinki University Press.

Peters, Floris, Schmeets, Hans ja Vink, Maarten (2020). Naturalisation and immigrant earnings: why and to whom citizenship matters. *European Journal of Population* 36, 511–545.

Pirkkalainen, Päivi ja Husu, Hanna-Mari (2020). Becoming politically active: Life courses and the formation of capitals among young people of migrant origin in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 10 (3), 41–55.

Schachner, Maja K., Schwarzenhal, Miriam, van de Vijver, Fons J. R., ja Noack, Peter (2019). How all students can belong and achieve: Effects of the cultural diversity climate amongst students of immigrant and nonimmigrant background in Germany. *Journal of Educational Psychology* 111 (4), 703–716.

Šerek, Jan (2017). What's the matter with civil society? The declining effect of civic involvement on civic identity among Czech adolescents. *Youth ja Society* 49 (7), 879–901.

Suni, Anna ja Mietola, Reetta (2023). 'Dear colleagues, I ask you to act like adults': Minority youth and their political participation. *Journal of Youth Studies* 26 (2), 213–228.

THL = Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018). *Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Toivanen, Mari. (2014). *Negotiating home and belonging. Young Kurds in Finland*. Diss. Turun yliopiston julkaisuja Sarja B osa 389. Turun yliopisto.

Viesca, Kara, Alisaari, Jenni, Flynn, Naomi, Hammer, Svenja, Lemmrich, Svenja, Routarinne, Sara ja Teemant, Annela. (painossa). *Orientations for co-constructing a positive climate for diversity in teaching and learning*. Teoksessa *Teacher Education in (Post-) Pandemic Times: International Perspectives on Intercultural Learning, Diversity and Equity*. Peter Lang.

Wray-Lake, Laura, Rote, Wendy M., Gupta, Taveeshi, Godfrey, Erin ja Sirin, Selcuk. (2015). Examining correlates of civic engagement among immigrant adolescents in the United States. *Research in Human Development* 12 (1–2), 10–27.

Yeasmin, Nafisa ja Uusiautti, Satu (2018). Finland and Singapore, two different top countries of PISA and the challenge of providing equal opportunities to immigrant students. *Journal for Critical Education Policy Studies* 16 (1), 207–237

Yuval-Davis, Nira (2011). *The politics of belonging. Intersectional contestations*. Lontoo: Sage.

Zacheus, Tuomas, Kalalahti, Mira, Varjo, Janne, Saarinen, Minna, Jahnukainen, Markku, Mäkelä, Marja-Liisa ja Kivirauma, Joel (2019). Discrimination, harassment and racism in Finnish lower secondary schools. *Nordic Journal of Migration Research* 9 (1), 81–89.

Lieventääkö tuloliikkuvuus tuloerojen kasvua?

MARJA RIIHELÄ JA MATTI TUOMALA

TULOEROJA, KÖYHYTTÄ ja tulojen uudelleenjakoa verojen ja tulonsiirtojen kautta koskevat arviot perustuvat yleensä vuosittaiseen tulotietoon. Usein väitetään, että vuosittaisesta tuloerojen kasvusta ei kannata välittää, koska henkilöiden tulot ja tuloasema tulonjakauksessa vaihtelevat vuodesta toiseen ja siksi pidemmän ajan tulojen tarkastelu voi näin muuttaa käsitystä tuloerojen kehityksestä. Suurituloisimmassa yhdessä prosentissa väitetään olevan suurtakin vaihtuvuutta. Onko näin? Antavatko vuosittaiset tulotiedot erilaisen kuvan tuloerojen kehityksestä kuin useamman vuoden keskimääräiseen tuloon perustavat jakaumat? Pidemmän aikavälin (esimerkiksi viiden vuoden) tulon jakautuminen ihmisten kesken liittyy läheisesti taloudelliseen liikkuvuuteen tulonjakauksessa. Miten tuloliikkuvuus vaikuttaa tuloeroihin, kun tarkastellaan pidemmän aikavälin tuloa? Lisäksi miten sukupolvien välinen tuloliikkuvuus vaikuttaa taloudelliseen eriarvoisuuteen?

Tuloliikkuvuus on moniulotteinen käsite. Sillä voidaan tarkoittaa sukupolvien välistä tuloliikkuvuutta, jolloin se voidaan nähdä vanhempien ja lasten välisten tuloasemien vertailuna tai aikuisena vanhempiensa tulot ylittävien lasten osuutena. Tuloliikkuvuus voidaan nähdä myös tietyn ajanjakson sisällä tapahtuvana tulojen vaihteluna. Voidaan kysyä, kuinka paljon tulot vaihtelevat vuodesta toiseen yksilön eliniän aikana eli kuinka paljon henkilön sijainti tulonjakauksessa muuttuu. Tällöin

kysymys on ennen kaikkea tuloaseman pysyvyydestä. Onko henkilö pysynyt samassa kohtaa tulonjakautamaa vai onko hän kiivennyt ylöspäin vai pudonnut alaspäin?

Keskitymme seuraavassa tuloaseman pysyvyyteen. Arvioimme sukupolven sisäistä tuloliikkuvuutta sekä suhteellisena että absoluuttisena tulomuutoksena. Pysyvyyttä suhteellisena käsitteenä mittaamme niiden henkilöiden osuutena, jotka ovat pysyneet samassa tuloluokassa (esim. tulokymmenyksessä ja ylimmissä prosenteissa) eri pituisina jaksoina. Absoluuttisia tulomuutoksia tarkastelemme reaalityulojen avulla.

Aluksi vedämme lyhyesti yhteen aiempaa tuloliikkuvuutta koskevaa tutkimusta Suomessa ja muualla. Seuraavaksi pohdimme tuloliikkuvuuden roolia yhteiskuntaa muuttavana ja ylläpitävänä ilmiönä. Tämän jälkeen tutkimme tuloaseman pysyvyyttä, eli miten pysyvyys on muuttunut sekä lyhyellä että pidemmällä aikavälillä? Kysymme myös, miten absoluuttista tulojen vaihtelua ilmenee tulonjakautaman eri kohdissa ja onko sillä suora yhteys henkilön suhteelliseen tuloasemaan? Onko tuloaseman pysyvyydellä yhteys ylimpien tulo-osuuksien kasvuun? Tarkastelemme näitä kysymyksiä hyödyntäen Tilastokeskuksen tulonjaon kokonaisaineiston tulomuuttujista sekä FOLK -valmisaineistoista saatavista taustamuuttujista muodostettua aineistoa vuosilta 1995–2022, mikä mahdollistaa tulonsaajien tulojen ja tuloaseman seuraamisen pidemmällä – jopa 28 vuoden – ajanjaksolla. Aineistot sisältävät koko manner-Suomen väestön.

Aikaisempaa tuloliikkuvuuden tutkimusta meillä ja muualla

Kehittyneistä maista saatavilla olevat havainnot viittaavat siihen, että maissa, joissa tuloerot ovat keskimäärin suuremmat tietyllä hetkellä, on yleensä pienempi sukupolvien välinen liikkuvuus. Pohjoismaissa, jossa ylimmän 10 prosentin tulo-osuus on noin 25–30 prosenttia, on yleensä suhteellisen korkea sukupolvien välinen tuloliikkuvuus. Ranskassa ja Saksassa puolestaan ylimmän 10 prosentin tulo-osuus on noin 30–35 prosenttia ja liikkuvuustaso on kohtalainen. Maissa, joissa ylimmän 10

prosentin tulo-osuus on noin 45 prosenttia, lasten osuus, joilla on vanhempiaan suuremmat tulot, on selvästi vähentynyt. Näin on esimerkiksi USA:ssa.

Erik Liss ja hänen tutkijakollegansa (2023) tutkivat Ruotsissa sukupolvien välistä absoluuttista tuloliikkuvuuden kehitystä mitattuna vanhempiaan enemmän tienaaavien lasten suhteella. Tutkimus koski vuosina 1972–1983 syntyneitä ikäkohorttia. Vanhempiaan enemmän tienaaavien osuus miehissä kasvoi tänä aikana 72 prosentista 84 prosenttiin ja naisilla 76 prosentista 86 prosenttiin. Luvut ovat selvästi korkeampia kuin useimmissa muissa maissa.

Ilpo Suoniemi (2017) tutki sukupolvien välistä tuloliikkuvuutta Suomessa paneeliaineistolla, joka on 10 prosentin otos Suomessa asuvasta väestöstä vuosina 1995–2012. Tällainen aineisto mahdollisti ihmisten tuloaseman seurannan 18 vuoden aikana. Tutkimuksessa verrattiin vuosina 1980–1982 syntyneiden eli vuonna 2012 30–32-vuotiaiden tulo- ja koulutusasmaa heidän vanhempiansa tuloasemaan, joka määriteltiin vuosien 1995–1999 kotitalouden reaalisten keskitulojen perusteella. Tutkimus osoitti, että Suomessa vanhempien tuloasema vaikuttaa lasten sijaintiin tulonjakauksessa, mutta merkittävästi vähemmän kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Lisäksi tämä riippuvuus on voimakkaimmillaan jakauman suurituloisessa osassa, mikä näkyy erityisesti yliopistotutkintojen suorittamisasteissa. Tutkimuksen johtopäätöksiä oli, että koulutustulosten heikkeneminen ja tuloerojen kasvu uhkaavat tulevaisuudessa mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista. Myöhemmässä tutkimuksessa Suoniemi tarkasteli Suomen tuloliikkuvuutta koko väestön kattavalla paneeliaineistolla 1995–2014. Tämä tutkimus vahvisti edelleen, että Suomessa hyvätuloisuus periytyy selvästi pienituloisuutta vahvemmin. Lapsuudenkodin vaikutus lasten tuloasemaan ja koulutusasteeseen on vahvasti epälineaarinen. Tämä heikentää tavallisten tuloliikkuvuuden mittareiden, kuten korrelaation käyttökelpoisuutta. Lisäksi Suomesta löytyy seutukuntia, joissa sosiaalisen nousun mahdollisuudet ovat muita heikommat. Mahdollisena syynä voi olla tulonjakauksen polarisaatio näillä alueilla. Myös Sirniön (2016)

tutkimus osoittaa tulotason ylisukupolvisuuden olevan erityisen voimakasta pieni- ja suurituloisten joukossa.

Jännti ym. (2010) ja Riihelä ym. (2010) tutkivat tuloliikkuvuutta Tilastokeskuksen tulonjaon otosaineiston avulla. Siinä oli mahdollista seurata samoja henkilöitä peräkkäisinä vuosina. Näissä tutkimuksissa havaittiin tuloaseman pysyvyyden lisääntyneen sekä alimmilla että ylimmillä tulotasoilla, samanaikaisesti kun ylimmät tulo-osuudet olivat huomattavasti kasvaneet. Tilastokeskuksen tulonjaon kokonaisaineiston avulla voidaan samojen ihmisten tuloja seurata vuodesta 1995 lähtien pitkällä ajanjaksoilla. Tämä aineisto antaa mahdollisuuden arvioida, kuinka paljon tuloliikkuvuutta tai -pysyvyyttä ilmenee. Riihelä ja Suoniemi (2015)¹ tutkivat pitkittäisaineistolla, miten paljon tapahtui tulojen vaihtelua vuodesta toiseen yksilön eliniän aikana. Tämän tutkimuksen perusteella tiedetään, että pysyvyys sekä ylimmissä että alimmissa tuloryhmissä on sitkistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana.

Ylimmän tuloluokan korkea pysyvyysaste viittaa siihen, että pidemmän aikavälin tuloerot eivät juurikaan muutu. Tuloeroja koskevat tarkastelut perustuvat vuosittaiseen tulotietoon. Kun vuositulojen sijasta tarkastellaan pitemmän aikavälin tuloa, tuloerot ovat kasvaneet myös viiden vuoden keskiarvoilla laskettuna². Lisäksi 1990-luvulta lähtien tuloerkehityksessä on ilmennyt vahvistuvaa polarisoitumista molempiin suuntiin mediaanitulosta. Ylimpien tuloryhmien kasvattaessa osuuttaan kokonaistuloista alimmat ja keskituloiset ryhmät ovat menettäneet osuuttaan.³

Tuloliikkuvuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo

Monet pitävät tuloliikkuvuutta talouden elinvoimaisuuden merkinä. Milton Friedman kirjoitti kirjassaan *Kapitalismi ja vapaus* asiasta näin:

”Tarkastellaan kahta yhteiskuntaa, joissa vuositulojen jakauma on sama. Ensimmäisessä on paljon liikkuvuutta ja muutosta, jonka seurauksena perheiden asema tulojakaumassa vaihtuu voimakkaasti

vuodesta toiseen. Toisessa taas asemat ovat jäykistyneet niin, että perheen asema säilyy samana vuodesta toiseen. Ensimmäisessä näistä yhteiskunnista eriarvoisuus on merkki dynamiikasta, sosiaalisesta liikkuvuudesta ja mahdollisuuksien tasa-arvosta, kun taas toisessa se on merkinä luokkayhteiskunnasta.”⁴

Friedman totesi myös, että ”on selvää, että missä tahansa merkityksellisessä mielessä toinen olisi epätasa-arvoisempi yhteiskunta.”⁵

Mutta voidaanko tuloliikkuvuutta eli tulojen vaihtelua vuodesta toiseen pitää elinvoiman merkinä riippumatta siitä, millä tulotasoilla tulot vaihtelevat? On vaikea hyväksyä ajatusta, että liikkuminen ylimmän yhden prosentin tulokynnyksen puolelta toiselle olisi samanvertaista kuin liikkuminen köyhyysrajalla puolelta toiselle. Vuosituloon tai kulu-tukseen perustuvat mitat eivät tietenkään joudu tämän ongelman eteen. Pitkittäisaineisto antaa sen sijaan mahdollisuuden arvioida, kuinka paljon tuloliikkuvuutta tai -pysyvyyttä ilmenee. Friedmanin näyttää myös ajattelevan, että suuri tuloliikkuvuus olisi ikään kuin automaattisesti merkki yhtäläisistä mahdollisuuksista. Yhtäläisten mahdollisuuksien toteutuminen liittyy sukupolvien välisiin suhteisiin, sillä aiemman sukupolven tulot ja varallisuus määrittävät vahvasti olosuhteet, joiden puitteissa seuraava sukupolvi voi tehdä omia valintojaan. Tony Atkinson on kiteyttänyt osuvasti asian kirjassaan näin: ”Jos tavoitteena on mahdollisuuksien tasa-arvo huomenna, niin silloin meidän on pidettävä huolta tulojen oikeudenmukaisuudesta tänään.”⁶

Entä miten tuloliikkuvuuden vaikutusta tuloeroihin voi arvioida ja mitata? Yksinkertainen esimerkki valaisee asiaa. Tarkastellaan kolmen henkilön tulonjakaumaa ja sen kahdenlaista muutosta. Molemmissa versioissa tulonjakauma on aluksi (10 000, 20 000, 200 000). Versiossa A jakauma muuttuu jakaumaksi (10 000, 20 000, 3 000 000) ja versiossa B jakaumaksi (10 000, 20 000, 100 000). Tulonsaajien järjestys ei muutu kummassakaan versiossa, mutta A:ssa suurituloisin kasvattaa ja B:ssä taas menettää tuloaan. Tulonsaajan sijaintiin perustuvat mitat (esimerkiksi järjestyskorrelaatio) sen paremmin kuin edellinen Friedman-viittauskaan

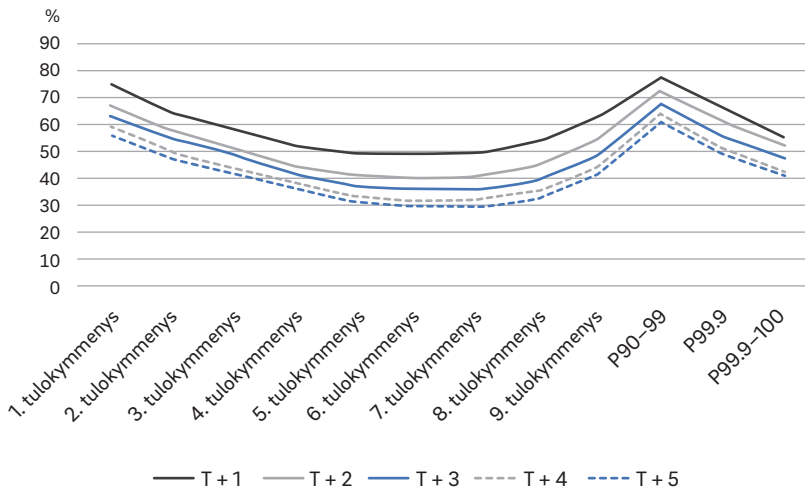
eivät ota kantaa esimerkin asetelmaan. Onko tuloliikkuvuudessa kysymys siis pelkästään siitä, miten tulonsaajien järjestys muuttuu tulojakaumassa? Vai pitäisikö sanoa jotain myös tulojen tai tulo-osuuksien muutoksesta?

Ajanjakson pidentäminen ja tuloaseman pysyvyys

Tarkastelemme aluksi, kuinka ajanjakson pidentäminen vaikuttaa pysyvyyteen eri tuloluokissa laajemmin koko tulojakaumassa. Sen jälkeen katsomme, millainen muutos pysyvyydessä on tapahtunut ajanjakson kuluessa.

Kuviossa 6.1 ja kuviossa 6.2 on kuvattu henkilöiden pysyvyyttä samassa tuloluokassa seuraavien viiden vuoden aikana. Tuloluokat perustuvat yli 25-vuotiaiden henkilöiden käytettävissä oleviin tuloihin. Pysyvyyttä on

Kuvio 6.1. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa vuoden T=2017 tuloluokassa (vähintään) kahtena satunnaisena vuonna (T+1, T ja T+ 2, ..., T ja T+5)*

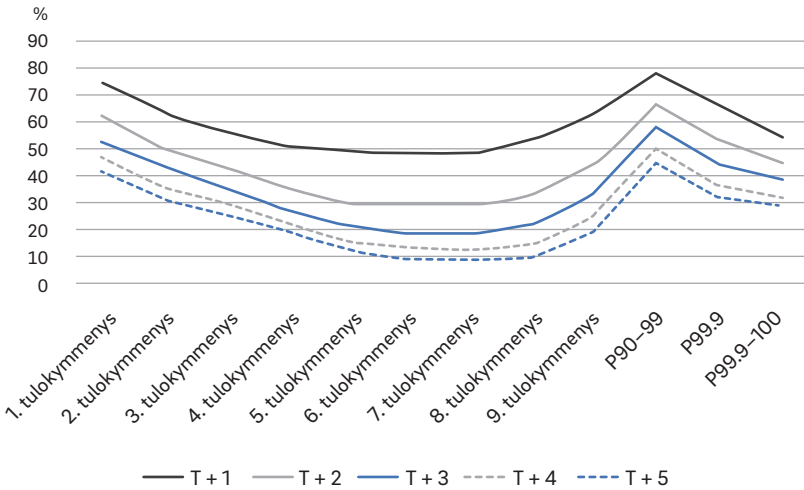

*) Pysyvyyttä vertaillaan vuoden 2017 ja 2018, 2017 ja 2019, ..., 2017 ja 2022 välillä. Henkilö voi olla välivuosina jossakin muussa tuloryhmässä.

kuvattu vuosien 2017–2022 välillä eri tulokymmenyksissä ja erikseen ylimmän kymmenyksen osissa P90-99, P90-99.9 ja P99.9-100. Kuviossa 6.1 pysyvyyttä kuvataan kahden vuoden välillä riippumatta siitä, onko henkilö pysynyt samassa tuloluokassa myös väli vuosina. Kuviossa 6.2 pysyvyyttä kuvataan vaiheittain. Ensimmäinen käyrä (T+1) kertoo, kuinka suuri osuus henkilöistä pysyy samassa tuloluokassa vuoden 2017 lisäksi vuonna 2018. Käyrä T+2 kertoo väestöosuuden niille, jotka ovat samassa tuloluokassa kaikkina kolmena vuonna 2017–2019 ja vastaavasti käyrä T+5 kertoo pysyvyyden koko kuuden vuoden aikana vuosina 2017–2022.

Kuvioista 6.1 ja 6.2 voidaan havaita, että pysyvyydessä eri tuloluokkien välillä on selviä eroja. Pysyvyys on suurempaa pienituloisten ja suurituloisten tuloluokissa kuin keskituloisilla. Ylimmän yhden prosentin sisällä pysyvyys on pienempää kuin ylimmän kymmenyksen alaosassa. Pysyvyys laskee eniten ensimmäisinä vuosina. Alimmassa tulokymmenyksessä vuonna 2017 olleista enää 74 prosenttia on samassa tuloasemassa

Kuvio 6.2. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa vuoden 2017 tuloluokassa kumulatiivisesti vuonna 2018, 2019, 2020, 2021 ja 2022*

*) Pysyvyyttä vertaillaan vuoden 2017 ja 2018, 2017 ja 2019,..., 2017 ja 2022 välillä. Vaatimuksena on, että henkilö on myös kaikkina väli vuosina samassa tuloryhmässä.

seuraavana vuonna ja 56 prosenttia viiden vuoden päästä (kuvio 6.1). Pysyvyyden lasku hidastuu, mitä pidempi on tarkasteltava aikajänne.

Lisäksi kuvioiden 6.1 ja 6.2 vertailusta voidaan päätellä, että on paljon myös edestakaista liikkuvuutta toiseen tuloluokkaan ja sieltä takaisin. Esimerkiksi alimmassa tuloluokassa vuonna 2017 ja kaikkina seuraavina viitenä vuotena olleista enää 42 prosenttia on siellä edelleen vuonna 2022 (kuvio 6.2). Sen sijaan vuonna 2017 alimmassa tulokymmenyksessä olleiden todennäköisyys olla vuonna 2022 samassa tuloluokassa on 56 prosenttia, vaikka he olisivat olleet muissa tuloluokissa ajanjakson muina vuosina (kuvio 6.1). Todennäköisyys pysyvyyteen on siis 14 prosenttiyksikköä suurempi, kun sallitaan siirtymisiä väli vuosien välillä.

Pysyvyydessä tapahtuneet muutokset

Liitetaulukossa 6.1 ja 6.2 tarkastellaan pysyvyyden muutosta tarkemmin tutkimalla tuloryhmissä ajassa tapahtuneita muutoksia samaan tapaan kuin kuvioissa 6.1 ja 6.2 vuosien 2017–2022 aikana. Yleinen havainto on, että henkilöt siirtyvät tuloasemasta toiseen herkästi kahden satunnaisen vuoden välillä (liitetaulukko 6.1), mutta kun henkilö on ollut pidempään samassa tuloluokassa, siirtyminen vähenee (liitetaulukko 6.2). Lisäksi lyhyen matkan siirtyminen tulonjakauksessa on todennäköisempää kuin pitkän matkan, kuten tuonnempana havaitsemme taulukoista 6.1 ja 6.2.

Liitetaulukossa 6.1 pysyvyyttä katsotaan kuvion 6.1 tavoin kahden satunnaisen vuoden välillä ilman, että henkilön tulisi pysyä muina vuosina samassa tuloryhmässä. Pysyvyys alimmassa tulokymmenyksessä on saman suuruista kuin ylimmän tulokymmenyksen P90-99 pisteissä vuosien 1995 ja 2022 välillä. Vuodesta 1995 alimmassa tulokymmenyksessä tulonsaajia oli vielä seuraavana vuonna 74 prosenttia, kun ylimmässä P90-99 heistä 73 prosenttia pysyi samassa tuloryhmässä. Alimmassa tulokymmenyksessä pysyvyys aleni melko tasaisesti, kun aikajännettä pidenttiin: Perusvuoteen 1995 verrattuna viisi vuotta myöhemmin samassa tuloluokassa heitä oli 54 prosenttia. Ajan kuluessa pysyvyys alimmassa

tuloluokassa on kasvanut vain vähän: pysyvyys on kasvanut vain noin prosenttiyksikön verran ensimmäisen periodin jälkeen ja 2 prosenttiyksikköä viiden periodin jälkeen. Tosin periodilla 2007–2012 pysyvyys alimmassa tulokymmenyksessä oli selvästi korkeampaa neljän (T+4) ja viiden vuoden (T+5) päästä.

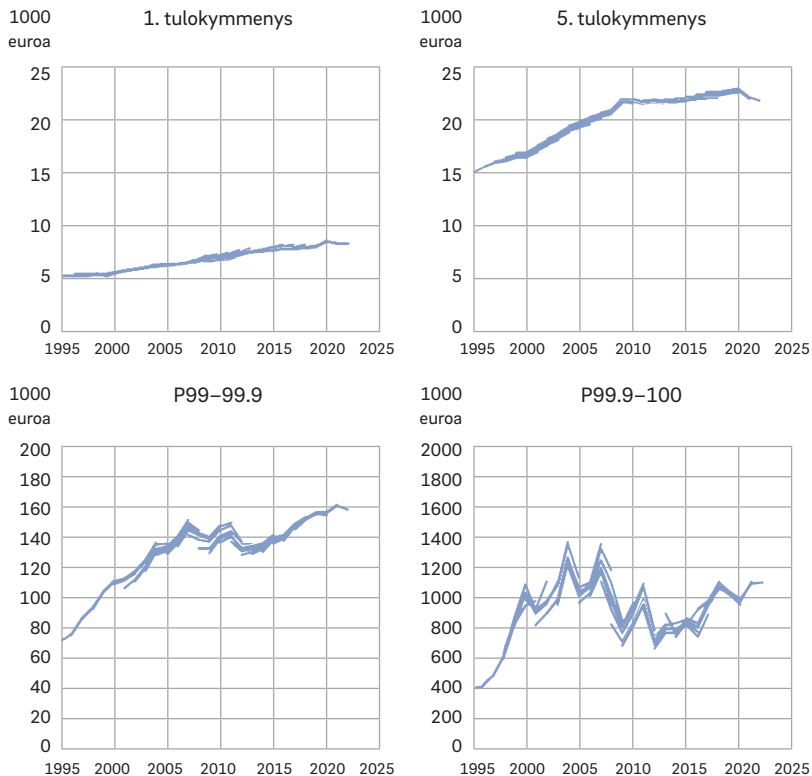
Ylimpien P90-99 ryhmässä pysyvyys on saman kaltaista kuin alimmassa tulokymmenyksessä ajanjaksolla 1995–2000, mutta pysyvyys on kasvanut jonkin verran enemmän. Vuonna 2022 samassa tuloluokassa P90-99 oli 61 prosenttia samoista henkilöistä, jotka olivat siellä vuonna 2017.

Ylimmän tulokymmenyksen P90-99 ryhmässä pitkän aikavälin –viiden vuoden päähän ulottuva – pysyvyys on kasvanut enemmän kuin lyhyen aikavälin – yhden vuoden – pysyvyys. Viiden vuoden pysyvyys on kasvanut 6 prosenttiyksikköä, kun yhden vuoden luku on 4 prosenttiyksikköä tarkasteluajanjaksojen 1995–2000 ja 2017–2022 välillä.

Ylimmän P99-99.9 prosentin tulonsaajien joukossa pysyvyys on kasvanut kahden ensimmäisen vuoden välillä 11 prosenttiyksiköllä (55 prosentista 66 prosenttiin) ja viiden vuoden jälkeen 16 prosenttiyksikköä (33 prosentista 49 prosenttiin). Ylimmän promillen (P99.9-100) muutos on ollut saman suuruista (13 prosenttiyksikköä). Tämä tarkoittaa sitä, että pysyvyys on kasvanut eniten ylimmän yhden prosentin tulonsaajilla. Toisaalta on huomattava, että pysyvyys on pienempää ylimmässä prosentissa kuin ylimmässä tulokymmenyksen P90-99 ryhmässä. Pysyvyyden kasvua voi selittää se, että ylimpien tulonsaajien euromääräiset tulot ovat erkaantuneet muiden ryhmien tulokehityksestä (kuvio 6.3).

Kuviosta 6.3 havaitaankin, että absoluuttinen tulovaihtelu on hyvin erilaista jakauman eri kohdissa, eikä se välttämättä heijastu kokonaan suhteelliseen tuloasemaan. Ylimmän promillen sisällä vuosittainen tulovaihtelu on suurempaa ja tapahtuu huomattavasti korkeammilla tulo-tasoilla kuin ylimmän prosentin alaosassa. Lisäksi ylimmässä promillessa tulojen voimakaskaan kasvu ei välttämättä vaikuttaa tuloasemaan. Ylimmän promillen keskimääräiset tulot ovat vuodesta riippuen 5–10 kertaa suuremmat kuin P99-99.9 tuloryhmässä.

Kuvio 6.3. Keskimääräiset käytettävissä olevat tulot, kun tuloryhmässä pysytään seuraavat 5 vuotta (liukuvana sarjana)

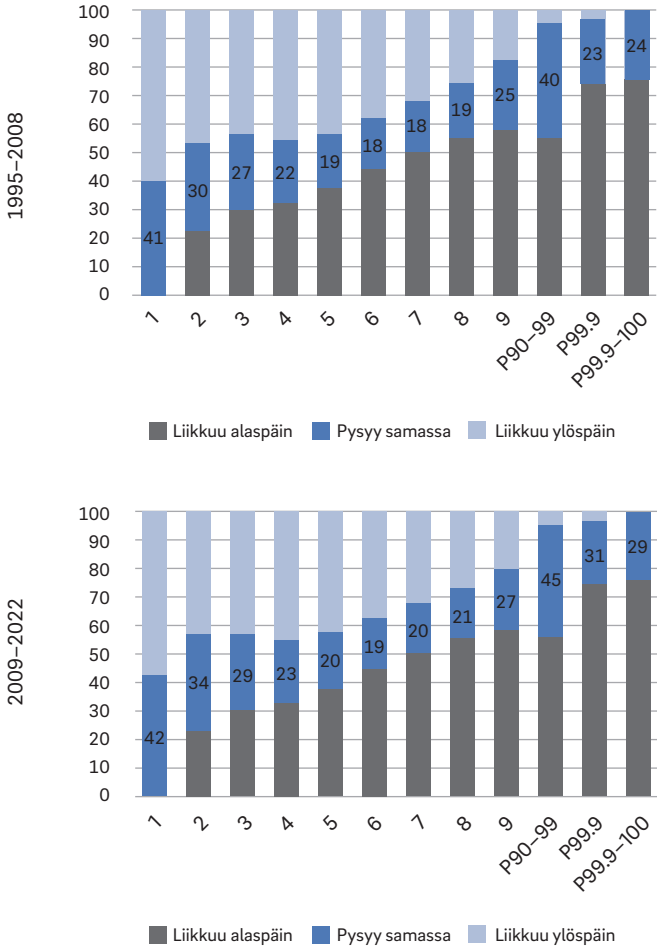
Tuloaseman pysyvyys pitkällä aikavälillä

Seuraavassa tarkastelemme vielä pidemmän – 14 vuoden – aikavälin pysyvyyttä samassa tuloluokassa ja siirtymistä joko alempiin tai ylempiin tuloluokkiin. Luonnollisesti alimman ja ylimmän tuloluokan siirtymät voivat olla vain yhteen suuntaan.

Kuvio 6.4 osoittaa myös pysyvyyden olevan tulonjakauman ääripäissä suurempaa kuin jakauman keskiosassa. Lisäksi pysyvyys on melko samansuuruista alimmassa tulokymmenyksessä ja ylimmän tulokymmenyksen alimmassa 9 prosentissa. Pysyvyys voi eri aikoina ja eri maissa painottua kuitenkin hyvinkin eri lailla.⁷

Seuraavassa tarkastellaan kuvion 6.4 tilanteita tarkemmin siirtymä-matriisien avulla taulukoissa 6.1 ja 6.2. Tällä tavalla saadaan esille lisää informaatiota tuloliikkuvuudesta. Matriisissa jokainen solu kertoo todennäköisyyden sille, että tuloryhmään x vuonna 1995 (2008) kuuluva henkilö kuuluu tuloryhmään y vuonna 2009 (2022). Esimerkkinä

Kuvio 6.4. Henkilöiden pysyminen samassa, siirtyminen alempiin tai ylempiin käytettävissä olevien tulojen tuloluokkiin 14 vuoden aikana, vuodesta 1995 vuoteen 2008 ja vuodesta 2009 vuoteen 2022 (%)

taulukon 6.1 oikeassa yläkulmassa oleva solu kertoo, että ensimmäiseen tulokymmenyksen (P1-P10) kuuluvilla henkilöillä vuonna 1995 oli 4,5 prosentin todennäköisyys saavuttaa kymmenenteen eli tulonjakauman ylimpään kymmenyksen (P90-100) kuuluva tulo vuonna 2008. Ylin tulokymmenys on lisäksi jaettu kolmeen toisensa poissulkeviin ryhmään. Kun verrataan taulukossa 6.2 vuosia 2009 ja 2022, vastaava luku oli pienentynyt 2,8 prosentiksi. Taulukoiden kuvaaman matriisin diagonaali (taulukoiden tummennettuna) näyttää todennäköisyydet pysyä samassa tuloryhmässä. Jokaisen tuloryhmän osalta todennäköisin lopputulos on pysyä samassa tuloryhmässä sekä vuosina 1995–2008 että vuosina 2009–2022.

Siirtymämatriisien diagonaaleista huomataan, että todennäköisyydet pysyä samassa tuloryhmässä kasvavat, kun siirrytään kohti ääripäitä eli pienimpiä ja suurimpia tuloja. Lisäksi huomataan, että pysyvyys ääripäissä on kasvanut välillä 2009–2022 verrattuna vuosiin 1995–2008.

Taulukosta 6.1 näemme, että henkilö, joka kuuluu viidenteen tulokymmenyksen vuonna 1995, on samassa tulokymmenyksessä 19 prosentin todennäköisyydellä vuonna 2008. Vastaava luku vuosien 2009 ja 2022 vertailussa on 20 prosenttia. Vuonna 1995 ensimmäiseen tulokymmenyksen kuuluvat ja P90-99 tuloryhmään (eli ylin tulokymmenys ylintä yhtä prosenttia lukuun ottamatta) kuuluvat henkilöt ovat samassa tuloryhmässä vuonna 2008 todennäköisyyksillä 41 prosenttia ja 40 prosenttia. Vastaavat todennäköisyydet vuonna 2022 ovat 42 prosenttia ja 45 prosenttia. Erityisesti jakauman yläpäässä pysyvyys on kasvanut jälkimmäisellä jaksolla. Tuloryhmässä pysymisen todennäköisyys on jo itsessään suora tulojen pysyvyyden mitta. Nämä tulokset osoittavat, että liikkuvuus on paljon suurempaa (yli kaksi kertaa suurempaa) tulonjakauman keskellä kuin tulonjakauman ala- ja yläosissa. Keskituloisissa ryhmissä yksilöt liikkuvat todennäköisemmin ylöspäin ja alaspäin kuin pieni- ja suurituloisissa ryhmissä. Taulukoiden 6.1 ja 6.2 matriiseissa ylimmän tulokymmenyksen pilkkomisesta kolmeen toisensa poissulkevaan ryhmään havaitaan, että jälleen todennäköisyydet ovat korkeammat diagonaalilla ja sen ympärillä, mikä tarkoittaa, että suurimmat tuloryhmät

pysyvät todennäköisemmin samassa tai läheisissä tuloluokissa kuin siirtyvät muualle. Huipulla liikkumattomuus on jopa todennäköisempää kuin liikkuvuus.

Taulukko 6.1. Siirtymämatriisi 1995–2008

		Tulokymmenykset vuonna 2008												
Tuloluokka		1	2	3	4	5	6	7	8	9	P90-99	P99-99.9	P99.9-100	Kaikki
Tulokymmenykset vuonna 1995	1	40,8	14,9	8,7	6,5	5,9	5,0	4,7	4,6	4,5	4,1	0,4	0,0	100
	2	22,8	30,4	14,4	8,5	5,8	4,7	4,1	3,6	3,1	2,3	0,2	0,0	100
	3	9,6	20,1	27,2	12,7	8,0	6,3	5,4	4,5	3,6	2,5	0,2	0,0	100
	4	7,7	10,2	14,6	22,1	13,1	9,7	8,1	6,3	4,7	3,2	0,2	0,0	100
	5	5,5	9,2	10,2	12,5	18,9	14,7	11,1	8,3	5,8	3,5	0,2	0,0	100
	6	3,8	6,1	9,5	10,8	14,1	18,0	14,9	11,2	7,4	4,2	0,2	0,0	100
	7	3,0	3,7	6,8	10,6	10,7	15,5	17,7	15,5	10,6	5,5	0,3	0,0	100
	8	2,4	2,3	4,3	8,5	10,9	10,9	16,1	19,3	16,4	8,4	0,4	0,0	100
	9	2,1	1,6	2,4	5,2	8,7	10,0	10,9	17,2	24,9	16,2	0,8	0,1	100
	P90-99	2,2	1,4	1,8	2,7	4,1	5,6	7,4	10,1	20,2	40,2	4,0	0,3	100
	P99-99.9	2,5	2,0	2,2	2,5	3,0	2,7	3,3	4,5	8,4	42,4	23,4	3,1	100
	P99.9-100	2,3	1,3	1,3	2,0	2,6	1,8	2,5	2,6	5,1	20,9	33,7	24,0	100
	Kaikki	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,0	0,9	0,1	100

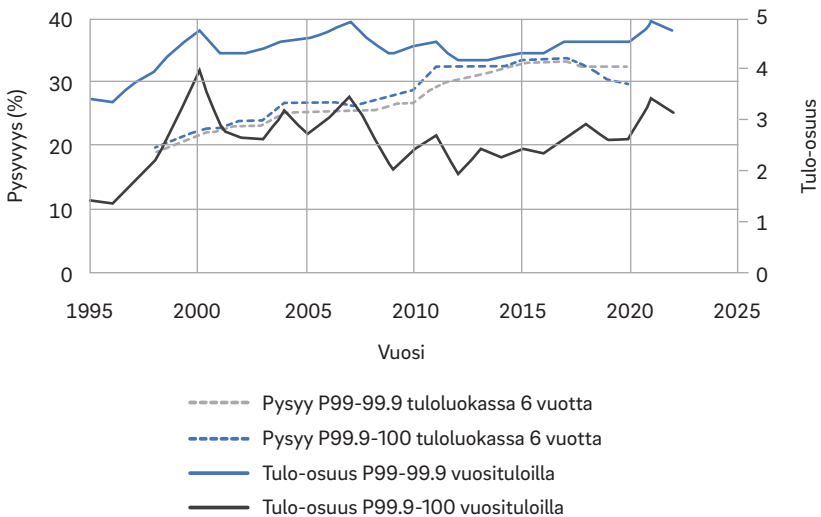
Taulukko 6.2. Siirtymämatriisi 2009–2022

		Tulokymmenykset vuonna 2022												
Tuloluokka		1	2	3	4	5	6	7	8	9	P90-99	P99-99.9	P99.9-100	Kaikki
Tulokymmenykset vuonna 2009	1	42,3	14,3	8,0	6,3	6,4	5,9	5,4	4,8	3,8	2,6	0,2	0,0	100
	2	23,5	33,8	14,7	7,7	5,2	4,2	3,8	3,2	2,4	1,4	0,1	0,0	100
	3	10,0	17,9	28,6	13,8	8,3	6,4	5,4	4,4	3,4	1,9	0,1	0,0	100
	4	8,0	11,5	12,5	22,8	14,5	10,2	7,8	6,0	4,2	2,3	0,1	0,0	100
	5	5,2	9,4	11,8	11,9	20,0	15,1	11,0	7,8	5,2	2,5	0,1	0,0	100
	6	3,3	5,7	10,2	11,0	13,4	19,2	15,7	11,0	7,1	3,2	0,1	0,0	100
	7	2,4	3,2	7,0	11,3	10,4	14,7	19,5	15,9	10,6	4,8	0,2	0,0	100
	8	1,9	1,9	3,9	8,8	10,4	10,3	15,3	21,1	17,6	8,4	0,3	0,0	100
	9	1,7	1,3	2,0	4,5	8,4	9,5	9,8	16,8	27,2	18,1	0,7	0,0	100
	P90-99	1,7	1,0	1,3	2,1	3,2	4,9	6,7	9,8	19,8	45,0	4,3	0,3	100
	P99-99.9	1,6	0,9	1,0	1,4	1,8	2,1	2,4	3,6	7,3	44,1	30,5	3,3	100
	P99.9-100	1,3	0,5	0,8	0,9	1,0	1,4	1,4	1,7	3,9	19,6	38,3	29,1	100
	Kaikki	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	9,0	0,9	0,1	100

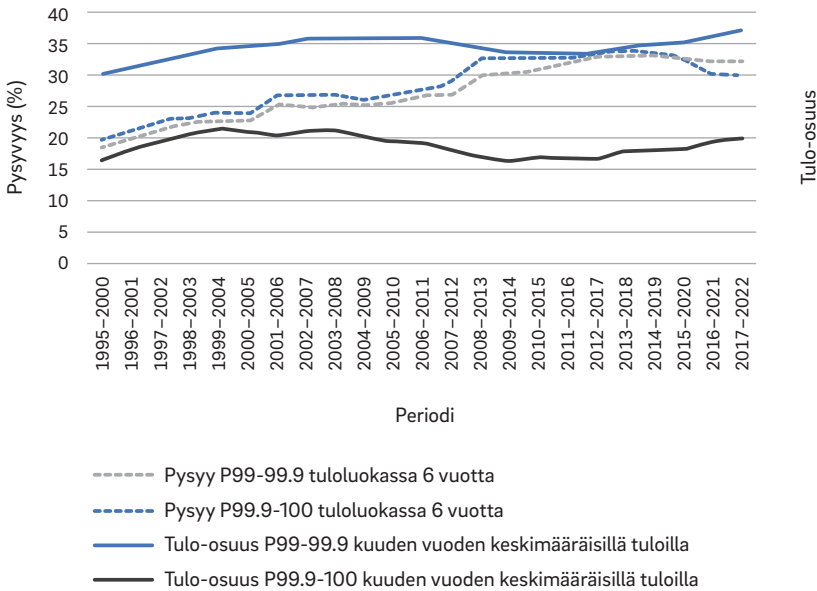
Tuloaseman pysyvyys ja ylimmät tulo-osuudet

Tuloerojen ja liikkuvuuden (tai pysyvyyden) välinen yhteys on ennen kaikkea empiirinen kysymys. Seuraavaksi tarkastellaan, mitä tuloeroille ja tuloliikkuvuudelle on tapahtunut viimeisen 28 vuoden aikana. Kuviossa 6.5a kuvataan ylimpien tulo-osuuksien muutosta oikealla pystyakselilla ja tämän ryhmän pysyvyyttä samassa tuloluokassa kuuden vuoden ajan vasemmalla pystyakselilla. Siinä havaitaan vuosittaisten ylimpien käytettävissä olevien tulojen tulo-osuuksien voimakas kasvu 1990-luvun jälkipuoliskolla vuoteen 2000, jonka jälkeen ylimmät tulo-osuudet laskivat hieman, mutta jäivät aikaisempaa korkeammalle tasolle. Tuloerojen kasvun merkittävin syy on ylimpien tulo-osuuksien kasvu ja ennen kaikkea pääomatulojen kasvu. Kuuden vuoden keskimääräisillä tuloilla ylimpien tulonsaajien tulo-osuuksien kehityksessä havaitaan tasaantumista verrattuna vuosituloilla tarkasteltuna (kuvio 6.5b). Aikana, jolloin vuosittaiset ylimpien tulonsaajien tulo-osuudet kasvoivat, pysyvyys tuloluokassa oli vähäisempää kuin aikana, jolloin vastaavien vuosittaisten

Kuvio 6.5a. Vuosittaiset tulo-osuudet ja pysyvyys samassa käytettävissä olevien tulojen tuloluokassa 6 vuotta, tuloluokat P99-99.9 ja P99.9-100

Kuvio 6.5b. Kuuden vuoden keskimääräisten tulojen tulo-osuudet ja pysyvyys samassa käytettävissä olevien tulojen tuloluokassa 6 vuotta, tuloluokat P99-99.9 ja P99.9-100

tulo-osuuksien kasvu pysähtyi. Tällöin pysyvyys kasvoi voimakkaasti 20 prosentista (periodilla 1995–2000) 30 prosenttiin (periodilla 2017–2022) (ks. myös liitetaulukko 6.2). Henkilöiden pysyminen samoissa ylimmissä tuloluokissa seuraavan viiden vuoden ajan on siis kasvanut tarkastelu-ajanjaksolla 10 prosenttiyksiköllä.

Keskustelu tuloeroista ja tulojen vaihtelusta eri vuosien välillä nostaa väistämättä kysymyksen tulokäsitteestä, eli mitä tuloeriä otamme huomioon laskettaessa käytettävissä olevia tuloja. Usein tuloerojen kasvua vähätellään, jos myyntivoitot ovat pääasiassa aiheuttaneet tämän kasvun. Myyntivoitot vaihtelevat vuodesta toiseen ja ovat keskittyneet voimakkaasti suurituloisille. Edellä esitetyt tulokset ovat pysyvyyden kannalta suurituloisille pienempiä kuin, jos tulokäsitteestämme olisi otettu myyntivoitot pois. Olemme tarkastelleet aikaisemmassa artikkelissamme *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022* -kirjassa puuttuvien tulotietojen

merkitystä tuloeroihin ja esittäneet vaihtoehtoisen tulokäsitteen, jossa myyntivoitot korvataan yrityksen jakamattomilla voitoilla⁸ ja lisäämällä tuloihin myös työnantajan maksamat pakolliset sosiaalivakuutusmaksut ja yrityksen maksamat verot osingoista.

Liitekuviossa 6.1 on vertailtu bruttotulojen osalta tulokäsitteen laajennuksen vaikutusta pysyvyyteen samassa tuloluokassa ja myyntivoiton korvaamista yrityksen jakamattomilla voitoilla. Kuviosta nähdään selvästi, että myyntivoitot kohdistuvat selvästi suurituloisille ja vaihtelevat vuodesta toiseen. Näin pysyvyys samassa bruttotulojen tuloluokassa ilman myyntivoittoja ovat suuremmat kuin jos myyntivoitot on laskettu tuloksi. Toisaalta havaitsemme myös, että myyntivoittojen korvaaminen jakamattomilla voitoilla tuottaa samansuuruisia pysyvyyksiä tuloluokassa kuin jos myyntivoitot ovat mukana. Tämä johtune siitä, että myyntivoitot ovat usein suuria talouden noususuhdanteessa, jolloin myös yritysten voitot ovat suuria.

Yhteenveto

Tutkimme aluksi, kuinka kuuden vuoden aikavälillä 2017–2022 ajanjakson pidentäminen yhdellä vuodella vaikuttaa tuloaseman pysyvyyteen eri tuloluokissa. Havaitsimme pysyvyydessä eri tuloluokkien välillä selviä eroja. Pysyvyys tulonjakauman ääripäässä on suurempaa kuin keskituloisilla. Ylimmän yhden prosentin sisällä pysyvyys on pienempää kuin ylimmän tulokymmenyksen alaosassa. Havaitsimme myös, että henkilöt siirtyvät tuloasemasta toiseen herkästi kahden satunnaisen vuoden välillä, mutta kun henkilö on ollut pidempään samassa tuloluokassa, siirtyminen on vähäisempää.

Absoluuttinen tulojen vaihtelu on hyvin erilaista tulonjakauman eri kohdissa, eikä se näytä liittyvän suoraan henkilön suhteelliseen tuloaseman muutokseen. Esimerkiksi ylimmän prosentin sisällä vuosittainen tulovaihtelu on verrattain suurta, vaikka henkilöt pysyvät samassa tuloluokassa keskimääräistä useammin.

Tarkasteltaessa pidemmän ajan tuloliikkuvuutta (tuloaseman muutosta) ajanjaksoina 1995–2008 ja 2009–2022 havaitsemme sen olevan yli kaksi kertaa suurempi tulonjakauman keskellä kuin tulonjakauman alaja yläosissa. Keskituloisissa ryhmissä yksilöt liikkuvat todennäköisemmin ylöspäin ja alaspäin tuloluokista toiseen kuin pieni- ja suurituloissa ryhmissä. Erityisesti tulonjakauman ääripäissä pysyvyys tuloluokissa on kasvanut jälkimmäisellä jaksolla.

Lopuksi tarkastelimme miltä näyttää ajanjaksolla 1995–2022 vuosittaisten tulo-osuuksien kehitys ylimmissä tuloluokissa P99-99.9 ja P99.9-100 ja pysyvyys näissä samoissa käytettävissä olevien tulojen tuloluokissa seuraavat viisi vuotta. Ylimmän tuloluokan korkea pysyvyysaste viittaa siihen, että pidemmän aikavälin tuloerot eivät juurikaan muutu.

Riihelä ja Tuomala (2019) osoittivat, että 1990-luvulta lähtien tuloerokehityksessä on ilmennyt vahvistuvaa polarisoitumista molempiin suuntiin mediaanitulosta. Ylimpien tuloryhmien kasvattaessa osuuttaan kokonaistuloista alimmat ja keskituloiset ryhmät ovat menettäneet osuuttaan. Kuten edellä näimme, pysyvyys sekä ylimmissä että alimmissa tuloryhmissä on korkeaan ja erityisesti ylimmissä tuloryhmissä se on selvästi sitkistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Tuloerojen taustalla olevista tekijöistä tiedetään jo paljon. Tärkeimmät syyt tuloerojen kasvuun Suomessa ovat olleet pääomatulojen kasvu yhdistettynä eriytetyn tuloverotuksen käyttöönottoon 1990-luvun alkupuolella. Verojärjestelmä on olennaisilta osin edelleen sama. Tämä verojärjestelmä vauhditti suurituloisten irtautumista muista tuloryhmistä erityisesti pääomatulojen ja pääomatuloiksi muunnettujen ansiotulojen edullisen verokohtelun ansiosta. Köyhyyden kasvuun ja pysyvyyteen merkittävästi vaikuttaneet tekijät ovat olleet 1990-luvun laman jälkeen pitkäaikaistyöttömyyden voimakas kasvu ja perusturvaetuuksiin tehdyt leikkaukset. Voimme ainakin sanoa, että selvästi vähentynyt tuloliikkuvuus ei ole voinut lieventää tuloerojen kasvua. Suomen tulonjakoaineiston perusteella on edelleen syytä olla huolissaan tuloerojen kasvusta.

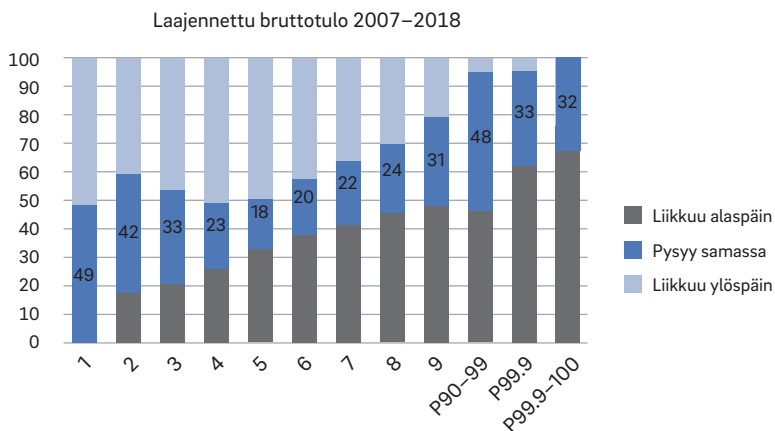
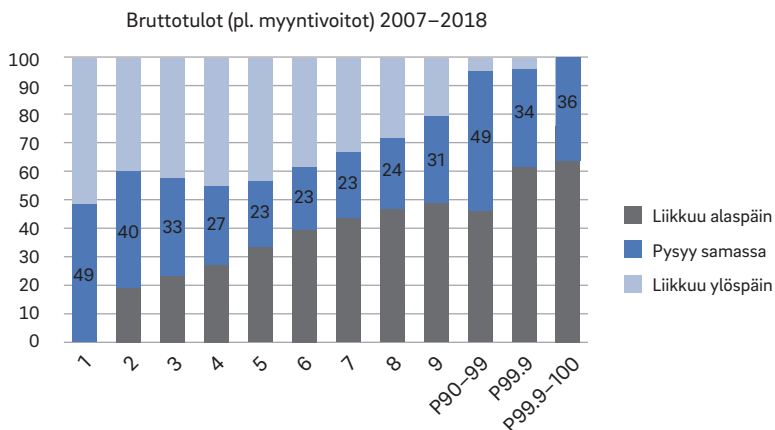
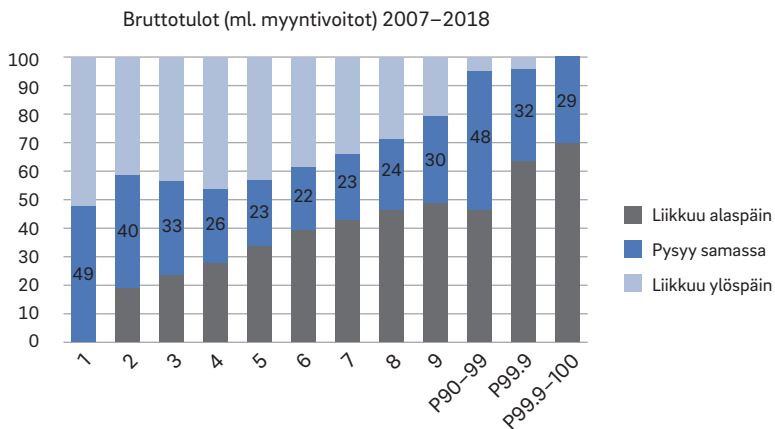
Liitetaulukko 6.1. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa tuloluokassa (vähintään) kahtena satunnaisena vuonna (T ja T+1, T ja T+ 2, ..., T ja T+5)

	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	
1. tulokymmenys						
1995	73,7	65,6	60,6	56,7	53,6	2000
2007	75,8	68,0	64,2	61,0	58,4	2012
2017	74,3	66,7	62,4	58,6	55,8	2022
2. tulokymmenys						
1995	63,6	55,5	50,9	47,2	43,7	2000
2007	66,4	60,2	57,1	54,1	51,7	2012
2017	64,1	57,3	54,3	49,8	47,2	2022
3. tulokymmenys						
1995	59,1	51,4	46,6	43,0	39,5	2000
2007	59,2	52,3	49,7	47,2	45,0	2012
2017	57,6	50,8	48,4	44,1	41,8	2022
4. tulokymmenys						
1995	52,4	45,2	40,3	36,5	33,3	2000
2007	52,8	44,0	41,4	39,3	36,9	2012
2017	51,8	44,5	41,9	38,0	35,9	2022
5. tulokymmenys						
1995	48,9	41,4	36,2	32,3	29,1	2000
2007	50,9	40,8	37,6	35,4	32,7	2012
2017	49,2	41,3	37,6	33,8	31,4	2022
6. tulokymmenys						
1995	48,7	40,6	35,5	31,8	28,6	2000
2007	49,3	39,1	36,1	33,5	31,0	2012
2017	48,7	40,3	36,1	32,1	29,6	2022
7. tulokymmenys						
1995	48,8	40,4	35,0	31,5	28,0	2000
2007	48,8	39,0	35,4	32,8	30,8	2012
2017	49,5	40,9	36,0	32,3	29,6	2022
8. tulokymmenys						
1995	51,5	42,9	37,4	33,7	30,2	2000
2007	52,4	42,5	38,2	35,4	33,1	2012
2017	53,7	45,2	39,7	36,1	33,0	2022
9. tulokymmenys						
1995	59,6	51,3	45,8	41,6	38,0	2000
2007	61,2	52,1	47,7	44,5	41,7	2012
2017	62,7	55,0	49,4	45,2	42,0	2022
P90-99						
1995	73,0	66,7	62,1	58,0	54,6	2000
2007	73,9	68,2	64,6	61,8	59,3	2012
2017	76,9	71,7	67,3	63,7	61,2	2022
P99-99.9						
1995	55,0	47,4	42,2	36,9	33,1	2000
2007	57,4	50,7	48,0	45,1	42,2	2012
2017	66,0	60,5	55,4	51,3	49,1	2022
P99.9-100						
1995	51,2	46,6	39,7	32,1	28,5	2000
2007	49,0	44,3	43,8	40,5	39,5	2012
2017	54,9	51,7	47,9	42,3	41,3	2022

Liitetaulukko 6.2. Henkilöiden todennäköisyys pysyä samassa tuloluokassa yhtäjaksoisesti vuoden, kahden vuoden, kolmen vuoden, neljän vuoden ja viiden vuoden kuluttua

	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5	
1. tulokymmenys						
1995	73,7	59,9	51,0	44,6	39,5	2000
2007	75,8	61,8	53,6	46,9	42,0	2012
2017	74,3	61,0	52,6	46,4	41,7	2022
2. tulokymmenys						
1995	63,6	48,0	40,3	34,7	29,6	2000
2007	66,4	52,3	44,5	38,4	34,1	2012
2017	64,1	50,1	43,1	36,4	32,0	2022
3. tulokymmenys						
1995	59,1	43,1	35,6	30,3	25,4	2000
2007	59,2	42,9	36,0	30,9	27,5	2012
2017	57,6	43,1	36,5	30,5	26,9	2022
4. tulokymmenys						
1995	52,4	35,7	27,9	22,7	18,7	2000
2007	52,8	34,6	27,1	22,7	19,7	2012
2017	51,8	35,7	28,1	23,2	20,2	2022
5. tulokymmenys						
1995	48,9	31,5	22,7	17,1	13,1	2000
2007	50,9	30,9	22,1	17,2	13,9	2012
2017	49,2	31,5	22,6	17,2	13,8	2022
6. tulokymmenys						
1995	48,7	30,4	20,8	15,0	10,9	2000
2007	49,3	28,4	19,1	13,9	10,7	2012
2017	48,7	29,7	19,9	14,0	10,4	2022
7. tulokymmenys						
1995	48,8	29,4	19,3	13,3	9,0	2000
2007	48,8	27,4	17,7	12,3	9,1	2012
2017	49,5	29,7	19,2	12,9	9,1	2022
8. tulokymmenys						
1995	51,5	31,8	21,0	14,5	9,8	2000
2007	52,4	31,2	20,7	14,6	10,9	2012
2017	53,7	34,3	23,0	16,2	11,7	2022
9. tulokymmenys						
1995	59,6	41,4	30,4	22,9	17,3	2000
2007	61,2	42,3	31,5	24,5	19,7	2012
2017	62,7	45,4	33,9	26,2	20,6	2022
P90-99						
1995	73,0	60,1	51,3	44,5	38,8	2000
2007	73,9	61,9	54,0	48,1	43,4	2012
2017	76,9	65,7	57,1	50,2	45,1	2022
P99-99,9						
1995	55,0	39,7	30,8	23,6	18,7	2000
2007	57,4	44,2	36,5	31,2	26,6	2012
2017	66,0	53,8	44,4	36,8	32,1	2022
P99,9-100						
1995	51,2	40,1	32,1	24,4	19,5	2000
2007	49,0	39,5	35,1	32,0	28,8	2012
2017	54,9	45,8	39,7	32,6	29,7	2022

Liitekuvio 6.1. Pysyvyys ja siirtymät eri bruttotulojen käsitteillä

Viitteet

- 1 Ks. Riihelä ja Suoniemi 2015.
- 2 Ks. Riihelä ja Tuomala 2019.
- 3 Ks. Riihelä ja Tuomala 2019.
- 4 Friedman 1962.
- 5 Friedman 1962.
- 6 Atkinson 2015, 11.
- 7 OECD-maiden vertailussa pysyvyys eroaa selvästi jakauman ääripäässä. Esimerkiksi Ruotsissa pysyvyys on jakauman alapäässä voimakkaampaa kuin jakauman yläpäässä, kun taas esimerkiksi Norjassa tilanne on päinvastainen. (OECD, 2018, s. 31–32) Suomen osalta pysyvyys on korkeaa ja samansuuruisista kummassakin ääripäässä.
- 8 Yksi tapa käsitellä myyntivoittoja on ajatella myyntivoittoja ei sen saantihetken tulona vaan ajan saatossa kertyneenä tulona. Tällöin yhtenä vuotena saatu myyntivoitto korvataan vuosittaisilla yrityksen jakamattomilla voitoilla.

Kirjallisuus

Atkinson, Tony (2015). *Inequality. What can be done?* Harvard University Press.

Friedman, Milton (1962). *Capitalism and Freedom*. The University of Chicago Press.

Jäntti, Markus, Riihelä, Marja, Sullström, Risto ja Tuomala, Matti (2010). Trends in Top Income Shares in Finland. Teoksessa Atkinson, T. ja Piketty, T. (toim.): *Top Incomes over the Twentieth Century*, Vol. II, Oxford: Oxford University Press.

Liss, Erik, Korpi, Martin ja Wennberg, Karl (2023). Absolute income mobility and the effect of parent generation inequality: An extended decomposition approach *European Economic Review* 152 (4):104359.

OECD (2018). *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*. Paris: OECD Publishing.

Riihelä, Marja, Sullström, Risto ja Tuomala, Matti (2010). *Trends in top income shares in Finland 1966–2007*. Research Reports 157, Government Institute for Economic Research ja Tampere Economic Working Papers Net Series: 78/2010.

Riihelä, Marja ja Suoniemi, Ilpo (2015). Tuloliikkuvuus ja köyhyyden pysyvyys. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.). *Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt?* Palkansaajien tutkimuslaitos, Raportteja 30, Helsinki 2015.

Riihelä, Marja ja Tuomala, Matti (2019). Verot ja ylimmät tulot. Esitelmä Sosiologian päivillä, Turku.

Riihelä, Marja ja Tuomala, Matti (2019). Polarisaatiosta ja keskiluokan katoamisesta. *Yhteiskuntapolitiikka-lehti*, 2/2019.

Riihelä, Marja ja Tuomala, Matti (2022). Verotuksen rooli tulo- ja varallisuuserojen taustalla. Teoksessa Rajavuori, A. (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into Kustannus.

Sirniö, Outi (2016). *Constrained life chances: Intergenerational transmission of income in Finland*. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.

Suoniemi, Ilpo (2012). *Income mobility, income risk and age – Finnish experiences in 1995–2008*. Palkansaajien tutkimuslaitos, Työpapereita 276.

Suoniemi, Ilpo (2017). Tuloliikkuvuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo. *Talous ja Yhteiskunta* 2/2017.

Huipputuloisuuden alueellinen periytyminen

ESA KARONEN JA JANI EROLA

TALOUELLISEN ASEMAN PERIYTYMINEN sukupolvelta toiselle on laajaa yhteiskunnallista kiinnostusta herättävä aihe. Kiinnostuksen taustalla on mahdollisuuksien tasa-arvon ihanne: jokaisella lapsella, jolla on samat kyvyt ja motivaatio, pitäisi olla samanlaiset mahdollisuudet saavuttaa eri asemia ja hyvinvoinnin taso riippumatta siitä, millaiseen perheeseen on syntynyt¹. Sosiaalisen liikkuvuuden ajatellaan kertovan tästä tasa-arvosta: mitä suurempaa sosiaalista liikkuvuutta on, sitä paremmin mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu. Sukupolvien välistä liikkuvuutta mitataan vanhempien ja aikuisten lasten asemien välisellä yhteydellä, jota voidaan mitata tulojen, ansioiden, ammatin, luokan, koulutuksen, varallisuuden tai muiden sosioekonomisten tekijöiden perusteella. Yksinkertaistaen, mahdollisuuksien tasa-arvon toteutuessa kaikilla on perhetaustastaan riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet menestyä.

Mahdollisuuksien tasa-arvo on yksi tasa-arvon muodoista, jota kaikki tämän päivän merkittävät poliittiset liikkeet kannattavat – vaikka ovatkin erimielisiä niistä keinoista, joiden avulla mahdollisuuksien tasa-arvo voidaan saavuttaa. Tämän vuoksi ylisukupolvinen sosiaalinen liikkuvuus ja sen muutos ovat keskeinen yhteiskunnallisen tasa-arvon indikaattori. Usein ideaalina pidetään meritokraattista yhteiskuntaa, jossa yksilöiden aseman määrää ensisijaisesti heidän oma kykynsä ja motivaationsa.

Mikäli kyvyt jakautuvat tasaisesti eri yhteiskunnallisten ryhmien välillä, vanhempien ja lasten välisen aseman yhteyden tulisi olla heikko mahdollisuuksien tasa-arvon toteutuessa. Tulojen kohdalla tämä tarkoittaisi, että kansa jakautuisi korkea- ja matalatuloisiin siitä riippumatta, millaiset tulot vanhemmilla on ollut.

Suomessa tuloliikkuvuuden tutkimus on keskittynyt joko tarkastelemaan tulojen periytymistä keskimäärin tai – harvemmin – köyhyyden periytymistä². Hyvätuloisuuden periytymistä sukupolvelta toisella on tutkittu hyvin vähän. Tälle löytyy muun muassa teoreettisia perusteita: esimerkiksi Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvon teorian ensimmäinen periaate (*first principle*) painottaa oikeutta minimitoimeentulotarpeiden saavuttamiseen sosiaaliryhmästä huolimatta, mutta ei erityisesti alleviivaa hyväosaisuuteen valikoitumisen sosiaalisia eroja.³ Myös sosiaalisen eriarvoisuuden tutkijoiden kiinnostuksen voidaan ajatella painottuvan samalla tavoin: koska yhteiskunnan tehtävänä on taata perusturvan taso myös tuloissa, perhetaustan mukaiset sosiaaliset erot ovat huono-osaisuudessa tärkeämpiä kuin perhetaustan erot hyväosaisuudessa.

Voidaan olettaa, että erot pienituloisuudessa heijastelevat tulonsiirtojärjestelmän tehokkuutta ja sosiaalisten oikeuksien toteutumisen tasoa yhteiskunnassa. Sen sijaan perhetaustan mukaisten erojen mahdollisuuksissa taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamisen voidaan ajatella näkyvän paremmin hyvätuloisuuden kohdalla. Tämän toteutumisesta Suomessa on kuitenkin vain vähän tietoa. Tulosten perusteella tuloliikkuvuus on Suomessa muiden Pohjoismaiden tapaan melko yleistä ja köyhyyden periytyminen suorastaan harvinaista.⁴ Nämä havainnot viittaavat siihen, että tulojakauman yläpäässä tulojen periytyminen olisikin kaikkein yleisintä. Toisin sanoen mahdollisuuksien tasa-arvon voidaan olettaa toteutuvan heikommin hyvätuloisuuden kohdalla.

Mahdollisuuserojen osalta sosiaalisen liikkuvuuden tutkimus on useimmiten keskittynyt koulutuksen rooliin sosiaalisessa kiinnittymisessä. Koulutus on tärkein eri asemiin valikoitumista selittävä tekijä yhteiskunnassa. Mutta koulutusmahdollisuudet eivät eroa vain perhetaustan mukaan vaan myös alueittain. Alue-erot tuloissa ovat merkittäviä:

mahdollisuudet eri tulotasojen ja varallisuuden saavuttamiseen ovat jakautuneet epätasaisesti eri tavoin ympäri Suomea. Alue-erot heijastelevat myös muita kuin perheympäristön mukaisia eroja, esimerkiksi alueellisten työmarkkinoiden ja erilaisten kustannustekijöiden kautta, kuten asuntomarkkinat tai palveluiden saatavuus. Yleinen alueellinen tulo- ja varallisuuskajakauma vaikuttaa myös parinmuodostukseen ja sen kautta tapahtuvaan sosiaalisen aseman liikkuvuuteen.

Tarkastelemme seuraavassa vanhempien tulotason periytyvyyttä tulokajakauman ylimmässä kymmenyksessä ja sitä, kuinka ylisukupolvinen periytyvyys toimii eri puolella Suomea. Tarkastelussa pitäisi näkyä erityisen selvästi, miten perhetaustan haitat ja hyödyt vaikuttavat yhdessä laajemman, aluespesifin sosiaalisen ympäristön kautta. Eri alueet tarjoavat vaihtelevia mahdollisuuksia hyvätuloisuuden saavuttamiseen, mitä hyvä perhetausta saattaa vahvistaa.

Ylisukupolvinen periytyminen ja alueellisen analyysin kehys

Suomessa ja muissa länsimaissa sosiaalisen liikkuvuuden trendi on toisen maailmansodan jälkeisen ajan ollut pääsääntöisesti kohti lisääntyvää yhteiskunnan avoimuutta.⁵ Tämä tarkoittaa tarkemmin sitä, että vanhempien asema määrää lasten asemaa aikuisuudessa aikaisempaa vähemmän. Yksi tärkein tasa-arvoa edistävä tekijä on ollut helpottunut pääsy korkeakoulutukseen, joka vähentää vanhempien aseman vaikutusta.⁶ Koulutus on myös yksi suurin tuloja kasvattavista tekijöistä ja luonnollisesti yleisellä koulutustason nousulla on merkittävä yhteys myös tuloliikkuvuuden kasvuun. Voimme odottaa, että yleisesti ottaen lapset ovat pärjänneet vanhempiaan paremmin myös korkeiden tulojen osalta. On vaikeampi ennakoita, päteekö tämä myös aluetasolla erilaisten taloudellisten mahdollisuuksien vallitessa.

Sosiaalisen liikkuvuuden alue-eroja yhteiskuntien sisällä on alettu tutkia lähemmin vasta viime vuosina. Aihealueen pioneeritutkimuksessa Yhdysvalloissa havaittiin, että korkeampi asuinalue-segregaatio (tulojen ja

etnisyyden suhteen) sekä tuloerojen korkeampi taso oli yhteydessä alhaisempaan liikkuvuuteen.⁷ Koulujen laatu, vahvempi sosiaalinen pääoma ja vakaat perherakenteet olivat tulosten mukaan yhteydessä korkeampaan liikkuvuuteen. Myös Euroopassa sittemmin tehty tutkimus on löytänyt samankaltaisia tuloksia. Esimerkiksi alueilla, joilla on enemmän maahanmuuttajia⁸ tai alkuperäisväestöä⁹, on havaittu vähemmän sosiaalista liikkuvuutta. Lisäksi liikkuvuus oli vähäisempää aikuisväestöllä, jolla ei ole ylioppilastutkintoa¹⁰. Myös perherakenne alueilla on yksi liikkuvuuteen vaikuttavista tekijöistä, sillä yksinhuoltajavanhempien suurempi osuus on yhdistetty useissa maissa alhaisempaan liikkuvuuteen.¹¹ Kaikilla yllä mainituilla tekijöillä on yhteys tulotasoon.

Vähäinen tutkimuksen määrä selittyy korkeilla aineistovaatimuksilla. Jo pelkkä ylisukupolvisen tuloliikkuvuuden analysointi on erityisen vaativaa aineiston suhteen. Se edellyttää tarkkaa, yli ajan ulottuvaa tietoa aikuisten lasten ja heidän vanhempiansa taloudellisesta tilanteesta. Tutkimuksessa on käytetty kolmentyyppisiä tietolähteitä: pitkäaikaisia, jopa useiden vuosikymmenten aikana kerättyjä paneelikyselytutkimuksia, joihin on osallistunut vastaajia monesta sukupolvesta, vanhempia ja lapsia koskevia hallinnollisia rekistereitä tuloista sekä poikkileikkaustutkimuksia aikuisista lapsista, joilta on omien tulotietojen lisäksi kerätty retrospektiivistä tietoa vanhempien tuloista. Viimeinen tietolähde on yleisin ja soveltuu kohtuullisesti esimerkiksi ammatillisen liikkuvuuden tutkimiseen, mutta on erityisen altis virheille tulojen kohdalla.¹² Tämän seurauksena taloudellisen liikkuvuuden analyysi on keskittynyt maihin, joilla on käytössään laajaa rekisteritietoa ja jotka kykenevät tarjoamaan tutkijoille pääsyn aineistoihin.¹³

Käytämme selvityksessämme Tilastokeskuksen kokonaisrekisteriaineistoja, joissa on mukana kaikkien suomalaisten inflaatiokorjatut tulotiedot. Nämä rekisteritiedot on koottu paneeliaineistoksi, jossa yksilöitä seurataan usean vuosikymmenen ajan ja joka myös mahdollistaa tulojen ylisukupolvisen vertailun. Aineisto kattaa kaikki Suomessa asuneet henkilöt vuosina 1970–2020, joista valitsemme ne vanhempien ja lasten parit, joista havaitsemme valtionverotuksen alaiset kokonaisvuositulot

ainakin kerran 40–45-vuotiaina. Tämä ikäryhmä on valittu siksi, että aikaisemman tutkimuksen mukaan kyseisessä ikävaiheessa saavutetaan uran tulohuippu, jolloin vertailu niin vanhempien kuin lastenkin välillä on vertailukelpoinen.

Tulot on viety mallinnuksen jälkeen kuntatasolle lasten asuinpaikan mukaan, josta on visualisoitu kartat. Karttatiedot ovat Maanmittauslaitoksen koordinaattidataa, joka sisältää kuntatiedot kansainvälisellä NUTS3-standardilla. Yleisesti kuvailtuna karttatiedot sisältävät kuntien tarkat aluerajat, joita käyttämällä voimme yhdistää haluamamme tiedot Suomen kartalle. Kuvailimme tietojen mittaustapaa, kun avaamme kuvioiden tuloksia.

Ylimmän tulokymmenyksen alueellinen jakautuminen

Kuviossa 7.1 näkyy ylimmän tulodesiilin, eli korkeimman 10 prosentin tulot omaavien henkilöiden osuus Suomessa vuonna 2020. Tiedot on noudettu Tilastokeskuksen tietokannasta, joka ylläpitää kuntatason tietoja tulokymmenysten osuuden mukaan. Kartassa on kuvattu ylimmän tulokymmenyksen prosentuaalinen osuus kunnan tulonjakaumasta. Kartan väriskaala on piirretty 0–30 prosentin alueelle erottelevuuden vuoksi, ja skaala vaihtelee 2,5 prosenttiyksilön välein.

Kartasta näkyy selkeä pääkaupunkikeskeisyys, jossa noin viidennes väestöstä kuuluu ylimpään kymmenykseen. Myös isot kasvukeskukset, kuten Tampere ja Turun alue, toimivat samalla korkeamman tulojakauman keskittymänä. Myös Ahvenanmaa erottuu alueena, jossa tuloryhmän osuus on kauttaaltaan maan keskiarvoa korkeampi. Toisessa ääripäässä on itäinen Suomi, jossa tuloryhmään osuus on maan keskiarvoa pienempi.

Tuloksia selittää se kaupunkitutkijoiden havainto, että suurten kaupunkien työntekijät ansaitsevat pienempien kaupunkien työntekijöitä korkeamman keskipalkan. Ilmiöön viitataan kirjallisuudessa urbaanina palkkapreemiona¹⁴. Voidaan puhua eräänlaisesta mittakaavaedusta, sillä

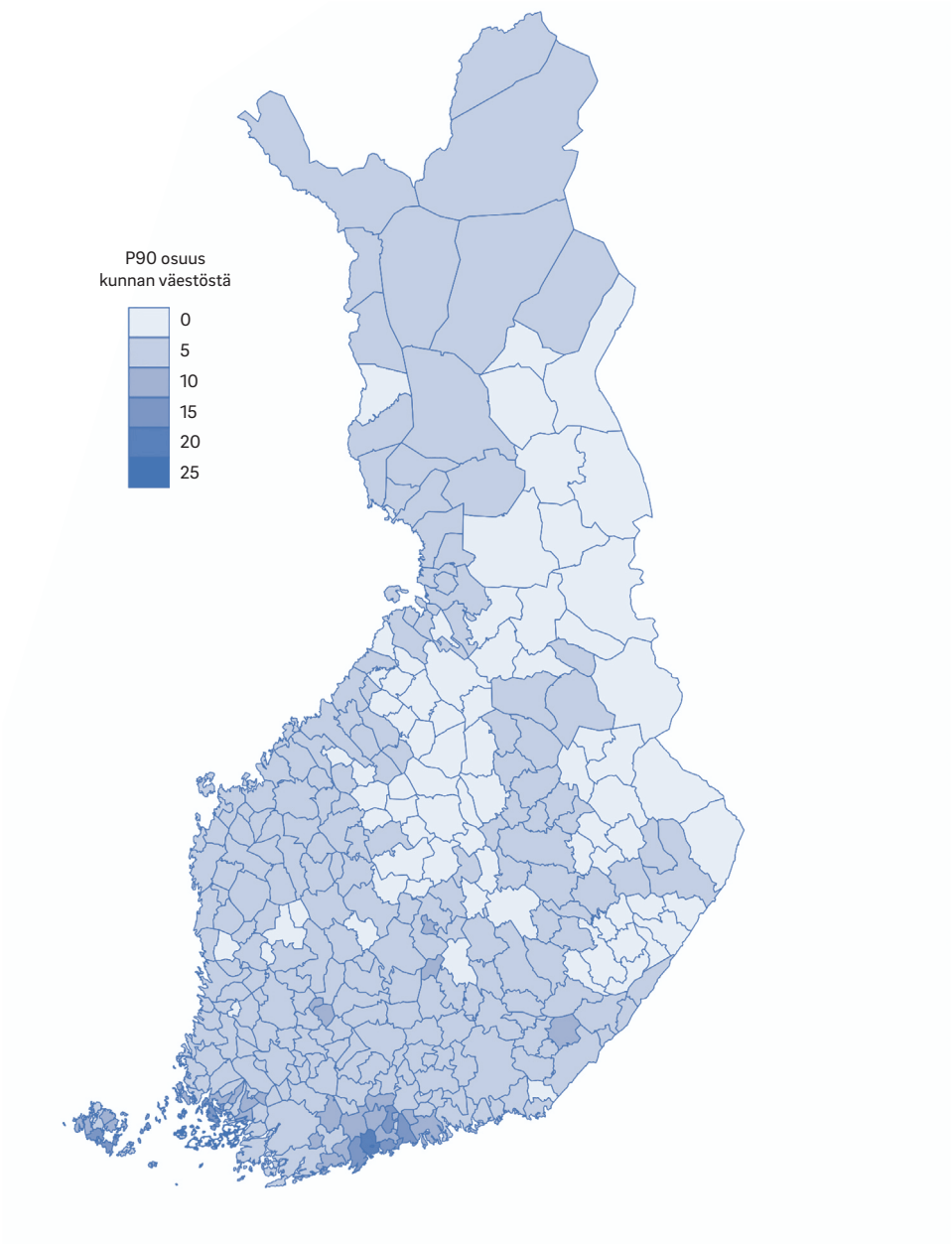
tutkijat ovat osoittaneet, että sekä palkat että tulot kasvavat kaupungeissa väestön koon mukaan, mikä tarkoittaa, että keskitulot ja palkat ovat korkeampia suuremmissa kaupungeissa.¹⁵ Suuremmat kaupungit tarjoavat enemmän mahdollisuuksia korkeiden tulojen saavuttamiseen, minkä vuoksi resurssit väijäämättä jakautuvat epätasaisesti maiden sisällä. Keskipalkat ovat suuremmissa kaupungeissa korkeammat ja niissä voi potentiaalisesti esiintyä myös korkeampaa eriarvoisuutta.¹⁶

Vaikka näyttääkin siltä, että korkeapalkkaiset työpaikat jakautuvat epäsymmetrisesti suuriin kaupunkeihin, on hyvä kysymys, miksi ylipäättään korkeapalkkaiset työpaikat keskittyvät niihin. Selitykseksi on esitetty muun muassa sitä, että työntekijät ansaitsevat korkeamman tulotason suuremmissa kaupungeissa, koska heidän on helpompi hankkia työmarkkinoilla kaivattavia taitoja kuin pienemmissä kaupungeissa.¹⁷ Toinen selitys on se, että suuret kaupungit tarjoavat korkeasti koulutetuille työntekijöille enemmän mahdollisuuksia löytää korkeaa ammattitaitoa vaativa työ. Tämä korkea kysyntä luo suuren korkeasti koulutettujen työntekijöiden keskittymän, joka vuorostaan houkuttelee lisää korkeasti koulutettuja työntekijöitä. Muuttoliikkeestä seuraa, että koulutettu väestö katoaa pienemmistä kaupungeista.¹⁸ Tämä helposti johtaa siihen, että korkeakoulututkinnon suorittaneet työntekijät eivät ainoastaan keskity suuriin kaupunkeihin, vaan tätä muutosta ylläpidetään useiden sukupolvien ajan.¹⁹

Tilannetta voidaan ajatella myös käänteisesti, sillä jos suuremmat kaupungit tarjoavat enemmän mahdollisuuksia korkeasti koulutetuille työntekijöille, ne myös tarjoavat vähemmän mahdollisuuksia matalasti koulutetuille työntekijöille. Tämä vahvistaa matalamman koulutustason keskittymistä pieniin kuntiin ja osaltaan lisää eriarvoisuutta alueiden mahdollisuuksien tasa-arvon näkökulmasta.

Selvää on kuitenkin se, että samalla kun kaupungit ajavat korkeampaa palkkatasoa, ne myös ylläpitävät sukupolvista liikkuvuutta. Lasten todennäköisyys saavuttaa vanhempien tulotaso kasvaa alueella, jossa on hyvät taloudelliset mahdollisuudet.

Kuvio 7.1. Ylimpään tulokymmenyksen kuuluvien henkilöiden osuus alueittain vuonna 2020 (Stat.fi px2 tietokanta).

Kuviossa 7.2 näkyy poikien ennustettu todennäköisyys saavuttaa tai ylittää isänsä tulotaso, joka kuuluu ylimpään tulokymmenykseen. Tulot viittaavat euromäärällisiin vuosituloihin, jotka ovat kaikissa laskelmissa inflaatiokorjatut vuoteen 2020. Ylin tulokymmenys on näistä laskettu jakamalla tulot 100 osaan, joista on valikoitu 90–100 sentiilin tulotason saavuttaneet vanhemmat. Analyysi on tehty regressioanalyysillä, jossa vanhempien ja lasten erotuksesta muodostava arvo saa joko luvun 0 tai 1. Arvon 0 saavat henkilöt, jotka eivät saavuttaneet vanhempansa tulotasoja ja 1 arvon saavat ne, jotka ylittivät tai saavuttivat saman tulotason kuin isänsä.

Tulosten keskiarvot vietiin kuntatasolle, joiden mukaan kartat on piirretty. Tulokset tulee siis ymmärtää keskimääräisenä kuntakohtaisena todennäköisyytenä saavuttaa tai ylittää vanhemman tulotaso. Tuloksia luetaan prosentteina, ja kartoissa on skaala 0–100 prosentin välillä.

Tulokset osoittavat, että yleisesti ylimmässä tulokymmenyksessä poikien todennäköisyys saavuttaa isänsä tulotaso Suomessa on 81 prosenttia. Samaan aikaan koko väestössä kaikki tulokymmenykset mukaan lukien miehillä todennäköisyys ylittää isänsä tulotasoon on 65 prosenttia. Toisin sanoen miehillä ylimmässä tulokymmenyksessä on todennäköisempää saavuttaa tai jopa ylittää vanhempiensa tulotaso kuin rivikansalaisella.

Alueellisesti näkyy jälleen suurten kaupunkien merkitys, joissa jopa yli 60 prosenttia miehistä saavuttaa isänsä tulot ylimmässä tulokymmenyksessä. Näitä ovat muun muassa Oulun lähialue, Turku ja pääkaupunkiseutu. Sen sijaan itä- ja Pohjois-Suomi ovat yleisesti ottaen matalamman todennäköisyydet alueelta, todennäköisyyden vaihdellessa aina 0 ja 49 prosentin välillä. Muusta maasta poiketen korkeamman todennäköisyyden kuntia sieltä ei juurikaan löydy.

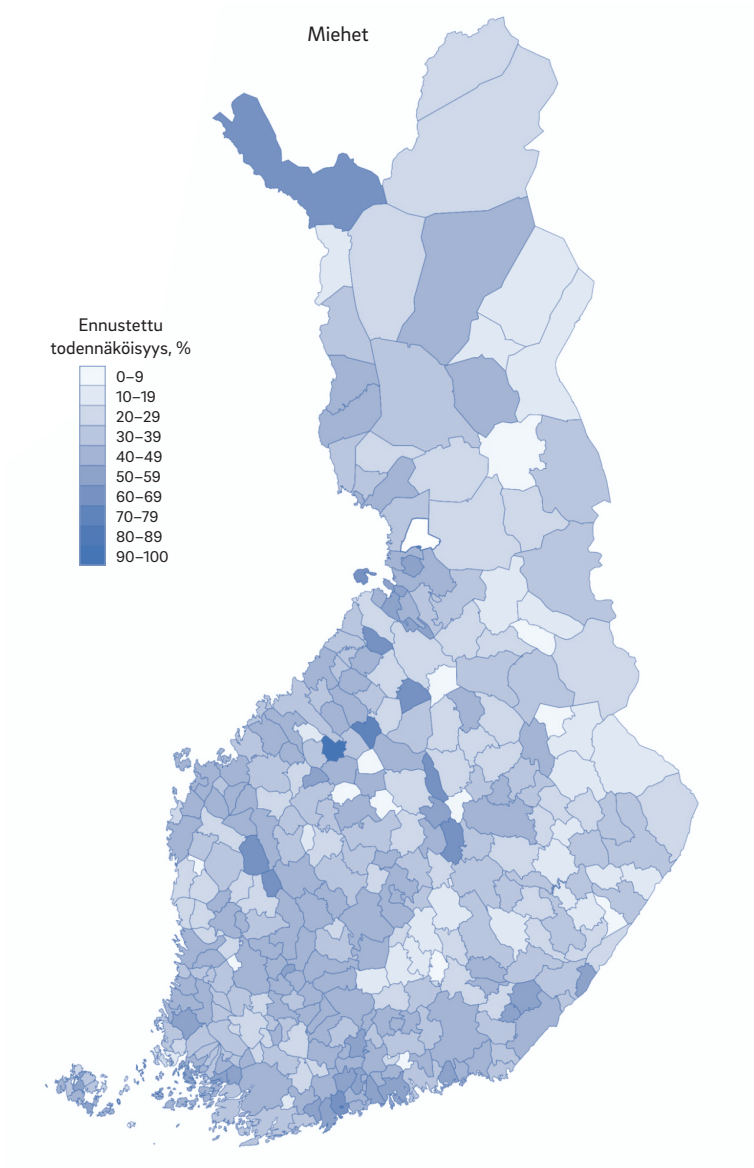
Keskeinen alueellisia eroja selittävä tekijä on väestön ja taloudellisen toiminnan keskittyminen kasvukeskuksiin. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmat, kuten saatavuus ja heikko kannattavuus, ovat yhteydessä alueellisen hyvinvoinnin ja terveyden kehitykseen.²⁰ Huolimatta siitä, että taloudellinen toiminta ja työvoiman muuttoliike keskittyvät kasvukeskuksiin ajaen näiden alueiden yleistä tulotasoja ja

mahdollistaen toimivat hyvinvointipalvelut, myös elinkustannukset ja kilpailu ovat lisääntyneet, mikä osaltaan nostaa sosiaalisen syrjäytymisen riskiä.²¹ Koulutetun työvoiman keskittymisen ja palveluiden keskittämisen vuoksi suurkaupunkien ulkopuolelle eriytyvät matalatuloisten alueet, joiden liikkuvuus on yleisesti heikompa. Syitä matalampaan liikkuvuuteen ovat esimerkiksi kasvukeskusten korkeammat elinkustannukset ja työvoiman kysynnän korkeampi koulutusvaatimus.²² Toisin sanoen suurten kaupunkien tarjoamat taloudelliset mahdollisuudet ovat nostaneet kasvukeskusten merkitystä korkeamman tulotason tavoittelussa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että matalatuloisen väestön heikomman maantieteellisen liikkuvuuden vuoksi syrjäseudut ovat eriytyneet yleisestä tuloliikkuvuudesta.

Taustalla vaikuttaa myös historiallinen jako Itä- ja Pohjois-Suomeen, sillä korkeiden ja matalien todennäköisyyksien raja-alue noudattaa Pähkinäsaaren rauhan rajaa. Vuonna 1323 solmittiin Pähkinäsaaren rauha, jossa Suomen alue jaettiin Ruotsin ja nykyisen Venäjän kesken niin, että Suomen maa-alueesta lounaisosat päätyivät Ruotsille ja itäinen ja pohjoinen puoli Venäjälle. Huolimatta siitä, että rajajako on vanhaa perua, sen vaikutukset ovat edelleenkin näkyvissä. Esimerkiksi nykyään raja jakaa Suomen terveempään ja vauraampaan Etelä- ja Länsi-Suomeen ja sairaampaan sekä köyhempään Itä- ja Pohjois-Suomeen. Korkeatuloisilla on suuri kannustin keskittyä eteläpuolen kasvukeskusten ympärille, ja heillä on myös siihen tarvittavat resurssit. Muuttoliike johtaa siihen, että pienissä taajamissa on puuttuvien taloudellisten mahdollisuuksien vuoksi suurempi todennäköisyys jäädä matalien tulojen, inhimillisen pääoman ja työllisyyden sekä heikon terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin piiriin.

Muutamia poikkeuksia löytyy eri puolilla Suomea, mutta laskelmissa tulee ottaa huomioon se, että osassa kuntia saattaa olla korkeatuloisia yksilöitä vähemmän, mikä voi osaltaan nostaa todennäköisyyksiä tai mittausrvirhettä. Esimerkiksi Halsuan kunnassa on yli 90 prosentin todennäköisyys saavuttaa vanhempiensa tulotaso. Koska kunnassa on vain 13 ihmistä, jotka täyttävät aineiston kriteerit (40–45-vuotiaat, jotka

Kuvio 7.2. Miesten ennustettu todennäköisyys saavuttaa tai ylittää ylim-
mässä tulokymmenyksessä olevan isänsä tulotaso.

kuuluvat ylimpään tulodesiiliin), on mahdollista saavuttaa korkea todennäköisyys vain sillä, että tämä pieni joukko lapsia on sattunut voittamaan vanhempansa tuloissa. Sen sijaan Enontekiöllä tutkimusjoukon havaintomäärä ylittää analyyseille sopivan rajan, mitä voidaan pitää pätevämpanä estimaattina.

Kuviossa 7.4 näkyy tyttärien ennustettu todennäköisyys saavuttaa äitinsä tulotaso ylimmässä tulokymmenyksessä. Kuten miehillä, analyysi on tehty regressioanalyysillä, jossa vanhempien ja lasten erotuksesta muodostava arvo saa joko luvun 0 tai 1. Samalla tapaa tulosten keskiarvot on viety kuntatasolle. Tulokset tulee jälleen ymmärtää keskimääräisenä kuntakohtaisena todennäköisyytenä saavuttaa tai ylittää vanhempansa tulotaso. Kartoissa on skaala 0–100 prosentin välillä.

Tulokset osoittavat, että ylimmässä tulokymmenyksessä tyttärien todennäköisyys saavuttaa äitinsä tulotaso Suomessa on 39 prosenttia. Yleisesti väestötasolla, kun kaikki tulokymmenykset otetaan huomioon, vanhempien tulotasoon ylätämisen todennäköisyys naisilla on 59 prosenttia. Miehiin verrattuna naisten on huomattavasti vaikeampaa ylittää tai ylittää äitinsä tulotasoon ylimmässä kymmenyksessä. Tulokset tukevat aiempaa tutkimusta, jonka mukaan tulopysyvyys naisilla oli 30 prosenttia vuosina 1995–2012. Sen perusteella voidaan todeta, että miesten asema tulohuipulla on vakiintuneempaa kuin naisten.²³

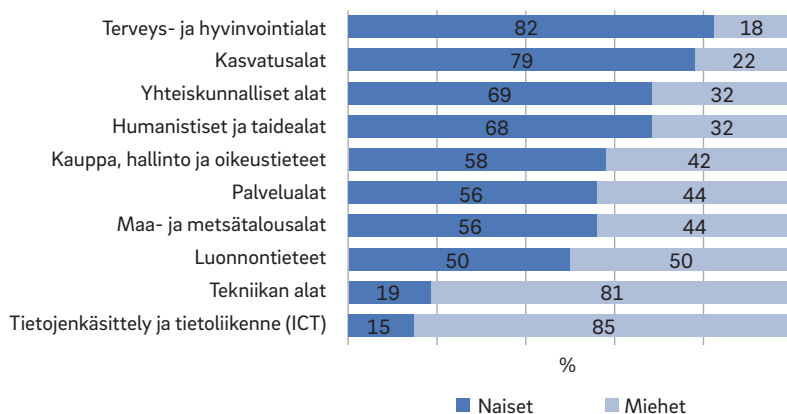
Kun tarkastellaan vaihtelua kuntatasolla, naisilla on vaihtelua huomattavasti miehiä vähemmän. Esimerkiksi naisilla on miehiin verrattuna selvästi matalampi todennäköisyys ylittää samaan tulotasoon kuin vanhempansa, mikä heijastelee koko maan keskiarvollista vertailua. Sen sijaan on yllättävää, etteivät todennäköisyydet kasva edes pääkaupunkiseudun alueella selvästi, vaan pysyvät koko maan yleisvaihtelun tasolla. Todennäköisyydet vaihtelevat 0 ja 40 prosentin välillä, josta korkeimmat todennäköisyydet löytyvät kasvukeskusten ympäriltä.

Osittain tuloksia selittää todennäköisesti naisten ammattirakenne (ks. kuvio 7.3). Naisten suosimissa ammateissa on miehiä matalampi palkkataso. Sukupuolten jakautumista koulutusaloilla tarkasteltaessa nähdään, että eriytyneimmät alat ovat terveys- ja hyvinvointialat sekä kasvatusalat,

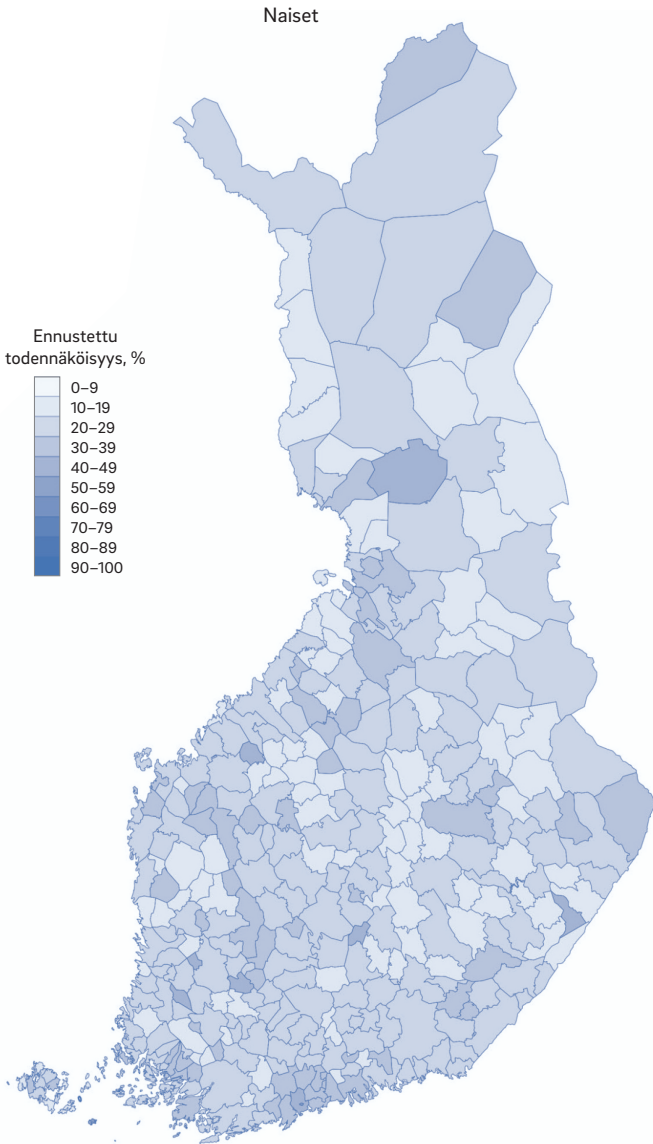
joissa on selkeä naisten enemmistö. Tekniikan alat puolestaan, mukaan lukien ICT, ovat kauttaaltaan miesvoittoisia. Kun tarkastellaan johtotason korkeapalkkaisia tehtäviä, niissä työskentelevistä noin 29 prosenttia oli naisia.²⁴ Esimerkiksi pörssiyhtiöiden johtajista kahdeksan prosenttia oli naisia.²⁵ Saattaa olla siis todennäköistä, että nainen, joka kuuluu väestötasolla ylimpään kymmenykseen, on valinnut sukupuolinnormista poikkeavan ammatin, mutta tämän lapsella ei välttämättä ole preferenssiä jatkaa vanhempansa jalanjäljissä. Täten todennäköisyys pienempään tulotasoon saattaa kasvaa.

Eroista huolimatta on yllättävää, ettei naisilla näy miehiä vastaavaa suuren kaupungin etua saavuttaa vanhempiensa tulotaso. Suuremmilla työmarkkinoilla miesten ja naisten välisen palkkaeron pitäisi pienentyä ja naisten pitäisi hyötyä suhteellisesti enemmän suurten kaupungin eduista muun muassa taloudellisten mahdollisuuksien, koulutusmahdollisuuksien ja työpaikkojen monipuolisuuden kasautumisvaikutuksista. Kyse voi olla alakohtaisista preferenssieroista, joskin naisten ja miesten hakeutuminen eri aloille saattaa jäykistää työmarkkinoita, jolloin segregatio ylläpitää sukupuolten välistä palkkaeroa.

Kuvio 7.3. Miesten ja naisten osuus opiskelijoista koulutusaloittain, prosenttiosuudet (Tilastokeskus, koulutustilastot)

Kuvio 7.4. Naisten ennustettu todennäköisyys saavuttaa tai ylittää ylimmässä tulokymmenyksessä olevan äitinsä tulotaso.

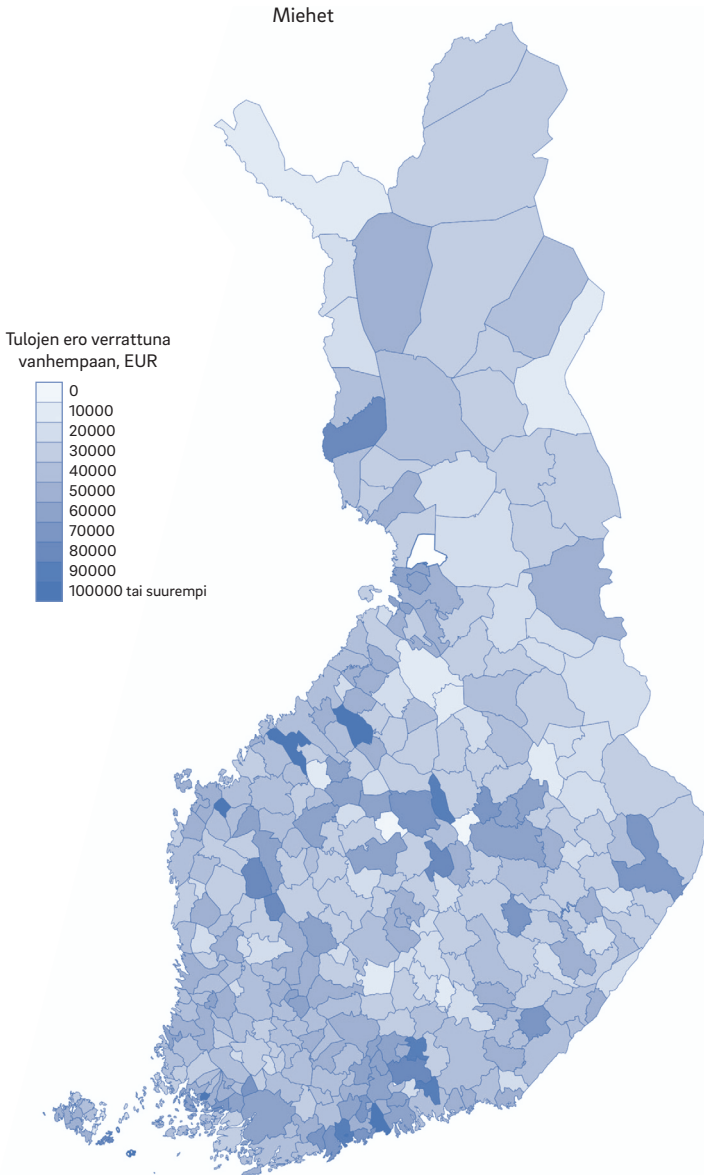
Taajamissa selitys voi löytyä myös alueellisen liikkuvuuden tutkimuksesta, jossa on perinteisesti korostettu naisten sosiaalista roolia ja sen yhteyttä kumppanuusasemaan.²⁶ Keskeisenä ajatuksena on miesten ja naisten työmarkkinamahdollisuuksien olevan yhteydessä parisuhteen ja perhevastuiden naisille asettamiin rajoituksiin. Alueellisesti tämä voi tarkoittaa sitä, että naisilla on perheroolisyydestä pienempi mahdollisuus liikkua työn perässä, ja tämä liikkuvuuden alueellinen rajoitus voi johtaa alhaisempiin ansioihin.²⁷ Työnhaun näkökulmasta naisten alueellisesti rajatumpi työnhaku voi aiheuttaa palkkarangaistuksia, koska pienempi alueellinen hakusäde johtaa vaikeuksiin löytää sopiva työpaikka tai suurempaan mahdollisuuteen olla ylikoulutettu.²⁸ Toisaalta osan ilmiöstä saattaa selittää yksinkertaisesti yksilöllinen preferenssi: naiset voivat valita mieluummin työn, jossa ei ole niin hyviä mahdollisuuksia kohota tulohuipulle, mutta joka tarjoaa enemmän aikaa perheen kanssa.

Kuviossa 7.5 näkyy miesten ja heidän isiensä inflaatiokorjattujen vuositulojen välinen erotus euroina. Jos lapsi tienaa vanhempaansa enemmän, luku on positiivinen ja jos vanhemman tulot ylittävät lapsen tulot, luku on negatiivinen. Vanhempia ja lapsia verrataan, kun heidän ikänsä on ollut 40–45 vuotta. Analyysi on tehty regressioanalyysillä, jossa ennustettu tulojen välinen erotus on vakioitu kunnan mukaan. Tulosten keskiarvot ovat viety kuntatasolle, josta kartat ovat muodostettu. Tulokset ovat euromääräisiä eroja vanhempiin nähden.

Tulokset paljastavat, että miesten ja isän vuositulojen erotus on noin 65 000 euroa ylimmässä tulokymmenyksessä. Sen sijaan, kun tarkastellaan koko työikäistä väestöä, sama erotus on noin 12 000 euroa eli noin 1 000 euroa kuukausitasolla. Täten miehillä ylin tulokymmenys paransi tulojaan vanhempiinsa nähden erittäin tuntuvasti.

Pähkinäsaaren rauhan raja on jälleen havaittavissa: Lounais- ja Etelä-Suomessa tuloerot suhteessa vanhempiin ovat selvästi suuremmat. Kuten aiemmin todettiin, korkeatuloisilla on kannustin keskittyä kasvukeskusten ympärille, mikä näyttää tuottavan selvästi suurempia tuloja, mutta eriävistä vyöhykkeistä nähdään, ettei varsinainen vuositulojen kasvattaminen vanhempiin nähden ole välttämättä kiinni suuralueista itsestään.

Kuvio 7.5. Miesten ja heidän isiensä välinen vuositulojen erotus euroina ikävuosina 40–45.

Alueellisesti tulojen kasvu suhteessa isään on miehillä varsin kirjavaa. Edelleen korostuvat suurten kaupunkien alueet, etenkin pääkaupunki-seutu ja sen lähialueet, joilla tulot kasvavat eniten, jopa yli 50 000 euroa. Tampereen, Oulun ja Turun alueet ovat melkein samalla tasolla erojen ollessa yli 45 000 euroa. Myös Salon kunta osoittautuu suureksi tulokasvun alueeksi, mikä osin selittyy Nokian tuomalla nousukaudella ennen yrityksen poistumista alueelta sekä kunnan keskeisellä, työmarkkinoita suosivalla sijainnilla.

Mielenkiintoisemmat alueet löytyvät vyöhykkeinä Keski-Suomen alueilta, joilla on suuria tulonousuja suhteessa vanhempiin. Selitys vyöhykkeisiin saattaa löytyä maantieteellisesti otollisilla maatalous-alueilla, sillä suurin tuloliikkuvuus on alueilla, joilla sijaitsevat maa- ja metsätalousministeriön teettämän tutkimuksen mukaan arvokkaimmat maatalousalueet²⁹.

Otollisen maaperän ja luonnon tuottavuuden näkökulmasta voidaan tehdä oletus, että alueella saattaa sijaita myös tulotasoltaan korkeimmat maatilat sekä metsäteollisuuden alueet³⁰. Kun otetaan huomioon se, että maatilojen omistajuus periytyy usein sukujen sisällä, myös ylisukupolvisen liikkuvuuden periytyvyys on suurta, etenkin jos tilojen taloudellinen kannattavuus pysyy samana tai kohoaa. Koska tilan perustajien jälkeisillä sukupolvilla ei ole samaa kustannustaakkaa kuin vanhemmillaan tiettyjen tilan ylläpidon rakentamisen sekä perustamisen näkökulmasta, voivat lapset siirtyä suoraan tuotantoon ja pyrkiä kohottamaan alueen tuottavuussuhdetta. Tällöin myös todennäköisyys kasvattaa tuloja verrattuna vanhempiin on suurempi.

Kuviossa 7.6 näkyy naisten ja heidän äitiensä vuositulojen välinen erotus euroina, iän ollessa kummallakin 40–45 vuotta. Jos tytär tienaa äitiensä enemmän, luku on positiivinen ja jos vanhemman tulot ylittävät lapsen tulot, se on negatiivinen. Regressioanalyysin tulosten keskiarvot ovat viety kuntatasolle, josta kartat ovat muodostettu. Tulokset ovat jälleen euromääräisiä eroja vanhempiin nähden.

Tulokset paljastavat, että naisten ja äidin vuositulojen erotus on noin 35 000 euroa ylimmässä tulokymmenyksessä, lähes puolet vähemmän

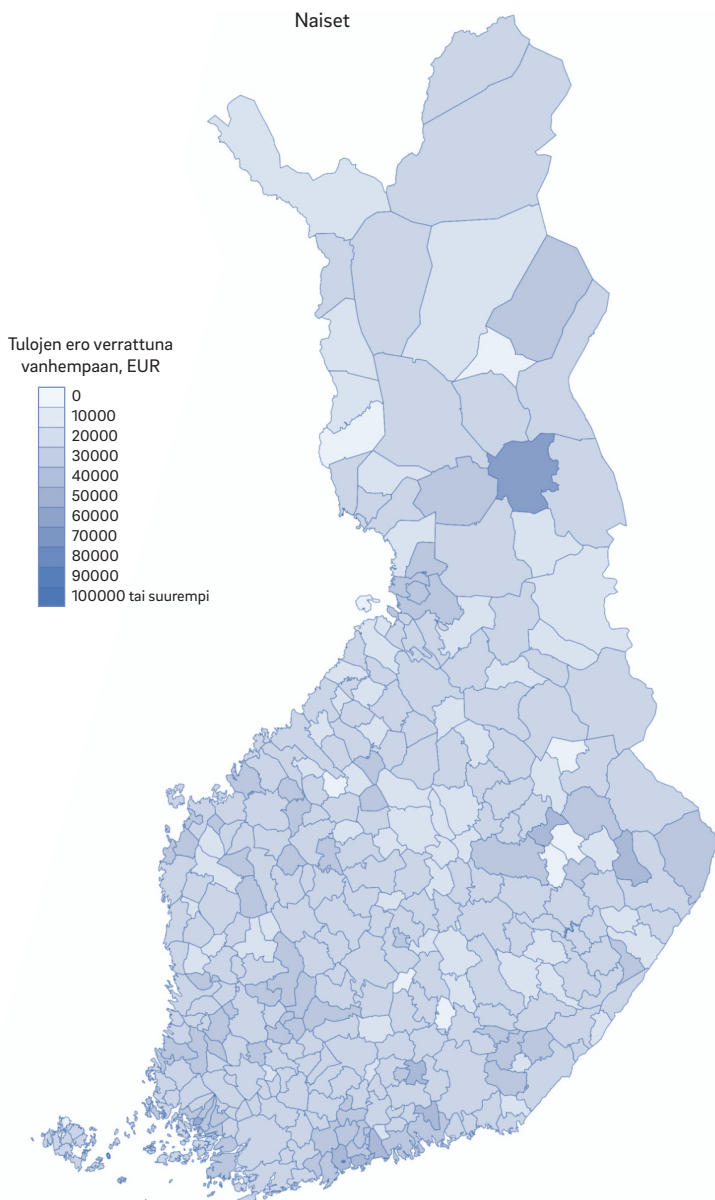
kuin miehillä. Koko työikäistä väestöä tarkastellessa sama erotus on noin 7 600 euroa eli noin 630 euroa kuukausitasolla. Täten myös naiset ylimässä tulokymmenyksessä paransivat tulojaan vanhempiinsa nähden.

Alueellisesti tarkasteluna naisten tulot vaihtelevat miehiä vähemmän, ja tulojen ero vanhempiin on selvästi yhdenmukaisempaa. Suurimmalta osin koko maassa tulojen ero vaihtelee noin 30 000 ja 35 000 euron välillä. Pääkaupunkiseutu ja kasvukeskukset ovat selvästi edelleen tulojen ylisukupolvisen kehittymisen näkökulmasta edullisin alue, joskin miehiin verrattuna alueet ovat paljon keskitetympiä ja ero on maltillisempi, ollen vain 45 000 euroa. Mielenkiintoisesti naisilla ei ole samankaltaista Pähkinänsaaren rauhan rajan määräämää jakoa tulojen erotuksessa, vaan erot ovat kauttaaltaan samanlaisia huolimatta kummalla puolella linjaa tarkastellaan.

Oletettavasti sukupolvien välistä tulojen erotusta selittää naisten ammattirakenne samaan tapaan kuin tulojen periytyvyyttä (ks. kuvio 7.3). Pääomatulojen merkitys naisten tuloeroihin saattaa kuitenkin vaikuttaa tuloksiin. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu, että huipputuloisilla naisilla on yleensä suurempi pääomatulon osuus kuin miehillä ja palkkatulojen osuus on kasvanut vasta 2008 alkaneen finanssikriisin jälkeen.³¹ Verrattuna miesten tulojakaumaan naisten osuus pääomatu-loista osoittaa, että työnteolla rikastuminen on harvinaisempaa naisten keskuudessa. Tätä seikkaa tukee se, että ylempien toimihenkilöiden tehtävät ovat yleisempiä miesten parhaiden tulonsaajien keskuudessa, kun taas suurin osa huipputuloisista naisista on yrittäjätaustaisia, varsinkin 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Kuitenkin naisilla oli myös yhä enenevässä määrin johtotehtäviä verrattuna esimerkiksi 90-lukuun. Siitä huolimatta myös naiset putoavat miehiä todennäköisemmin korkeim-mista tuloryhmistä, mutta liikkuvuus alaspäin laskee molempien korkea-tuloisten sukupuolten kohdalla.³²

Tuloksiin saattaa vaikuttaa myös ensisynnyttäjien nouseva keski-ikä. Vanhemmaksi tulemisella on havaittu olevan yhteys ura- ja tulokehitykseen etenkin naisilla.³³ Synnyttäjien keski-ikä on noussut vähitellen: vuonna 2022 ensisynnyttäjien keski-ikä oli noin 30 vuotta kun se oli

Kuvio 7.6. Naisten ja heidän äitiensä välinen vuositulojen erotus euroina ikävuosina 40–45.

vuonna 1970 noin 23 vuotta.³⁴ Koska tuloperiytyvyydessä mitataan vanhempia ja heidän lapsiaan, sukupolvierosta ja ensisynnyttäjien iästä johtuva uran katkeamiskohta on myöhästynyt. Tämä osaltaan vaikuttaa urakehitykseen ja samalla potentiaaliseen tulokertymään uran aikana.

Johtopäätökset

Tarkastelumme miesten ja naisten välillä paljasti selkeitä alueellisia eroja ylimmän tulokymmenyksen ylisukupolvisessa tuloliikkuvuudessa. Miesten todennäköisyys saavuttaa sama tulotaso kuin vanhempansa on suuri ja ylittää selvästi koko väestön todennäköisyyden kaikki tuloryhmät huomioitaessa. Samaa liikkuvuutta emme havainneet naisten kohdalla, sillä heidän tuloliikkuvuutensa oli ylimmässä tulokymmenyksessä jopa heikompaa kuin väestössä keskimäärin.

Alueellisesti kasvukeskukset näyttäytyvät sekä ylisukupolvisen liikkuvuuden suurina ylläpitäjinä että suurimman taloudellisen tuoton alueina. Etenkin miehillä suurin tulojen kasvu suhteessa vanhempiin ja suurin tulopysyvyys ilmeni näillä alueilla. Naisten todennäköisyys tavoittaa vanhempien tulotaso oli lähes sama kaikkialla maassa. Toisin sanoen huipputuloisilla miehillä ja naisilla oli selkeä ero tulopysyvyydessä, eivätkä naiset hyötäneet kasvukeskuksissa asumisesta miesten tapaan.

Suomessa näkyy selkeästi kahtiajako vauraan Etelä-Suomen ja matalatuloisemman Itä- ja Pohjois-Suomen välillä. Etenkin kasvukeskusten sijoittuminen jälkimmäisten alueiden ulkopuolelle ajaa korkeatuloiset pois kunnista, joissa taloudelliset mahdollisuudet ovat pienet. Siksi huipputuloiset tulevat entistä vahvemmin keskittymään suuralueisiin ja kasvukeskuksiin. Taloudellisten mahdollisuuksien, koulutusinstituutioiden sekä monien yhteiskunnan tarjoamien palveluiden keskittyminen taajamista suuriin kaupunkeihin kasvattaa entisestään eroa suhteessa taajama-alueisiin.

Toisaalta keskusten lähialueiden tuloprofililit saattavat muuttua kustannusten ja asuntomarkkinoiden kysynnän noustessa. Ylimmällä tulo-
luokalla tulee edelleen olemaan varaa asua suurissa kasvukeskuksissa,
mutta muut hyvätuloiset saattavat siirtyä asumaan niiden lähialueille.
Tämä lisäisi alueellista segregaatiota tulojakauman yläpäässä ja vähentäisi sosiaalista liikkuvuutta näissä ryhmissä.

On oletettavaa, että tulojen jakautuminen ja tuloliikkuvuus ei muuta suuntaansa vaan kasvukeskusten keskeisyys pysyy joko samana tai korostuu entisestään. Vetovoimaa selittää se, että suuret kasvukeskukset tarjoavat ihmisille eräällä tapaa koko paketin, mahdollistaen parhaan inhimillisen pääoman kasvun sekä optimoidun urakehityksen. Tämä edistää myös huipputuloisuutta ja maksimoi tulojen periytymisen sukupolvien välillä. Ongelmana tulee olemaan syrjäseutujen kuihtuminen, eikä korkeakoulutettuja, saati korkeatuloisia todennäköisesti saada muuttamaan etenkin Itä-Suomen matalatuloisiin kuntiin taloudellisten mahdollisuuksien ja moottorien puuttuessa. Lisäksi julkisen kulutuksen leikkausten kohteet tulevat olemaan enenevässä määrin juuri näissä kunnissa, jolloin alueiden välinen eriarvoisuus kasvaa.

Itä- ja Pohjois-Suomen tulevana haasteena on siis kilpailla taloudellisesti kannattavien kasvukeskusten kanssa, jolloin niiden tulee houkutelaa asukkaita joko pysymään rajojensa sisällä samaan aikaan kun ne kasvatavat omaa houkuttelevuuttaan. Näitä ovat muun muassa monipuoliset työllistymismahdollisuudet, palkkatason kilpailutus, palveluiden taso tai korkeakoulutuksen mahdollistaminen. Koska kasvukeskukset ovat jo vakiinnuttaneet asemansa ja niihin kohdistuu suurta kysyntää, joka osaltaan myös ajaa palkkatasoa korkeammalle, on alueellista eriarvoisuutta erittäin vaikea vähentää erinäisin aluepoliittisin keinoin. Ongelmaksi muodostuu kysynnän ja tarjonnan välinen suhde, sillä korkean kysynnän alueilla myös yleinen palkkataso on korkeampi, jolloin syrjäseutujen tulisi kilpailla heikompien taloudellisten mahdollisuuksien kautta tarjoamalla entistä suurempaa tulotasoa kannustimien vuoksi.

Itä- ja Pohjois-Suomella on kaksi pääasiallista mahdollisuutta kilpailla kasvukeskusten kanssa: teollinen erikoistuminen tai koulutus-

mahdollisuuksien parantaminen. Ensinnäkin syrjäseuduilla voidaan pyrkiä tarjoamaan joko kasvukeskuksia vastaavia työllistymismahdollisuuksia tai pyrkimällä erikoistumaan yksittäisessä tuotantosektorin haarassa kasvukeskuksia paremmin. Yksityisen sektorin houkuttelu pois kasvukeskuksista voi myös olla mahdollista, jos toimijoille tarjotaan esimerkiksi verohelpotuksia tai muita kannustimia siirtää toimintoja alueelta toisaalle. Tässä vaihtoehdossa alueellisesti havaittavat hyödyt työllistymisessä ja tulo-tasossa voivat konkretisoitua nopeasti, mikä tekee niistä myös poliittisesti puoleensavetäviä. Mutta myös riskit ovat suuret. Alueiden käytössä olevat keinot keskittävät teollista toimintaa monesti yksittäisten, usein globaalien yritysten varaan, kuten Salon tapauksessa Nokian kohdalla. Suuryritykset sopeuttavat toimiaan ja siirtyvät tarvittaessa uudelle paikkakunnalle nopeasti. Palkkataso näillä alueilla jää myös edelleen kasvukeskuksia alhaisemmaksi, joten onnistuessaankin tällaiset poliittiset väliintulot eivät välttämättä lisää sosiaalista liikkuvuutta ylimmässä tulodesiilissä.

Toinen vaihtoehto on korkeakoulutuksen tarjoamisen lisääminen kasvukeskusten ulkopuolella. Tämän ratkaisun osalta kirjallisuus on yksimielistä: korkeakouluyksiköt lisäävät alueen taloudellista tuottavuutta, työllisyyttä ja innovaatiotoimintaa nojaavaa yritteliäisyyttä³⁵. Tällaiset politiikkaratkaisut myös vähentävät suurituloisuuden alueellista segregoitumista ja luultavasti lisäävät tuloliikkuvuutta. Keinon tehokkuutta Suomessa rajoittaa se, että Suomen korkeakouluverkosto on jo nykyisin varsin hajautettu ja selkeimmät hajauttamisen hyödyt on ehkä saavutettu jo aiemmin. Lisäksi positiivisten vaikutusten syntyminen kestää parhaimmassakin tapauksessa pitkään – lähes poikkeuksetta yli politiikalle kriittisen vaalikauden keston.

Lopuksi on hyvä huomata, että tutkimuksessamme pienimmissä kunnissa myös havaintomäärät ovat pieniä. Kuntien suuri määrä ja käyttämämme ikäluokitus sekä tuloluokan rajaaminen pilkkoo ryhmiä toisinaan hyvin pieniin osiin. Tällöin osassa pieniä kuntia koskevista tuloksista saattaa esiintyä paljonkin mittausvirhettä. Menetelmämme ja tutkimusasetelmamme ovat myös ensisijaisesti kuvailevat, eikä tuloksiamme tulekaan tulkita kausaalina.

Viitteet

- 1 Rawls 1971; Erola ja Moisio 2004.
- 2 Österbacka 2001; Airio et al. 2005.
- 3 Rawls 1971.
- 4 Jäntti ym. 2006; Moisio ym. 2015.
- 5 Pöntinen 1983; Erikson ja Goldthorpe 1992; Erola ja Moisio 2007.
- 6 Hout ja DiPrete 2006.
- 7 Chetty et al. 2014.
- 8 Corak 2020; Eriksen ja Munk 2020.
- 9 Connolly ym. 2019; Deutscher ja Mazumder 2020.
- 10 Corak 2020.
- 11 Acciari ym. 2022; Corak 2020; Eriksen ja Munk 2020.
- 12 Moisio ja Karvonen 2007.
- 13 Ks. esim. Blanden 2013; Bjorklund ja Jäntti 2009.
- 14 Combes ym. 2008; Gould 2007; Shatters ym. 2022.
- 15 Bettencourt ym. 2007; Bettencourt 2013; Cottineau 2019.
- 16 Glaeser ym. 2009.
- 17 De La Roca ym. 2017; Alasalmi ym. 2020.
- 18 Shatters ym. 2016.
- 19 Glaeser ja Tobio 2009.
- 20 Fina ym. 2021.
- 21 Rusanen ym. 2001.
- 22 Iammarino ym. 2019.
- 23 Revaska 2018a; 2018b.
- 24 SVT: Työssäkäynti 2016.
- 25 Tilastokeskus 2018.
- 26 Howell ja Bronson, 1996.
- 27 Manning 2003; Phimister 2005.
- 28 van Ham ja Büchel 2006.
- 29 Heliölä ym. 2009.
- 30 Ks. Stat.fi px2 tietokanta, 13za.
- 31 Ravaska 2018a.
- 32 Ravaska 2018a; 2018b.
- 33 Budig 2012.
- 34 Paajanen 2005.
- 35 Valero ja Reenen 2019; Agasisti ja Bertolletti 2022; Andersson ym. 2009.

Kirjallisuus

Acciari, Paolo, Polo, Alberto ja Violante, Giovanni L. (2022). And yet it moves: Intergenerational mobility in Italy. *American Economic Journal: Applied Economics*, 14(3), 118–163.

Agasisti, Tommaso ja Bertoletti, Alice (2022). Higher education and economic growth: A longitudinal study of European regions 2000–2017. *Socio-Economic Planning Sciences*, 81, 100940.

Alasalmi, Juho, Busk, Henna, Holappa, Veera, Huovari, Janne, Härmälä, Valtteri, Kotavaara, Ossi, Lehtonen, Olli, Muilu, Toivo, Rusanen, Jarmo ja Vihinen, Hilikka (2020). Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö.

Airio, Ilpo, Moisio, Pasi ja Niemelä, Mikko (2005). Intergenerational Transmission of Poverty in Finland in the 1990s. *European Journal of social security*, 7(3), 253–269.

Andersson, Roland, Quigley, John M. ja Wilhelmsson, Mats (2009). Urbanization, productivity, and innovation: Evidence from investment in higher education. *Journal of Urban Economics*, 66(1), 2–15.

Aoyama, Yoko, ja Horner, Rory (2010). World development report 2009: Reshaping economic geography, by the World Bank.

Bettencourt, Luís M., Lobo, José, Helbing, Dirk, Kühnert, Christian ja West, Geoffrey B. (2007). Growth, innovation, scaling, and the pace of life in cities. *Proceedings of the national academy of sciences*, 104(17), 7301–7306.

Bettencourt, L. Luís M., Lobo, José, Strumsky, Deborah ja West, Geoffrey B. (2010). Urban scaling and its deviations: Revealing the structure of wealth, innovation and crime across cities. *PloS one*, 5(11), e13541.

Blanden, Jo (2013). Cross-country rankings in intergenerational mobility: a comparison of approaches from economics and sociology. *Journal of Economic Surveys*, 27(1), 38–73.

Björklund, Anders ja Jäntti, Markus (2009). Intergenerational income mobility and the role of family background. In W. Salverda, B. Nolan, ja T. M. Smeeding (Eds.), *Oxford Handbook of Economic Inequality* chapter 20, (pp. 491–521). Oxford: Oxford University Press.

Breen, Richard ja Jonsson, Jan O. (2005). Inequality of opportunity in comparative perspective: Recent research on educational attainment and social mobility. *Annu. Rev. Sociol.*, 31, 223–243.

Budig, Michelle J., Misra, Joyan, ja Boeckmann, Irene (2012). The motherhood penalty in cross-national perspective: the importance of work–family policies and cultural attitudes. *Social Politics: International Studies in Gender, State ja Society*, 19(2), 163–193. <https://doi.org/10.1093/sp/jxs006>

Carlsen, Fredrik, Rattso, Jørn ja Stokke, Hildegunn E. (2016). Education, experience, and urban wage premium. *Regional Science and Urban Economics*, 60, 39–49.

Chetty, Raj, Hendren, Nathaniel, Kline, Patrick, ja Saez, Emmanuel (2014). Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(4), 1553–1623.

Combes, Pierre-Philippe, Duranton, Gilles ja Gobillon, Laurent (2008). Spatial wage disparities: Sorting matters! *Journal of urban economics*, 63(2), 723–742.

Connolly, Marie, Corak, Miles ja Haeck, Catherine (2019). Intergenerational Mobility between and within Canada and the United States. *Journal of Labor Economics*, 37(S2), S595–S641.

Corak, Miles (2020). The Canadian geography of intergenerational income mobility. *The Economic Journal*, 130(631), 2134–2174.

Cottineau, Clémentine, Finance, Olivier, Hatna, Erez, Arcaute, Elsa ja Batty, Michael (2019). Defining urban clusters to detect agglomeration economies. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 46(9), 1611–1626.

De la Roca, Jorge (2017). Selection in initial and return migration: Evidence from moves across Spanish cities. *Journal of Urban Economics*, 100, 33–53.

Deutscher, Nathan ja Mazumder, Bhashkar (2020). Intergenerational mobility across Australia and the stability of regional estimates. *Labour Economics*, 66, 101861.

Eriksen, Jesper ja Munk, Martin D. (2020). The geography of intergenerational mobility—Danish evidence. *Economics Letters*, 189, 109024.

Erikson, Robert, ja Goldthorpe, John H. (1992). Individual or family? Results from two approaches to class assignment. *Acta Sociologica*, 35(2), 95–105.

Erola, Jani ja Moisio, Pasi (2004). Rakennemuutos ja sosiaalinen liikkuvuus Suomessa. Teoksessa Ismo Kantola, Keijo Koskinen ja Pekka Räsänen (toim.) *Sosiologia karttalehtiä*. III painos. Tampere: Vastapaino, 117–36.

Erola, Jani ja Moisio, Pasi (2007). Social mobility over three generations in Finland, 1950–2000. *European sociological review*, 23(2), 169–183.

Erola, Jani (2009). Social Mobility and Education of Finnish Cohorts Born 1936–75: Succeeding While Failing in Equality of Opportunity?. *Acta Sociologica*, 52(4), 307–327.

Fina, Stefan, Heider, Bastian, Mattila, Maija, Rautiainen, Pauli, Sihvola, Mikko-Walteri ja Vatanen, Kaisa (2021). *Unequal Finland. Regional socio-economic disparities in Finland*. Stockholm: FES Nordic Countries.

Glaeser, Edward L., Resseger, Matt ja Tobio, Kristina (2009). Inequality in cities. *Journal of Regional Science*, 49(4), 617–646.

Gould, Eric D. (2007). Cities, workers, and wages: A structural analysis of the urban wage premium. *The Review of Economic Studies*, 74(2), 477–506.

Ham, Maarten van, ja Büchel, Felix (2006). Unwilling or unable? Spatial and socio-economic restrictions on females' labour market access. *Regional Studies*, 40(03), 345–357.

Heliölä, Janne, Lehtomäki, Joonas, Kuussaari, Mikko, Tiainen, Juha, Piha, Markus, Schulman, Anna, Lehtonen, Heikki, Miettinen, Antti ja Koikkalainen, Kauko (2009). *Luonnoltaan arvokkaat maatalousalueet Suomessa – määrittely, seuranta ja hoidon taloudelliset edellytykset*. Maa- ja metsätalousministeriö, 1, 2009.

Howell, Frank M., ja Bronson, Deborah R. (1996). The Journey to Work and Gender Inequality in Earnings: A Cross-Validation Study for the United States. *Sociological Quarterly*, 37(3), 429–447.

Hout, Michael ja DiPrete, Thomas A. (2006). What we have learned: RC28's contributions to knowledge about social stratification. *Research in social stratification and mobility*, 24(1), 1–20.

Iammarino, Simona, Rodriguez-Pose, Andrés ja Storper, Michael (2019). Regional inequality in Europe: evidence, theory and policy implications. *Journal of economic geography*, 19(2), 273–298.

Jääntti, Markus, Bratsberg, Brent, Roed, Knut, Raaum, Oddbjorn, Naylor, Raaum, Osterbacka, Eeva, Björklund, Anders ja Eriksson, Tor (2006). American exceptionalism in a new light: a comparison of intergenerational earnings mobility in the Nordic countries, the United Kingdom and the United States. *IZA Discussion Paper No.* 1938.

Manning, Alan (2003). The real thin theory: monopsony in modern labour markets. *Labour economics*, 10(2), 105–131.

Moisio, Pasi ja Karvonen, Sakari (2007). Mitä subjektiiviset kysymykset lapsuudenkodin toimeentulosta oikeastaan mittaavat? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 44(3).

Moisio, Pasi, Lorentzen, Thomas, Bäckman, Olof, Angelin, Anna, Salonen, Tapio ja Kauppinen, Timo (2015). Trends in the intergenerational transmission of social assistance in the Nordic countries in the 2000s. *European Societies*, 17(1), 73–93.

Phimister, Euan (2005). Urban effects on participation and wages: Are there gender differences? *Journal of Urban Economics*, 58(3), 513–536.

Paajanen, Pirjo (2005). Eri teitä vanhemmuuteen. Kaksikymppisenä ja kolmekymppisenä lapsen saaneiden näkemyksiä perheellistymisestä ja vanhemmuudesta. Perhebarometri.

Pöntinen, Seppo (1983). *Social mobility and social structure: a comparison of Scandinavian countries* (Vol. 20). Helsinki: Finnish Society of Sciences and Letters.

Rawls, John (1971). *A theory of justice*. Cambridge (Mass.).

Ravaska, Terhi (2018a). Naiset tulojakauman huipulla. *Talous ja Yhteiskunta*, 46(4), 22–28.

Ravaska, Terhi (2018b). *Top incomes and income dynamics from a gender perspective: Evidence from Finland 1995–2012*. Working papers 321. Helsinki: Työn ja talouden tutkimus LABORE.

Roca, Jorge, De La ja Puga, Diego (2017). Learning by working in big cities. *The Review of Economic Studies*, 84(1), 106–142.

Rusanen, Jarmo, Muilu, Toivo, Colpaert, Alfred ja Naukkarinen, Arvo (2001). Local and regional income differences in Finland in 1989 to 1997—a gis approach. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 83(4), 205–220.

Shutters, Shade T., Muneeppeerakul, Rachata ja Lobo, José (2016). Constrained pathways to a creative urban economy. *Urban Studies*, 53(16), 3439–3454.

Shutters, Shade T., Applegate, J. M., Wentz, Elizabeth ja Batty, Michael (2022). Urbanization favors high wage earners. *Npj Urban Sustainability*, 2(1), 6.

Tilastokeskus (2018). *Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2018*. Saatavilla: <https://otos.stat.fi/items/d2baca1e-6a21-4f8a-891a-252bcb20e954>

Suomen virallinen tilasto (SVT): *Työssäkäynti*. Saatavilla: <https://stat.fi/tilasto/tyokay>

Valero, Anna ja Van Reenen, John (2019). The economic impact of universities: Evidence from across the globe. *Economics of Education Review*, 68, 53–67.

Youn, Hyejin, Bettencourt, Luís M., Lobo, José, Strumsky, Deborah, Samaniego, Horacio ja West, Geoffrey B. (2016). Scaling and universality in urban economic diversification. *Journal of The Royal Society Interface*, 13(114), 20150937.

Österbacka, Eeva (2001). Family background and economic status in Finland. *Scandinavian Journal of Economics*, 103(3), 467–484.

Kirjoittajat

JENNI ALISAARI (KT) on erikoistutkija Turun yliopistossa ja yliopistonlehtori Tukholman yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelevät muun muassa kielellisesti vastuullista pedagogiikkaa.

JANI EROLA (FT) on sosiologian professori Turun yliopistossa ja eriarvoisuuden, interventioiden ja uuden hyvinvointiyhteiskunnan tutkimuskeskuksen ja lippulaivan (INVEST) johtaja. Hän on keskittynyt tutkimuksissaan sosiaaliseen eriarvoisuuteen ja sen periytyvyyteen.

MIA HAKOVIRTA (VTT) on sosiaalityön professori Turun yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelevät muun muassa perhepolitiikkaa, yksinhuoltajuutta sekä lapsen asumisjärjestelyjä vanhempien eron jälkeen.

ESA KARONEN (VTM) toimii erikoistutkijana INVEST-tutkimuskeskuksessa Turun yliopistossa sekä alueellista eriytymistä tutkivassa Horizon2020 MapIneq-hankkeessa. Hänen tutkimuksensa käsittelevät sukupolvien välistä taloudellista eriarvoisuutta.

TIMO M. KAUPPINEN (VTT, dosentti) toimii johtavana tutkijana Hyvinvointivaltion tutkimus -yksikössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella. Hän on tutkinut alueellisesti ja ylisukupolisesti ilmenevää eriarvoisuutta.

ELINA KILPI-JAKONEN (DPhil) on sosiologian apulaisprofessori ja yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan varadekaani Turun yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelevät muun muassa maahanmuuttajien lapsia sekä koulutuksellista ja ylisukupolvista eriarvoisuutta.

ANULEENA KIMANEN (FT) on uskonnon ja historian didaktiikan yliopistonlehtori Turun yliopistossa. Hän on tutkinut muun muassa nuorten kansalaisidentiteettiä, oikeudenmukaisuuskasvatusta sekä kulttuurista ja katsomuksellista moninaisuutta koulussa.

MARKUS LAANINEN (VTM) toimii väitöskirjatutkijana Eriarvoisuuden, interventoiden ja uuden hyvinvointiyhteiskunnan lippulaivassa (INVEST). Hän tutkii väitöskirjassaan varhaiskasvatuksen merkitystä lasten oppimiseen.

MARJA LINDBERG (VTT) toimii sosiaalipolitiikan yliopistonlehtorina ja tutkijana Åbo Akademiassa. Hän on tutkinut perhepolitiikkaa, lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia sekä taloudellisen stressin vaikutuksia koettuun hyvinvointiin.

MIKKO NIEMELÄ (VTT) toimii sosiologian professorina Turun yliopistossa sekä tutkimusprofessorina Kelassa. Hän toimii sosioekonomisen eriarvoisuuden ja hyvinvoinnin tutkimusalueen johtajana Eriarvoisuuden, interventoiden ja uuden hyvinvointiyhteiskunnan lippulaivassa (INVEST).

MIKAEL NYGÅRD (VTT) toimii sosiaalipolitiikan professorina Åbo Akademiassa. Hänen tutkimuksensa käsittelevät muun muassa lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia sekä eriarvoisuuden ja erilaisten politiikkatoimenpiteiden välistä yhteyttä.

ANNA RAJAVUORI (VTT) työskentelee eriarvoisuuden vähentämisen hankevastaavana Kalevi Sorsa -säätiössä.

MARJA RIIHELÄ (KTT) on erikoistutkijana Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa. Hän on tutkinut taloudellisen eriarvoisuuden ja köyhyyden kehitystä Suomessa ja on perehtynyt kysymyksiin tuloliikkuvuudesta.

MATTI TUOMALA, taloustieteen professori (emeritus), Tampereen yliopisto, työskentelee Verotutkimuksen huippuyksikössä (FIT). Hän on julkaissut laajasti tutkimuksia optimaalisen verotuksen teoriasta ja taloudellisesta eriarvoisuudesta.

HANNA WASS (VTT) on yleisen valtio-opin dosentti, joka toimii varadekaanina Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Hän on tutkinut laajasti osallistumisen eriytymistä ja yhdenvertaisen poliittisen edustuksen edellytyksiä.